ОТ РЕДАКЦИЯТА

Уважаеми колеги,

Поздравявам Ви с настъпващата пролет и Ви желая от сърце радост, здраве и повече работа, защото професионалните успехи Вие вече си ги имате.

Знам, че виртуалният нотариус има съвсем вещни грижи и се надявам с настъпване на хубавото време да започнем да ги отхвърляме една по една.

Поради ненормативната даденост, че животът си върви, както и във връзка с целесъобразното му усвояване с оглед личността, публикуваме няколко стиха за извечните неща, които не се влияят от икономическата криза: цветята, бавното бързане, лъчите, които търсят нецелунати листа, и естествено, за божествения елексир на любовта.

Хайнрих Хайне

* * *

Постой! От устните ти пих
божествен елексир,
задръж ме, месеци наред
да пием с теб безспир!

Разлюбиш ли ме след това,
за мен поне милей!
И сбогом свършила любов!
Приятелство, здравей!

Емили Дикинсън

* * *

За един кратък следобед
колко проекти гаснат!
И то неизвестни за тия,
които в тях участват.

Човекът не бива ограбен,
защото съвсем случайно
променя с една минута
пътуването обичайно.

Любовта губи смелост –
чак до вратата – в мрака
вижда един кон вързан –
който тя там не чака.

Записал Димитър Танев

Жак Превер

Букетът

Какво правиш, малко момиченце,
с тези току-що набрани цветя?
Какво правиш, мила девойко,
с тези цветя, с тези сухи цветя?
Какво правиш, красива невесто,
с тези цветя, които вече увяхват?
Какво правиш, бедна старице,
с тези отдавна мъртви цветя?

– Победителя чакам.

Димчо Дебелянов

Пролетни дни

В зори зефири светли прилетяват
на тънки пеперудени крила
и с жизнен сок и сили напояват
заглъхнали долини и поля.

В предчувствия за радост непозната
пред златна рожба в светла бъднина
бдят в сочните прегръдки на земята
покълналите вече семена.

Нетленна младост в погледа му свети,
от устните му блика аромат,
а ранни утринни мъгли, обзети
от страх пред възхода му, се топят.

И тръгват в упоение лъчите
да търсят нецелунати листа,
и пълни бездните и висините
потокът свеж на жизнерадостта.

СЪДЪРЖАНИЕ

Година XI, брой 1/2009 г.

ОТ РЕДАКЦИЯТА
▶ 1

ДРУГИТЕ ЗА НАС
Интервю с г-н Константин Пенчев, председател на Върховния административен съд
▶ 3

НОТАРИАЛЕН ГЛОБУС
Колоквиум на тема: „Правно сътрудничество в услуга на европейското семейство“
Нотариус Поелина Тихова
▶ 6

НОТАРИАЛЕН ЖИВОТ
Клетва на нови нотариуси
▶ 9

Решения от Общото събрание на Нотариалната камара
▶ 10

Препоръки на Министерство на правосъдието за подобряване организацията на работата при отсъствие на единствен действащ нотариус в район
▶ 11

Съвместен семинар на Нотариалната камара на Република България, Камарата на строителите, Камарата на архитектите и Камарата на предприемачите
▶ 12

Съвместен семинар на Софийската регионална нотариална колегия и Регионалния съвет на нотариусите с район Апелативен съд на град Версай
▶ 14

ЕВРОПЕЙСКА И СВЕТОВНА ПРАКТИКА
Процесуални норми на съвременното българско международно частно право
Проф. д-р Николай Натов
▶ 18

БЪЛГАРСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО
Правен режим на паркоместата
Нотариус Димитър Танев
▶ 60

Прилагане на новия закон за енергийната ефективност в практиката на нотариусите
Нотариус Димитър Танев
▶ 68

ЛИТЕРАТУРЕН РЕГИСТЪР
Някога в нощта на Рождество
Владимир Петров
▶ 71

Константин Пенчев е роден на 21 март 1952 г. в град София. През 1976 г. завършва право в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски". През 1977–1978 г. е стажант съдия в Софийския окръжен съд, а от 1979 до 1981 г. е младши съдия в Софийския градски съд. Председател на Районния съд в град Своге (1981–1984). Специалист в отдел „Договорен и правен" при Министерството на външните работи (1984–1986). От 1986 г. се връща в средите на магистратите като съдия в Софийския окръжен съд и негов заместник-председател (1989–1994). Специализира защита на конкуренцията във Франция (1991). Адвокат към Софийската адвокатска колегия (1994–2004). През лятото на 2001 г. става депутат в 39-ото Народно събрание от листата на НДСВ и през следващите 2 г. и 9 месеца е заместник-председател на парламентарната група на НДСВ. Член на Комисията по икономическа политика и на Комисията по правни въпроси в Народното събрание. На 22 март 2004 г. Висшият съдебен съвет избира Константин Пенчев за председател на Върховния административен съд. Член е на Висшия съдебен съвет по право. През 2008 г. е удостоен с наградата на юристите „Административен съдия".

Свободната професия нотариус е отговорна, престижна и най-важното – изключително необходима в демократична България

С г-н Константин Пенчев, председател на Върховния административен съд, разговаря нотариус Диана Чакърова

■ *Г-н Пенчев, професионалната ви биография е добре известна сред юридическите среди и на обществеността. Какво още не знаем за вас?*

Биографията ми е разнообразна, но въпреки излизането ми от съдебната система за по няколко години, в сърцето си аз винаги съм бил съдия и през целия си съзнателен живот съм мислел и работел за съдебната система. Болеше ме, когато

виждах как в годините на прехода различни хора и власти я съсипваха. Имаше много междуличностни конфликти между отделните звена в съдебната власт, имаше неподходящи кадрови решения във времето по върховете ѝ, имаше недалновидна кадрова политика, създаде се възможност да се назначават недостойни хора, корумпирани. И в момента, в който станах председател на Върховния административен съд и член по право на Висшия съдебен съвет, осъзнах, че имам уникалния шанс да направя нещо за завършването на прословутата вече съдебна реформа, да споделя идеите си за политиките, които трябва да следва съдебната власт, за да стане бърза, ефективна и прозрачна и да се очисти от недостойните. Не че преди това не съм имал идеи как да се подобрят нещата, но като председател на Върховния административен съд и като член на Висшия съдебен съвет получих възможност тези идеи да бъдат чути.

■ *Вие сте били и законотворец – като депутат в 39-ото Народно събрание, и правоприлагащ юрист – като съдия и адвокат. Сега, от позицията на един от най-високите юридически постове в държавата, каква е вашата оценка за качеството на нормотворчеството и законодателството у нас?*

Моето мнение, което винаги съм отстоявал, е, че свободата на словото наистина е едно от най-големите достижения на демокрацията и затова всеки български гражданин, всяка медия може свободно да коментира както работата на парламента – законотворчеството, така и съдебните решения. Но представителите на различните власти трябва да са по-въздържани, когато коментират работата на другите. Когато бях депутат, не съм си позволявал да давам оценки за работата на съдиите, за постановените от тях актове, а сега, като председател на съда, предпочитам да не давам оценки за работата на депутатите. Винаги съм казвал, че когато един съдия е компетентен, ерудиран и с богат опит, той може да приложи и най-калпавия закон, спазвайки духа на закона и търсейки справедливостта. И обратното – и най-добрият закон, прилаган от некомпетентен или недобронамерен магистрат, може да не работи в полза на справедливостта. Крайно време е съдиите да престанат да се оплакват от нормотворчеството и да започнат да прилагат духа на закона.

■ *Мястото на Върховния административен съд е конституционно определено. Той обобщава практиката на съдилищата и е касационна инстанция на всички административни спорове. Всеки човек се сблъсква с администрацията, респ. с необходимостта да потърси защита на своите накърнени права в съда, да получи бързо и качествено правосъдие. Срещу какво най-много се „жалва“ българинът в областта на административното правораздаване?*

Ако доверието към съда се измерва по това колко хора са се обърнали към него, трябва да ви кажа, че и през миналата година доверието към Върховния административен съд се е увеличило многократно. Постъпилите дела са с 3000 повече от 2007 г., но това е в кръга на шегата. Натовареността на един върховен съдия е средно 200 дела годишно, което за мен е ненормално и не е полезно. Целта на Административнопроцесуалния кодекс беше да се прехвърли тежестта върху новосъздадените специализирани административни съдилища. А Върховният административен съд да бъде касационна инстанция и да се занимава с основната си задача – да обобщава практиката и да издава тълкувателни решения. На практика се получи обратното, защото много специални закони въвеждат подсъдност като първа инстанция на Върховния административен съд. Иначе във Върховния административен съд постъпват много разнообразни дела, като традиционно най-голям е броят на данъчните. Но Административнопроцесуалният кодекс дава много широки възможности за пълен съдебен контрол върху администрацията. Не само върху актовете ѝ – индивидуални, общи, подзаконови, но също и върху действията и бездействията на администрацията.

■ *Основните критики, които идват от Европа към България, са свързани главно с бавното решаване на делата и с липсата на прозрачност на съдебната система. Какъв е отговорът на Върховния административен съд в тази насока?*

По отношение на административното правосъдие ние постигнахме голям напредък с приемането на Административнопроцесуалния кодекс и със създаването на административните съдилища. Сроковете, в които се гледат и решават административните дела, сега наистина отговарят на изискването за решаване на споровете в разумни срокове. И това е така, защото структурата на административните съдилища е създадена за един вид дела и цялото внимание – от вниманието на председателя на съда до това на призовкаря, е насочено само в тази посока. А що се отнася до прозрачността – от 2002 г. съществува страница на Върховния административен съд в интернет, която дава пълен и безплатен достъп до деловодната система на съда и всеки от всяка точка на света може да влезе в електронната корица на всяко административно дело и да види жалбата, атакувания акт, протокола от заседанието, решението...

■ *На 24 октомври 2008 г. се проведе Първият конгрес на българските нотариуси, посветен на 10-годишния юбилей от създаването на Свободен български нотариат. Във всички приветствия и изказвания на конгреса се изтъкна, че вече 10 години българските нотариуси доказват чрез своята професионална дейност, че са на висотата на очакванията на държавата и обществото като гаранти за опазването на правата и законните интереси на гражданите и стопанските субекти. Как виждате ролята на нотариуса в съвременната правова държава и бихте ли отправили някакво пожелание към българските нотариуси?*

Да, от десет години нотариусите в България упражняват професията си така, както го правят колегите им в съвременните демократични държави – работят в своите частни кантори, без да са част от държавната администрация, като единственият надзорник над техния професионализъм са българските граждани. Пожелавам им с работата си да продължат да доказват, че свободната професия „нотариус“ е отговорна, престижна и най-важното – изключително необходима в демократична България. Нека със своята компетентност да печелят все повече доверие от страна на българските и чуждестранните им клиенти.

Уважаеми г-н Пенчев, възползвам се от случая, за да ви уверя, че Нотариалната камара на Република България е изцяло удовлетворена от работата на Върховния административен съд. Във всички случаи, в които законът предвижда обжалване пред ВАС, сме получавали справедливи, законосъобразни и обосновани решения. Специално искам да изразя удовлетворението на колегите във връзка с Тълкувателно решение № 3 от 6 юни 2008 г., с което ВАС, ОСК, постанови, че „Лицата, упражняващи свободна професия, включително частните съдебни изпълнители и нотариусите, не подлежат на задължителна регистрация по Закона за данък върху добавената стойност за периода от влизане в сила на решение № 7 от 23 април 2007 г. по к.д. № 1/2007 г. на Конституционния съд (обн. ДВ, бр. 37 от 8 май 2007 г.) до влизане в сила на Закона за изменение и допълнение на Закона за данъка върху добавената стойност (обн. ДВ, бр. 108 от 19 декември 2007 г.)“. С това се сложи край на противоречивата практика по прилагането на чл. 3, ал. 2 от ЗДДС.

Колоквиум на тема: „Правно сътрудничество в услуга на европейското семейство"

Брюксел, 19–20 март 2009 г.

Колоквиумът беше организиран съвместно от Европейската комисия и Бюрото на Съвета на нотариатите в Европейския съюз с цел да се направят съпоставки и анализи на ежедневните и реални ситуации, които възникват между свободно придвижващите се граждани в обединена Европа.

Бяха поканени нотариусите от всички страни членки и кандидат-членки на ЕС, като присъстваха 240 души. От българския нотариат бяха нотариусите Виолета Петрова, Весела Ивчева, Диана Иванова и Поелина Тихова.

Необходимост от този първи по ред симпозиум възниква поради обстоятелството, че статистическото изследване е показало как вече близо 8 млн. европейски граждани са се установили да живеят, работят, да сключат брак или като пенсионери в държава от Европейския съюз, която не е тяхната. Цифрите от тази статистика са показали, че всяка година се сключват все повече международни бракове, разводите са около 170 000 годишно, трансграничните наследства са не по-малко от 100 000 на година.

По повод на такива и подобни случаи, в различните етапи от своя живот, тези лица се сблъскват със стълкновителните правни норми на националното право на различните държави. Браковете на лица от различни държави и разводите между тях водят до сложни процедури по издръжката, подялбата на семейната собственост, наследяването, завещанията и др. Ипотечните договори, задълженията по тях, несвоевременното им погасяване и др. се усложняват със съществуването на международен елемент в правоотношението. Регистрираните бракове и съжителства между лица от един и същ пол не се признават в повечето европейски страни или ако се признават, то това признаване не е по еднакъв начин, където двойката се намира. Преместванията поради нова работа на семейство в друга държава е често явление и поражда също множество въпроси. За съжаление общностното европейско право все още не е дало отговор на тези въпроси, поради което е назрял моментът за сериозен анализ и коментар по тези въпроси и тяхното място в това общностно право.

Целта на колоквиума бе, чрез конкретни казуси от практиката и живота, с помощта на университетски преподаватели и професионалистите юристи – нотариуси и адвокати, да бъдат набелязани действия за създаване на едно европейско правно пространство в услуга на гражданите, чийто гарант на първо място са нотариусите.

Първи казус: „Холандска двойка от един и същ пол живеят в Белгия, където се женят. Преместват се да живеят в Австрия, Виена. Ще бъде ли признат брачният договор, сключен в Белгия от виенския нотариус, пред който двойката се е явила, за да уреди различните имуществени въпроси, предизвикани от нейното преместване!"

Втори казус: „Немска двойка сключва брак в Мюнхен с брачен договор, но поради зает пост в Европейската централна банка двойката се премества да живее във Франкфурт. В резултат на повишение в работата мъжът е преместен на работа в Националната банка на Швеция, поради което се премества да живее в Стокхолм. Поради влошаване отношенията между съпрузите мъжът подава молба за развод. В коя страна ще се разтрогне бракът, кой закон ще е приложим за развода."

Трети казус: „Полска двойка живее във Варшава, като по време на съвместното си съжителство през годините натрупват много дългове. Преместват се да живеят във Финландия, където сключват нови заеми и изпадат в нови дългове. Какво ще стане с имуществото на двойката, за да се покрият дълговете, какъв ред за кредиторите ще бъде установен?"

Четвърти казус: „Англо-холандска двойка живее в Холандия, където мъжът холандец работи в Хагската конвенция по МЧП. Мъжът холандец, изключително състоятелен, решава да планира наследяването, за да организира разпределението на имуществото си в случай на смърт. Получава междувременно предложение

Залата на колоквиума с част от българските делегати – нот. Поелина Тихова и нот. Диана Иванова

за работа в Париж и преди да реши това свое преместване, той би желал да предвиди различните варианти за наследяване, също и в случай на смърт във Франция."

Ясно е, че всеки от тези казуси има международен елемент и по своята същност е актуален и интересен. Най-общо: всеки от казусите беше докладван от представител на съответната държава, чието право урежда отношението с международен елемент. Всеки от докладчиците представяше начина, по който се уреждат отношенията в неговата страна и по неговото национално право. В отговор се представяха становища и правно обяснение от другата страна в правоотношението. Трета страна – правник, нотариус или съдия – даваше предложение за решаване на казуса в аспект на общностното европейско право.

Втория ден – 20 март, заседанието мина под знака на три изключително важни и актуални теми: Взаимно признаване и изпълнение на автентичните документи в Европа; Взаимно признаване на документи за гражданско състояние; Защита на лицата в неравностойно положение.

След последните теми председателят на Съвета на европейските нотариати г-н Бернард Ренис направи заключително изложение с приветствие към всички организатори и участници като обобщи направеното от нотариусите от Европа. Той каза: „За да се отговори на нуждите на гражданите, има проект за направа на Европейска мрежа на регистрите по завещанията, която ще свързва всички национални регистри, и така ще могат да се правят съответни справки; проект за направа на единна европейска нотариална мрежа в услуга на европейските семейства (има се предвид техните бракове и брачни договори), която да гарантира по-голяма правна сигурност за семейните отношения извън държавните граници, в отговор на повишеното придвижване на гражданите на Европа, така че тази общностна динамика, която обхваща семейната област и която за в бъдеще трябва да се разпростре извън едно национално правно пространство към изграждане на истинско европейско правно пространство." Г-н Бернард Ренис също така каза, че в програмата, определена от ЕК за периода 2010–2014 г., освен темата за семейното и

наследственото право ще бъде включена и темата за движението на автентичните документи и тяхното взаимно признаване, тъй като единното европейско пространство улеснява движението на автентичните документи като например: актовете за гражданско състояние, съдебните документи, нотариалните актове и др., т.е. „безспорността на тези документи сега трябва да бъде призната извън границите на държавите“.

Заседанието завърши с поздравлението на г-н Жак Баро – европейския комисар по правните въпроси в Европейската комисия, който даде много висока оценка на това първо по рода си в тази област мероприятие. Отчете усилията на Съвета на европейските нотариати и председателя му г-н Бернард Ренис да бъде организиран колоквиума и подчерта добрата работа на европейските нотариуси. Отправи призив за сплотяване между всички европейски нотариуси около програмата, която ще се приеме в Стокхолм в областта на семейното и наследственото право за периода 2010–2014 г. Тази програма, впрочем, ще е съобразена с целите на Европейския съюз за приемане общностни европейски норми в областта на семейното и наследственото право. Подчерта, че тази програма трябва да отработи такива правни норми с международния елемент в брачните отношения, така че споразуменията между страните – съпрузи – да са обширни и така да се избягват съдебни бъдещи спорове. Според комисаря Баро: „Никой не трябва да бъде незащитен затова, че той или тя са избрали да живеят като европейци и правилата да бъдат ясни, за да се избегне рискът от „съдебно дело“. Същото следва да се отнася и за наследяването по завещание. Новите общоевропейски норми ще дадат по-голяма свобода на завещателя при определяне на неговите наследници, ще бъде представено удостоверение, което ще даде право на наследниците да търсят своите права във всички държави членки“. Приветствието завърши с поздравления за всички участници в мероприятието.

Нот. Весела Ивчева и нот. Виолета Петрова на колоквиума в Брюксел

Считам, че се налагат следните изводи от описаното по-горе в аспект на нашето нотариално право и нотариална практика. Както всички знаем, наличието на предбрачни договори, по които от години работят европейските нотариуси, още не са законодателно уредени у нас; в България нотариус не участва при подписването на кредитните договор, което обаче е практика в някои европейски страни; удостоверенията за наследници се подготвят и заверяват от правници, а не от общински чиновници; регистрите по завещанията в Европа обслужват вече гражданите от Европейския съюз; ежедневието налага съществуването на европейските автентичени документи и много, много други норми в националното ни право изискват бързо приемане и адаптация с общностното право в тези сфери.

Разбира се, този колоквиум е добро начало и както в разговор с един от организаторите, белгийския правник и съветник в Бюрото на нотариатите, Стефан Матик, същият ми каза, че усилието по организирането на тази първа среща е било голямо, но си струва именно заради бъдещото общностно семейно и наследствано право. То ще бъде отработвано и усъвършенствано както изцяло, така и с оглед нотариалната работа на европейските нотариуси.

Нотариус Поелина Тихова

Клетва на нови нотариуси

Новите нотариуси полагат клетва пред Съвета на нотариусите

В края на миналата 2008 и началото на новата 2009 г. в редиците на българските нотариуси бяха приети още 109 нови колеги

Решения от Общото събрание на Нотариалната камара

По точка трета от дневния ред – Обсъждане и определяне размера на задължителните встъпителни, годишни и допълнителни вноски на нотариусите

Решение: Размерът на задължителните встъпителни, годишни и допълнителни вноски на нотариусите остава същият като през 2008 г.

По точка четвърта от дневния ред – Обсъждане и приемане на бюджета на Нотариалната камара за 2009 г.

Решение: Предложеният от Съвета на нотариусите бюджет на Нотариалната камара за 2009 г. се приема с единодушие.

По точка пета от дневния ред – Вземане на решение за създаване на единен програмен продукт за водене на служебния архив на нотариуса на електронен носител

Решение: Предложението на Съвета на нотариусите за създаване на единен програмен продукт за водене на служебния архив на нотариуса на електронен носител – десктоп версия, се приема.

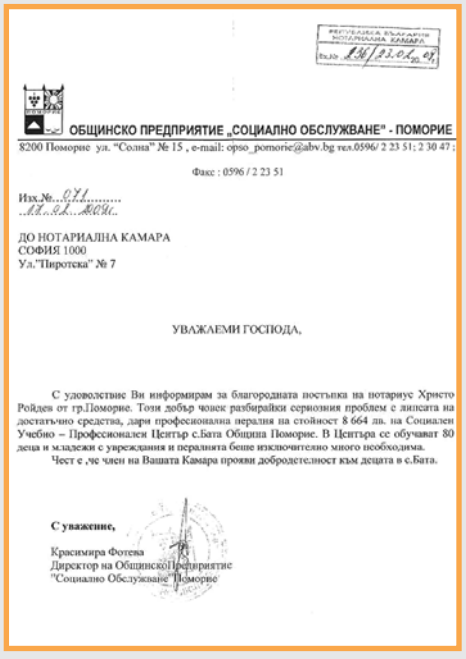

ОБЩИНСКО ПРЕДПРИЯТИЕ „СОЦИАЛНО ОБСЛУЖВАНЕ" - ПОМОРИЕ
8200 Поморие ул. "Солна" № 15 , e-mail: opso_pomorie@abv.bg тел.0596/ 2 23 51; 2 30 47 ;
Факс : 0596 / 2 23 51

Изх.№...671.....
17.02.2009г.

ДО НОТАРИАЛНА КАМАРА
СОФИЯ 1000
Ул."Пиротска" № 7

УВАЖАЕМИ ГОСПОДА,

С удоволствие Ви информирам за благородната постъпка на нотариус Христо Ройдев от гр.Поморие. Този добър човек разбирайки сериозния проблем с липсата на достатъчно средства, дари професионална пералня на стойност 8 664 лв. на Социален Учебно – Професионален Център с.Бата Община Поморие. В Центъра се обучават 80 деца и младежи с увреждания и пералнята беше изключително много необходима.
Чест е ,че член на Вашата Камара прояви добродетелност към децата в с.Бата.

С уважение,

Красимира Фотева
Директор на Общинско Предприятие
"Социално Обслужване" Поморие

ОБЩИНСКО ПРЕДПРИЯТИЕ
„СОЦИАЛНО ОБСЛУЖВАНЕ" – ПОМОРИЕ

ДО НОТАРИАЛНА КАМАРА

УВАЖАЕМИ ГОСПОДА,

С удоволствие Ви информираме за благородната постъпка на нотариус Христо Ройдев от гр. Поморие. Този добър човек, разбирайки сериозния проблем с липсата на достатъчно средства, дари професионална пералня на стойност 8664 лв. на Социален учебно-професионален център с. Бата, община Поморие. В центъра се обучават 80 деца и младежи с увреждания и пералнята беше изключително много необходима.

Чест е, че член на Вашата камара прояви добродетелност към децата в с. Бата.

С уважение
Красимира Фотева
Директор на Общинско предприятие
„Социално обслужване" – Поморие

17 февруари 2009 г.

Препоръки на Министерство на правосъдието за подобряване организацията на работата при отсъствие на единствен действащ нотариус в район

1. В случаите на отсъствие на нотариуса последният да уведомява за това съдията по вписванията ПИСМЕНО, като депозира в съда писмена молба, с входящ номер, в която посочва точно дните, през които ще отсъства.

2. За дните на своето отсъствие нотариусът да осигурява достъп до своя служебен архив, чрез присъствие на негов служител в нотариалната кантора. Последният да оказва пълно съдействие на съдията по вписванията по време на заместването, за извършване на неотложни нотариални действия.

3. Съдията по вписванията, във всеки един отделен случай, да преценява според конкретните обстоятелства: пътуване зад граница, болест, старост и пр. дали се касае за неотложни нотариални действия и едва тогава да пристъпва към тяхното извършване.

4. В случаите на заместване на нотариуса съдията по вписванията да се придържа изцяло към Закона за нотариусите и нотариалната дейност (ЗННД), който в чл. 48, ал. 1 урежда заместването на нотариус от съдията по вписванията чрез препращане към чл. 47, ал. 2 от същия закон, като по този начин равнопоставя двете форми на заместване: на нотариус от друг нотариус и на нотариус от съдия по вписванията. В случаите когато се налага извършване на подлежащи на вписване нотариални действия, които съгласно разпоредбата на чл. 572, ал. 2 от ГПК могат да се извършват само в канцеларията на нотариуса в работно време, да се изпълнява предписанието на чл. 29, във вр. с чл. 47, ал. 3 от ЗННД.

5. В случаите на отсъствие нотариусът да се придържа към изпълнението на разпоредбата на чл. 27 и чл. 28 от наредба № 32 за служебните архиви на нотариусите и нотариалните кантори и да съобразява отсъствието си с установеното работно време на нотариалните кантори и законовите възможности същите да бъдат временно затваряни.

Редакционната колегия на *Нотариален бюлетин* и Нотариалната камара на Република България поздравяват зам. главния редактор на *Нотариален бюлетин* **проф. Цанка Цанкова** за номинирането ѝ за член-кореспондент на БАН и **доц. Екатерина Матеева** за номинирането ѝ за професор.

От сърце им желаем здраве, лично щастие и още повече успехи в научната и образователната сфера, като все така бъдат олицетворение на професионализъм и жизненост.

Съвместен семинар на Нотариалната камара на Република България, Камарата на строителите, Камарата на архитектите и Камарата на предприемачите
Пловдив, 14 февруари 2009 г.

На 14 февруари 2009 г., Нотариалната камара на Република България съвместно с Камарата на строителите, Камарата на архитектите и Камарата на предприемачите в България организира семинар в „Новотел Пловдив“ на тема **„Необходими промени на ЗУТ и статут на паркоместата“**, с лектор проф. Владимир Петров, преподавател в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, и консултанти от Камарата на строителите, Камарата на архитектите и Камарата на предприемачите в строителството. В семинара участва и взе думата председателят на строителната камара и изпълнителен директор на „Главболгарстрой“ Симеон Пешов. Нотариус Адела Кац представи своите виждания относно статута на паркоместата.

На следващия ден, 15 февруари, специално за нововписаните нотариуси, Нотариалната камара организира семинар на тема **„Водене на служебния архив – въпроси и отговори“**. Водещи на дискусията и отговори на въпросите на новите колеги дадоха дългогодишните нотариуси Чайка Бележкова и Ксения Белазелкова.

Председателят на строителната камара г-н Симеон Пешов, председателят и зам.-председателят на Нотариалната камара г-н Димитър Танев и г-жа Адела Кац, проф. д.ю.н. Владимир Петров

Дългогодишните нотариуси Чаíка Бележкова и Ксения Белазелкова дават ценни насоки на новите нотариуси

Проф. Владимир Петров и нот. Адела Кац отговарят на поставени от участниците в семинара въпроси

Съвместен семинар на Софийската регионална нотариална колегия и Регионалния съвет на нотариусите с район град Версай, Франция, проведен в изпълнение на договора за сътрудничество на двете нотариални организации, подписан в гр. Версай на 1 декември 2008 г.

Председателят на Нотариалната камара на Република България нот. Димитър Танев поздравява участниците в семинара

От 12 до 15 март 2009 г. в гр. София се състоя съвместен семинар на Софийската регионална нотариална колегия и Регионалния съвет на нотариусите с район Апелативен съд на гр. Версай, Франция, проведен в изпълнение на договора за сътрудничество на двете нотариални организации, подписан в гр. Версай на 1 декември 2008 г., когато бе обявено и побратимяването им.

Регионалният съвет на нотариусите с район Апелативен съд на Версай бе представляван от неговия председател нотариус Жером Бафе. В състава на делегацията участваха още: нотариус Ерик Делери - ковчежник на съвета, нотариус Карл Делекроа – отговарящ за международните връзки, нотариус Лоранс Етиен-Сони – секретар, и г-жа Франсоаз Балези – генерален секретар на Регионалния съвет на нотариусите на гр. Версай.

Участниците в семинара от френска и българска страна бяха специално поздравени от негово превъзходителство г-н Етиен де Понсен, посланик на Франция в Република България. На откриването на семинара почетен гост бе г-жа Илонка Райчинова. В работата му взе участие и зам.-министърът на правосъдието г-жа Сабрие Сапунджиева.

По молба на френските колеги от българска страна бяха изнесени доклади на следните теми:

„Кратка история на българския нотариат“ – нотариус Ивайло Иванов, „Компетентност на нотариуса съгласно българското законодателство“ – нотариус Стела Даскалова,

„Деонтология“ – нотариус Александър Павлов,

„Дейност на българския нотариус в областта на дружественото право“ – нотариус Весела Ивчева.

Съгласно предварителната договореност голяма част от времето на семинара бе посветено на откровената размяна на мнения на колеги, изправени пред предизвикателствата на един бързо променящ се свят. За нас беше изключително ценно гостите да споделят своя опит как френските нотариуси реагират на кризата в световен мащаб, предприемат ли действия за компенсиране намалените обеми на работа. Събеседването обхвана редица теми, бяха подчертани многото прилики в законодателствата ни, касаещи нотариалната дейност, но се установиха и съществени различия.

Така например френското законодателство не пред-

Френските гости с българските домакини (от дясно на ляво) – почетният гост на семинара г-жа Илонка Райчинова, зам.-министър на правосъдието, нот. Жером Бафе, председател на Регионалния съвет на нотариусите с район Апелативен съд на град Версай, нот. Валери Манчев, Председател на Софийската нотариална колегия, и нот. Тиери Лере, зам.-председател на Регионалния съвет на Версай

Зам.-министър Илонка Райчинова в оживен разговор с френските нотариуси

вижда разпределяне на нотариалната компетентност при извършването на нотариални актове за прехвърляне на недвижими имоти в зависимост от местонахождението на имота. Прехвърлянето на моторни превозни средства не се включва в обема на правомощия на френските ни колеги.

За нас беше интересно да узнаем, че съгласно френското законодателство между подписването на акта за продажба на недвижима собственост и получаването му от новия собственик изтичат обикновено от три до шест месеца. След изповядване на сделката нотариусът регистрира акта в службата по ипотеките и в този момент актът се публикува в

Почетният президиум на съвместния семинар на Софийската нотариална колегия и Регионалния съвет на нотариусите с раи́он Апелативен съд на град Версай, Франция

картотеката на недвижимите имоти, внася в данъчната администрация данъците и таксите, плащани от купувача при подписване на акта. Нотариусът е длъжен също така да предостави на различните администрации (службата по кадастъра, по ипотеките и др.) копия и извлечения от акта за продажба. Едно специално копие, наричано „автентично копие“, се връща на нотариуса, подпечетано с печатите на данъчната администрация. Това е единственият оригинал на нотариалния акт за продажба, кои́то се съхранява в кантората на нотариуса в продължение на сто години, преди да бъде предаден в службата по архивите на съответния департамент. С въвеждането на „телеактовете“, което позволява актовете, отнасящи се до данъците за прехвърляне на недвижими имоти да бъдат предавани в нематериален вид до съответните държавни служби, съществува възможност този срок да бъде съкратен. Смяната на собственост се оповестява и предава на мястото за съхранение на ипотеките в реално време и финансовите потоци, които я придружават, се осъществяват чрез процедури за предаване от разстояние, подготвени с Депозитарната каса. От няколко месеца френският нотариат е възприел и електронния подпис.

Много въпроси предизвикаха начинът на издаване и преценка на валидността на представяните пред българските нотариуси пълномощни за разпореждане с недвижими имоти. За колегите от Версай́ нашите опасения за фалшиви пълномощни се оказаха непонятни. В процеса на дискусията разбрахме, че когато френският нотариус заверява подпис на упълномощителя върху пълномощно, което не е съставено от името на нотариуса, и чи́йто оригинал не се съхранява от нотариуса, а се връща на лицето, нотариусът не носи отговорност за съдържанието на документа. В този случай́ нотариусът е удостоверил единствено самоличността на явилото се пред него лице. Дори възнагражденията за такъв вид документи не са включени в ценовата листа на нотариалните услуги и са въпрос на споразумение. Ето защо можем да сме сигурни в автентичността на издаваните от френските нотариуси пълномощни само ако те звучат така: „Аз, нотариус… съставих следното пълномощно, съгласно което…“ Оригиналите на тези нотаризирани документи се пазят от нотариуса.

Беше споделена и възможността френските нотариуси да получават под формата на хонорари възнаграждения, които не са включени в ценовата листа на нотариалните услуги и които клиентът заплаща по споразумение с нотариуса.

Една от темите, които за-

сегнахме, са отношенията на професионална етика между френските колеги. Това е основен принцип във френския нотариат. Неслучайно „Нотариалната деонтология“ на проф. Жил Рузе, в която той подробно разглежда въпросите на етиката, дълга и дължимото поведение в нотариалната професия, е настолната книга на всеки нотариус във Франция. А възприетото обръщение „confrere“ подчертава солидарността и общите интереси, а не противопоставянето и нелоялната конкуренция. Нашите гости са убедени, че високият обществен престиж на френския нотариус се гради на безусловното спазване на тези принципи. Изключенията са редки и подлежат на строга дисциплинарна отговорност.

Френските гости изразиха учудването си, че пред нашите кантори не е поставен на видно място печатът на нотариуса. При тях печатът с изображение на символа на Френската република, заедно с името на нотариуса, е задължителен индивидуализиращ белег на всяка нотариална кантора.

Обсъдихме също така възможностите за привличане на общественото внимание към нашата професия по начин, избягващ клопките на персоналната реклама. Израз на обвързаността на нотариусите с обществото като цяло и възможността да влязат в контакт с възможно най-широка публика е предстоящото провеждане за втора поредна година на откритите нотариални дни. Дълбоко сме признателни на нашите френски колеги, че тази прекрасна инициатива възникна след тяхната покана да посетим дните на „открити врати“, организирани в конферентния център „Порт Майо“ в Париж.

Тази поредна среща продължи процеса на откровен диалог, обмен на опит, информация, правни, културни и икономически идеи, които са от общ интерес и за двете колегии. Смея да твърдя, че с организацията на семинара и богатата програма за сравнително краткия им престой, включваща впечатляващата постановка на Националната опера „Дон Кихот“ и прекрасната кухня и фолклор на ресторант „Воденицата“, определено заслужихме адмирациите на френските гости, останали очаровани от непознатата им досега България.

Нотариус
Стела Даскалова

Софийските нотариуси, домакини на съвместния семинар, с колегите от Версай

ПРОЦЕСУАЛНИ НОРМИ НА СЪВРЕМЕННОТО БЪЛГАРСКО МЕЖДУНАРОДНО ЧАСТНО ПРАВО

Проф. д-р Николай Натов
СУ „Св. Климент Охридски", Юридически факултет

С кодифицирането си през 2005 г. съвременното българско международно частно право (МЧП) придоби характера на комплексен правен отрасъл. Като такъв то се изгражда от два вида норми – процесуални и материални. Първите образуват нормения състав на процесуалния дял на международното частно право – международния граждански процес, а вторите влизат в традиционния му материален дял.[1]

Предмет на това изследване са процесуалните разпоредби. От позитивно-правна гледна точка те за първи път бяха обединени в Кодекса на международното частно право с нормите, регулиращи материалните (частноправните) отношения с международен елемент. В изследването ще бъдат разгледани същността, видовете, структурата и механизмът на действие на процесуалните норми на МЧП. Примерите ще бъдат почерпени от различни по характер източници на международното частно право – международни договори (двустранни и многостранни), общностни актове (както заварените на 1 януари 2007 г., интегрирани на тази дата в нашето МЧП и станали негова съставна част, така и новите, приемани в обхвата на осъществяване на съдебното сътрудничество между държавите-членки по граждански и търговски дела с презгранични последици), а също и специалните и общите вътрешноправни източници.

Процесуалните норми на международното частно право са разпоредби, които **уреждат** (или чийто предмет на правна уредба обхваща) **процесуални отношения с международен елемент**.

1. Обща характеристика

Въпросните норми образуват нормения състав на международния граждански процес. Те имат публичен характер и уреждат основанията за международна компетентност на българските съдилища и други органи; последиците на висящия пред чужд правораздавателен орган процес и на отношенията, породени в чужбина и обуславящи висящи пред наш съд правоотношения; обективното и субективното съединяване на искове при международни граждански дела (граждански и търговски дела с презгранични последици – според възприетата в общността терминология); различните процесуални действия на българските съдилища и други органи, както и приложимото процесуално право по международни граждански дела/граждански и търговски дела с презгранични последици; производството по признаване и изпълнение на чужди съдебни решения, съдебни спогодби и други актове, както

[1] *Тук се изхожда от по-широкото и модерно в наши дни разбиране за обхвата на международното частно право – вж. напр. Niboyet, M.-L., G. de G. de La Pradelle, Droit international prive, Paris, 2007, introduction; Cheshire, North & Fawcett on Private International Law, Forteenth edition, London, 2008, introductory notes. По-тясното и старо виждане се базира на изводите от традиционнното деление на правните отрасли на материално право и процесуално право, при което международното частно право обхваща само нормите, които уреждат материалните (частноправните) отношения с международен елемент. Следва да се посочи, че нашият законодател възприе модерния, съвременен подход и при кодификацията на МЧП обедини неговите процесуални и материални разпоредби, без с това да се променя наименованието на съществуващия правен клон. В други държави – например Чехия, съществува кодификация на международното частно право и международния граждански процес; в Италия това е международно частно и процесуално право и т.н.*

и определянето на приложимото процесуално право в това производство[2]; международен търговски арбитраж.

2. Видове процесуални норми на международното частно право

Тези разпоредби могат да бъдат разделени в зависимост от използвания **критерий**, както следва:

2.1. Според техния предмет на правна уредба (когато критерият за разделянето им е предметът на уредба):

– норми, които уреждат *основанията за международна компетентност*;

– норми, които уреждат *производството по международни граждански дела (по граждански и търговски дела с презгранични последици);*

– норми, които уреждат *признаването и изпълнението на чуждестранни решения и други актове;*

– норми, които *определят приложимото процесуално право;*[3]

Така например норми от първия вид са:

Чл.18, ал.1 от Кодекса на МЧП, съгласно който: *„Българските съдилища са компетентни по искове за вреди от непозволено увреждане освен в случаите по чл. 4 и когато вредоносното деяние е извършено в Република България или вредите или част от тях са настъпили в Република България."* Разпоредбата урежда международна компетентност на българските съдилища по посочените искове за търсене на извъндоговорна отговорност.

Чл. 1. (1) от Закона за международния търговски арбитраж (изм. ДВ, бр. 93 от 1993 г.), съгласно който: *„Този закон се прилага за международния търговски арбитраж, основан на арбитражно споразумение, когато мястото на арбитража е на територията на Република България."* Нормата урежда основанието за международна компетентност на международния търговски арбитраж със седалище в Република България.

Чл.2, § 1 от Регламент (ЕО) № 44/2001 (известен и като Регламент „Брюксел I"), според който: *„При условията на настоящия регламент, искове срещу лицата, които имат местоживеене в държава-членка, независимо от тяхното гражданство, се предявяват пред съдилищата на тази държава-членка."* Разпоредбата е посветена на общата международна компетентност на съдилища на държави-членки по граждански и търговски дела с презгранични последици.

Чл.3, § 1 от Регламент (ЕО) № 1346/2000 (известен още и като „Регламент за несъстоятелността"), който гласи: *„Съдилищата на държавата-членка, на чиято територия е разположен центърът на основните интереси на длъжника, са компетентни да образуват производство по несъстоятелност."* Нормата урежда международна компетентност на съдилища на държавите-членки по делата за несъстоятелност.

Чл.33, ал.1 от Конвенцията за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз (Монреал, 28 май 1999 г.), според който: *„Дело за обезщетение трябва да се заведе по избор на ищеца на територията на една от държавите – страни по конвенцията, било пред съда по постоянно седалище на превозвача, или по неговото основно място на дейност или по мястото на дейност на превозвача, чрез което е сключен договорът, или*

---

[2] В своята съобразителна част например Регламент 593/2008 (Рим I) сочи, че: „(1) Общността си е поставила за цел да поддържа и развива пространство на свобода, сигурност и правосъдие. За постепенното установяване на такова пространство Общността следва да приеме мерки в областта на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси с трансграничено значение с обхват, необходим за правилното функциониране на вътрешния пазар. От своя страна някои от последните регламенти в материята изрично определят понятието „презгранични дела" – вж. чл.3, §1 Регламент (ЕО) № 861/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 11 юли 2007 г. за създаване на европейска процедура за искове с малък материален интерес; чл.3, §1 Регламент (ЕО) № 1896/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2006 г. за създаване на процедура за Европейска заповед за плащане.

Съгласно чл. 65, „б" от Договора (ДЕО) тези мерки следва да включват насърчаване на съвместимостта на приложимите в държавите-членки норми относно „стълкновението на закони и на юрисдикции." Без съмнение нормите относно стълкновението на юрисдикции са процесуални норми на общностното международно частно право. Понататък т.4 от същата норма допълва, че става дума за хармонизиране на „стълкновителни норми, които улесняват взаимното признаване на съдебни решения."

[3] Вж. и Niboyet, M.-L., G. de G. de La Pradelle, op. cit., p.215 etc.

пред съда в местоназначението.“ Тази норма регламентира международна компетентност по дела за вреди, причинени при международните въздушни превози, като предоставя на ищеца четири алтернативни възможности за предявяване на иска.

Норми от втория вид са:

Чл.33, ал.1 КМЧП във връзка с призоваването, според който: *„Страна с известен адрес в чужбина се призовава на този адрес, като в призовката се указва, че тя трябва да посочи съдебен адрес в Република България.“* Разпоредбата урежда императивните изисквания за призоваване по международно гражданско дело на страна с известен адрес в чужбина.

Чл.9, § 1 от Регламент (ЕО) № 805/2004, съгласно който: *„Удостоверение за европейско изпълнително основание се издава във формата на стандартен формуляр, както е посочен в приложение I.“* А според § 2 на същата норма: *„Удостоверение за европейско изпълнително основание се съставя на езика на съдебното решение.“* Цитираните разпоредби регламентират формата и изискването за използване на език при съставяне на удостоверението за европейско изпълнително основание.

Чл. 30 от Регламент (ЕО) № 44/2000 (Брюксел I), гласящ: *„За целите на настоящия раздел съдът се счита сезиран:*

1) в момента, когато документът за образуване на производството или равностоен документ е внесен в съда, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал да предприеме изискуемите стъпки, за да се осъществят действия по отношение на ответника, или

2) ако документът трябва да бъде връчен, преди да е внесен в съда, в момента, когато е получен от отговорната за връчването служба, при условие че ищецът впоследствие не е пропуснал да предприеме изискуемите стъпки, за да внесе документа в съда.“ Разпоредбата уточнява момента, в който пред съд на държава членка се счита образувано гражданско или търговско дело с презгранични последици.

Чл. 23 от Закона за международния търговски арбитраж, съгласно който: *„Арбитражното производство започва в деня, когато ответникът е получил искане спорът да бъде отнесен до арбитраж, освен ако страните са уговорили друго.“* Разпоредбата в диспозитивен порядък урежда началния момент на производството пред международния търговски арбитраж със седалище в Република България.

Норми от третия вид са:

Чл. 118, ал.1 КМЧП, според който: *„Признаването на чуждестранното решение се извършва от органа, пред който то се предявява.“* Разпоредбата определя компетентността на българския орган, който признава чуждестранно решение.

Съгласно **Чл. 33, § 1 от Регламент (ЕО) №44/2001** (Брюксел I): *„Съдебно решение, което е постановено в държава-членка, се признава в другата държава-членка, без да се изисква каквато и да е специална процедура.“* Тази разпоредба определя общия характер на процедурата, която компетентните органи на държави-членки са длъжни да спазват при признаване на решение, постановено в друга държава-членка.

Чл.28, § 1 от Регламент (ЕО) 2201/2003 (известен още и като Регламент „Брюксел IIа“), според който: *„Решение, което се отнася до упражняването на родителската отговорност за дете, постановено в държава-членка, което подлежи на изпълнение в тази държава-членка и е било връчено за изпълнение, се изпълнява в друга държава-членка, ако по молба на всяка заинтересована страна е обявено за изпълняемо в тази държава.“* Нормата определя условията, при които решение относно упражняване на родителската отговорност за дете, постановено в една държава-членка, ще се изпълнява в друга държава-членка.

Чл.57, § 1 от Регламент (ЕО) № 44/2001 (Брюксел I), съгласно който *документ, формално съставен или регистриран като автентичен документ и имащ изпълнителна сила в някоя държава-членка, в друга държава-членка се обявява за изпълняем по молба, направена в съответствие с процедурите, уредени в чл.38 и следващите. Съдът, пред който е подадена жалба съгласно чл.43 или чл.44 отказва или отменя декларация за изпълняемост само ако изпълнението на документа явно противоречи на обществения ред на сезираната държава-членка.* Тази разпоредба урежда условията, при които автентичен (официален) документ, съставен в една държава-членка, ще се обяви за изпълняем в друга държава-членка.

Чл.V от Конвенцията за признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения (Ню Йорк, 1958 г.), съгласно който: *„1. Признаването и изпълнението на арбитражното решение могат да бъдат отказани по молба на страната, срещу която то се предявява, ако тя докаже пред компетентния орган на държавата, където се иска признаването и изпълнението:*

а) че страните по съглашението, посочено в чл.II, са били по силата на приложимия спрямо тях закон недееспособни или че съглашението е недействително по силата на закона, на който страните са го подчинили, а при липса на указание в тази насока, по силата на закона на държавата, където решението е било постановено, или

б) че страната, срещу която решението се предявява, не е била надлежно уведомена за назначаването на арбитър или за арбитражното производство или по други причини и е било невъзможно да предяви своите защитни средства, или

в) че решението е постановено по спор, непосочен в арбитражното съглашение или неспадащ към споровете, предвидени от арбитражната уговорка в договора, или че съдържа постановления, които излизат извън условията на арбитражното съглашение или арбитражната уговорка в договора; във всеки случай обаче, ако постановленията на решението, отнасящи се до въпроси, подчинени на арбитраж, могат да бъдат отделени от тези, които се отнасят до въпроси, неподчинени на арбитраж, то постановленията по въпросите, подчинени на арбитраж, могат да бъдат признати и изпълнени, или

г) че съставът на арбитражния съд или арбитражната процедура не са били в съответствие със съглашението на страните или при липса на такова не са били в съответствие със закона на държавата, в която се е състоял арбитражът, или

д) че решението не е станало още задължително за страните или е било отменено, или изпълнението му е било спряно от компетентния орган на държавата, в която или съобразно закона на която то е било постановено.

2. Признаването и изпълнението на арбитражното решение могат да бъдат отказани също така, ако компетентният орган на държавата, в която се иска признаването и изпълнението, намери;

а) че съгласно закона на тази държава предметът на спора не подлежи на разрешаване от арбитраж, или

б) че признаването или изпълнението на решението ще противоречи на обществения ред на тази държава."

Тази разпоредба урежда основанията, на които съдът по екзекватурата може да откаже признаване и изпълнение на чуждестранни арбитражни решения. Правилото ги разделя на две групи – основания, релевирани по искане на заинтересуваната страна (ал.1) и основания, за които съдът по екзекватурата следи служебно (ал.2).

Норми от последния вид са:

Чл.29 КМЧП, гласящ: *„Българските съдилища и други органи разглеждат делата по българското право."* Разпоредбата определя приложимото процесуално право, като едностранно отпраща към българското право.

Чл.20, § 1 от Регламент (ЕО) №805/2004, според който: *„Без да се засягат разпоредбите на настоящата глава, процедурите за принудително изпълнение се уреждат от закона на държавата-членка на принудителното изпълнение."* Нормата определя приложимото процесуално право относно принудителното изпълнение, като отпраща към правото на държавата-членка, където се извършва изпълнението.

Чл.40, § 1 от Регламент (ЕО) № 44/2001 (Брюксел I), според който: *„Процедурата за подаване на молба се урежда от законодателството на държавата-членка, в която се иска изпълнението."* Тази разпоредба урежда приложимото право относно процедурата за подаване на молба за изпълнение (на решение на съд от държава-членка), като отпраща към процесуалното право на държавата-членка, в която се иска изпълнението.

Чл.10, § 2 от Регламент (ЕО) № 1206/2001, който гласи: *„Замоленият съд изпълнява искането в съответствие с правото на своята държава-членка."* Нормата определя приложимото процесуално право относно изпълнение на искането за събиране на доказателства по граждански и търговски дела с презгранични последици в случаите, когато съд на една държава-членка е отправил молба до съд на друга държава-членка за това. Отпращането тук е към процесуалното право на държавата-членка на замоления съд.

2.2. Според вида и характера на съдържащото се в нормата правило за поведение

С оглед **вида на правилото за поведение** различаваме **преки процесуални норми** и **стълкновителни процесуални норми**.

Тук става дума за два различни вида правило за поведение и съответно – за различен механизъм на действие на всеки от тези два вида правила. Преките процесуални норми на МЧП съдържат в себе си **пряко** процесуално правило за поведение. То определя поведението на правораздавателния орган и на страните по международното гражданско дело по един непосредствен, пряк и независим от други норми начин. По същия начин това правило се прилага при уредба на процесуалните отношения с международен елемент.

Стълкновителните процесуални норми на МЧП не включват такова пряко правило, а вместо него съдържат **указание** било относно това, кой е международно компетентният орган по международно гражданско дело, било кое е приложимото процесуално право по такова дело. Това указание е едно особено правило, задължаващо субектите на нормата да го проследят, за да установят крайния посочен и изискван от него правен резултат. Същият може да се изразява в уточняване на определен вид международна компетентност или в достигане до процедурни разпоредби на определена правна система, които правораздавателният орган да приложи.

Стълкновителните процесуални норми на МЧП не се прилагат пряко, непосредствено и независимо. Напротив, тяхното приложение е непряко, опосредено и зависимо от правилата, към които те насочват.

Така когато уреждат международна компетентност, прилагането на въпросните норми води до регламентиране на процесуални отношения с международен елемент. Това са отношения между правораздавателния орган, чиято международна компетентност се учредява, и страните по международното гражданско дело/гражданско и търговско дело с презгранични последици. **Отношението в крайна сметка винаги ангажира конкретно определен национален правораздавателен орган, който бива посочен от процедурните правила за родова и местна подсъдност в правото на държавата, в полза на чийто орган процесуалната стълкновителна норма на МЧП учредява международна компетентност.** Ето защо тази норма се прилага в съчетание с въпросните национални процесуални правила. Ако тя е едностранна, националните процесуални правила са известни от началото, защото едностранната стълкновителна процесуална норма, уреждаща международна компетентност, конкретно посочва националния правораздавателен орган, в полза на който тя учредява международна компетентност. Тогава нормата се съчетава със споменатите правила и в единство с тях предоставя уредбата.

Ако нормата е двустранна, националността на правораздавателния орган не е посочена, а се определя в момента на прилагане на нормата към конкретно международно гражданско дело/гражданско и търговско дело с презгранични последици. Едва в този момент вече става известна националността на органа, чиято международна компетентност двустранната процесуална стълкновителна норма учредява. В същия момент нормата се съчетава с правилата за родова и местна подсъдност на процесуалното право на държавата, чиято националност има този орган, и така се предоставя уредба на породеното конкретно процесуално отношение с международен елемент.

От друга страна, **според характера на правилото за поведение** процесуалните норми на МЧМ могат да бъдат подразделени на задължаващи (с абсолютно и с относително задължаващ характер), **забраняващи** (с абсолютно и с относително забраняващ характер) и на **позволяващи** – с диспозитивен характер. Първите две групи очевидно са императивни разпоредби, или – иначе казано, става дума за деление на **императивни и диспозитивни по своя характер норми**.

Тези два типа се срещат както при нормите, учредяващи международна компетентност, така и при тези, които уреждат приложимо процесуално право.

Чрез **императивни** норми се учредява **изключителната международна компетентност**[4], докато **диспозитивните** допускат **мълчаливото учредяване на международна компетентност, пророгацията, както и случаите на успоредна международна компетентност**.

Императивни едностранни стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност, са например следните разпо-

[4] *Вж. в този смисъл и Сталев, Ж. Същност и функция на международното частно право, С., 1982, 231–232.*

редби на **Кодекса на международното частно право:**

Чл. 12, ал.1, според който: *„Делата по чл. 109 от Гражданския процесуален кодекс относно намиращи се в Република България недвижими вещи, делата за изпълнение или обезпечение върху такива вещи, както и делата за прехвърляне или удостоверяване на вещни права върху тях са изключително подведомствени на българските съдилища и други органи."*

Без съмнение разпоредбата в императивен порядък учредява компетентност само и единствено на българските съдилища, ако са налице фактическите условия, изброени изчерпателно в хипотезиса ѝ, и съставляващи предпоставки за учредяване на този тип международна компетентност.

От същия вид е и правилото на **чл.13, ал.2 КМЧП**, съгласно който: *„По искове за права върху обекти на индустриалната собственост българските съдилища са изключително компетентни, когато патентът е издаден или регистрацията е извършена в Република България."*

Щом се изпълнят фактическите условия, визирани от хипотезиса на тази норма, се учредява международна компетентност само и единствено на българските съдилища. Отклонения от нормата не се допускат.

Примери за **императивни двустранни стълкновителни процесуални норми, уреждащи международна компетентност**, откриваме също в **Регламент 44/2001** (Брюксел I). Така разпоредбата на **чл.22** при определяне на **основанията за изключителна международна компетентност на съдилища на държавите-членки** в императивен порядък учредява компетентност единствено и само на онзи съд на държава-членка, на територията на която е разположен недвижимият имот (§ 1), или където има седалище юридическото лице (§ 2), или където се води регистърът (§ 3) и т.н.

Разгледаният по-горе **чл.40, § 1 от Регламент Брюксел I** е пример за императивна двустранна стълкновителна процесуална норма, **определяща приложимо процесуално право**. Тя не допуска отклонение от своята диспозиция.

Императивна пряка процесуална норма на МЧП е правилото на **чл.10, § 1 от Регламент (ЕО) № 1206/2001 на Съвета от 28 май 2001 г. относно сътрудничеството между съдилища на държавите-членки при събирането на доказателства по граждански или търговски дела**, според който: *„Замоленият съд изпълнява искането незабавно и най-късно до 90 дни от получаването му."*

В същия регламент откриваме и диспозитивни преки процесуални норми на МЧП. Такава е **чл.10, § 4**, съгласно който: *„Молещият съд може да поиска от замоления съд да използва комуникационна технология за събиране на доказателство, по-специално с използване на видео- и телеконферентна връзка."*

2.2.1. Преки процесуални норми на МЧП

Значителна част от уредбата както на производството по международни граждански дела (по граждански и търговски дела с презгранични последици), така и на другите процесуални действия на правораздавателни органи по международни граждански дела, се състои от преки процесуални норми. Такива норми регламентират и отделни аспекти на признаването и изпълнението на чуждестранни съдебни решения и актове на други чуждестранни правоприлагащи органи.

Структурата на преките процесуални норми включва **хипотезис, диспозиция и санкция**. Хипотезисът обхваща фактите или съставите, към които е приложимо правилото за поведение. В диспозицията се съдържа прякото процесуално правило за поведение, адресирано до правораздавателния орган, с което трябва да се съобразят и страните. Санкцията е представена от неблагоприятните последици, настъпващи при неизпълнение на диспозицията. Тъй като това са норми на международното частно право, понякога санкцията не е формулирана изрично в края на нормата, но тя винаги съществува и се извлича било от същия, било от друг нормативен акт.

По своя **механизъм на действие** преките процесуални норми на МЧП не се отличават от познатите ни процесуални разпоредби – те непосредствено, самостоятелно и независимо от други разпоредби определят процесуалното поведение (активно под формата на действия или пасивно – бездействия) на правораздавателния орган и на страните.

Както бе посочено, има различни видове преки процесуални норми на МЧП – **задължаващи** (те например могат да задължават посредством прякото процесуално правило всеки правораздавателен орган да извърши процесуалното действие, визирано в хипотезиса им, с което се цели предо-

ставяне на защита и/или санкция, а също и страните да се съобразят с действието и с неговите последици), **забраняващи, позволяващи**. Всред тях могат да бъдат обособени също така **императивни и диспозитивни** преки процесуални норми. В този аспект абсолютно задължаващите и абсолютно забраняващите са императивни, докато относително задължаващите и относително забраняващите са диспозитивни, а позволяващите са винаги диспозитивни.

Ето няколко примера за различни видове преки процесуални норми на българското международно частно право, почерпени от неговите източници:

Чл. 33, ал. 1 от Кодекса на международното частно право относно съдебния адрес: *„Страна с известен адрес в чужбина се призовава на този адрес, като в призовката се указва, че тя трябва да посочи съдебен адрес в Република България."*

Това е пряка абсолютно задължаваща (повелителна) процесуална разпоредба. Тя съдържа в себе си две преки императивни норми – субект на първата е компетентният орган, като нормата го задължава да призовава страна с известен адрес в чужбина на този именно нейн адрес и да указва на въпросната страна да посочи съдебен адрес в България; субект на втората повеля е самата страна, като на нея ѝ се нарежда да посочи съдебен адрес в България.

Друг пример, почерпен отново от Кодекса на МЧП, е разпоредбата на неговия **чл.34**, озаглавена „Призоваване чрез представител". Текстът гласи: *„Когато страната има известен адрес в чужбина, тя може да се призове чрез неин представител в Република България, ако той е сключил от нейно име сделката, във връзка с която е образувано производството."*

Това е пряка позволяваща (разрешителна, оправомощаваща) процесуална норма на МЧП. Тя има диспозитивен характер и позволява на съда да призове страна по международно гражданско дело чрез неин представител в Република България. Съдът може да се съобрази с указанието на нормата, като адресира призовката до представителя на страната в България. Правилото обаче му предоставя и алтернативна възможност (реализирането на която зависи от неговата преценка) да извърши призоваването съгласно разгледания чл.33, ал.1 КМЧП. Разпоредбата съдържа и допълнителни условия във връзка с изпълнение на диспозицията ѝ.

Пример за пряка процесуална забраняваща норма на МЧП е **чл. 21, § 1 от Регламент (ЕО) № 2201/2003** (Брюксел II а), според който: *„Решение, постановено в една държава-членка, се признава в друга държава-членка без изискване за специални процесуални действия."*

Забраната тук е **абсолютна** и се отнася до специални процесуални действия в държава-членка във връзка с признаване на решения по различни семейни дела, уредени в този регламент. Тъй като специалните действия са предмет на специална уредба (особени правила), очевидно **Регламент „Брюксел IIа" забранява както прилагане, така и създаване на особени правила относно признаването в една държава-членка на решение в споменатата област, постановено от компетентните органи в друга държава-членка.** Изводът е, че признаването трябва да става по силата на общи правила, съдържащи се в общ източник, а не по специални правила, съдържащи се в специален източник на международното частно право.

2.2.2. Стълкновителни процесуални норми на МЧП

Стълкновителните процесуални норми са втората разновидност на процесуалните норми на МЧП. Те са разпоредби, които също уреждат процесуални отношения с международен елемент, но правят това по един по-сложен начин, като разкриват по-сложна структура и механизъм на действие. Изяснено бе, че в зависимост от вида отношения, които са техен предмет, въпросните норми им предоставят уредба чрез определяне на основанията за международна компетентност по международни граждански дела (по граждански и търговски дела с презгранични последици), съотв. чрез посочване на процесуалното право, по реда на което такива дела се гледат пред съответните правораздавателни органи.

Типично за стълкновителните процесуални норми на МЧП е, че за разлика от преките те не съдържат пряко процесуално правило за поведение, а включват едно особено процесуално указание, което може да бъде конкретно или общо. Това указание има характера на привръзка – **конкретна** или **обща**. Конкретният характер на първия тип привръзка се изразява в признака „националност". В тази привръзка се определя националността на международно компетентния

правораздавателен орган или на приложимото процесуално право. При общата привръзка признакът „националност“ липсва.

Общата по своя характер привръзка представлява процесуално указание за поведение, което не дава сведения за националността на правораздавателния орган, чиято международна компетентност се учредява, нито за националността на приложимото процесуално право. Иначе казано, тази привръзка определя международната компетентност на правораздавателния орган или приложимото процесуално право по един общ, неконкретен начин, чрез една формула, а именно – чрез **процесуална формула на привързване.**

Следното уточнение е необходимо да се направи тук – за разлика от стълкновителните процесуални норми, регламентиращи процесуални отношения с международен елемент (международна компетентност и производство по международни граждански дела, приложимо процесуално право, екзекватура), другият вид стълкновителни норми на международното частно право, традиционно известни още и като **отпращащи**, уреждат частноправни отношения с международен елемент (т.е. материални по своя характер отношения). Едната разновидност на тези отпращащи норми (а именно двустранните или двупосочните) също съдържат формула на привързване, но тя, за разлика от формулата при двустранните процесуални стълкновителни норми, сочи приложимото към тези отношения материално право и по определение не може да има за предмет както основанията за международна компетентност, така и приложимото процесуално право.[5]

Стълкновителните процесуални норми, които уреждат **основанията за международна компетентност**, определят чрез различна по степен на конкретност привръзка правоприлагащия орган, под чиято правораздавателна власт (юрисдикция) попада една или друга група международни граждански дела (граждански и търговски дела с презгранични последици). Въпросните разпоредби, както бе посочено по-горе, са стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност. В зависимост от степента на конкретност на указанието, съдържащо се в процесуалната привръзка, те биват **едностранни (еднопосочни) и двустранни (двупосочни)**.

2.2.2.1. Едностранни стълкновителни процесуални норми

Типично за едностранните стълкновителни норми на МЧП е, че те използват **конкретна привръзка**. Указанието, съдържащо се в тази привръзка, е максимално конкретно, ясно и определено. Във всички случаи, както бе посочено по-горе, това указание включва **национален белег, националност** – в случая националността на правораздавателния орган (но също и на приложимото процесуално право, ако това е техен предмет, както ще видим по-нататък). С оглед предмета си, както вече стана ясно, те се подразделят на **едностранни стълкновителни процесуални норми, които уреждат основания за международна компетентност, и такива, които определят приложимо процесуално право.**

Най-напред ще се спрем на **първата подгрупа** с оглед предмета, а именно – **едностранните стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност.** Те предоставят регламентация както на **видовете международна компетентност**, така и на **основанията за учредяване на всеки един вид компетентност**.

Веднага следва да се посочи, че разпоредби от този първи тип преобладават в Кодекса на международното частно право. Най-важната тяхна отличителна особеност е, че те определят международната компетентност на **конкретно уточнени и индивидуализирани по своята националност** правораздавателни органи (национални правораздавателни органи). Това по безспорен начин разкрива техния едностранен (еднопосочен) характер.

В случаите когато Кодексът на международното частно право използва такива норми, чрез тях се определя международната компетентност на **българските съдилища и други български правоприлагащи органи.** Ясно е, че разглежданите норми боравят с **конкретна** привръзка. В нея недвусмислено се уточнява **националната принадлежност** на правораздавателния орган, чиято компетентност нормата учредява.

Ето и някои **примери** за едностранни (еднопосочни) стълкновителни процесуални норми, **уреждащи основания за международна компетентност.**

---

5 По-подробно вж. Кутиков, Вл. Международно частно право на Народна република България, трето основно преработено и допълнено издание, С., 1976, с.220 и сл., както и посочената там литература по въпроса.

Чл. 11 КМЧП, съгласно който: *„Българските съдилища са компетентни по искове за издръжка освен в случаите по чл. 4, ал. 1 и когато търсещият издръжка има обичайно местопребиваване в Република България."*

Разпоредбата конкретно определя националната принадлежност на компетентните по съответните искове съдилища – това са българските съдилища. Тя урежда основанията за учредяване на международна компетентност на българските съдилища по съответните искове.[6]

От своя страна **чл. 13, ал. 1 КМЧП** сочи, че: *„Българските съдилища са компетентни по искове за авторски права и за права, сродни на авторското, когато закрила се търси на територията на Република България."*

Отново сме изправени пред едностранна стълкновителна процесуална норма, уреждаща международна компетентност, която ясно и конкретно уточнява националната принадлежност на международно компетентните по указаните искове съдилища – българските съдилища.

Чл. 119, ал.1 КМЧП определя, че: *„За допускане на изпълнението на чуждестранно решение се предявява иск пред Софийския градски съд."*

Тази норма е още по-конкретна. Тя не само сочи националността на международно компетентния съд, а именно – българска националност (макар изрично да не е спомената националността, тя е безспорна), но и уточнява кой съд според правилата на родовата и местната подсъдност ще гледа делото.

Другият вид едностранни стълкновителни процесуални норми са тези, които **определят приложимо процесуално право**.

От такъв тип е разпоредбата на **чл.29 КМЧП**. Според нея: *„Българските съдилища и други органи разглеждат делата по българското право."*

Без съмнение тази норма с общ характер има принципно значение относно определяне на процесуалното право, което българските съдилища прилагат при разглеждане на международни граждански дела. Тя едностранно привързва процедурата по международни граждански дела към българското право. Българските съдилища и други органи са длъжни да прилагат това право – разпоредбата има императивен характер. Кои конкретно съдопроизводствени правила ще бъдат меродавни зависи от особеностите на всеки отделен случай, но винаги следва да се има предвид, че най-напред такива правила се издирват в източниците на международното частно право, тъй като става дума за международни граждански и търговски дела. Очевидно, тъй като чл.29 КМЧП е разпоредба от общия вътрешноправен източник (вж. чл.3, ал.1 КМЧП), ще трябва да се търсят подходящи норми в този източник. Той, както е известно, съдържа най-важните и с принципно значение процесуални правила относно производството по международни граждански дела (вж. Глава трета от КМЧП). От тази глава следва да се извлекат търсените норми.

Кодексът обаче е, от една страна – общ вътрешноправен източник на МЧП, и – от друга, не предоставя подробна регламентация на производството по международни граждански дела, поради което е твърде възможно в конкретната ситуация там да не се открие необходимата норма. Ето защо като се следва съотношението на източниците на МЧП, първо, трябва да се търси уредба в специалните вътрешноправни източници, а ако и там такава липсва, ще се пристъпи към запълване на установената в конкретния случай празнота в международното частно право чрез извличане на норми от източник на вътрешното гражданско процесуално право по пътя на тяхното субсидиарно прилагане.

2.2.2.2. Двустранни стълкновителни процесуални норми

Двустранните стълкновителни процесуални норми според своя предмет, също както и едностранните, се разделят на такива, които **уреждат основания за международна компетентност,** и на регламентиращи **приложимо процесуално право**.

В тази последователност и сега най-напред ще се спрем на **двустранните процесуални стълкновителни норми, които уреждат международна компетентност.**

Въпросните разпоредби признават международна компетентност на правораздавателни органи на всяка една държава по света (т.е. **по определение те не уточняват националността на органа**), ако са налице основанията за учредяване на тази компетентност, уредени в хипотезиса на нормата. По силата на разглежданите норми се учредява международна компетентност, като за

[6] *За подробен анализ на тази разпоредба вж. Натов, Н. Коментар на Кодекса на международното частно право, Книга първа, Чл.1–47, С., 2006.*

целта се използва **двустранна процесуална привръзка** или **процесуална формула на привързване** (напр. *Forum rei sitae, Forum loci condictionis, Forum domicilii debitoris, Forum loci registrationis, Forum loci delicti, Forum loci protectionis, Forum loci originis, Forum domicilii creditoris, Forum concursus, Forum prorogatio, Forum necessitatis* и т.н. – тези и други двустранни процесуални привръзки ще бъдат разгледани понататък в изложението).[7]

Когато по реда на двустранната стълкновителна процесуална норма може да се учреди международна компетентност на правораздавателен орган на всяка една държава по света, такава норма се нарича пълна.[8] От този тип например е разпоредбата на **чл. 33, ал.1 от Монреалската конвенция за уеднаквяване на някои правила за международния въздушен превоз**, според която: *„Дело за обезщетение трябва да се заведе по избор на ищеца на територията на една от държавите – страни по конвенцията, било пред съда по постоянно седалище на превозвача, или по неговото основно място на дейност, или по мястото на дейност на превозвача, чрез което е сключен договорът, или пред съда в местоназначението."*

Нормата не изключва международната компетентност на алтернативно посочените съдилища на никоя държава, като само изисква те да бъдат държави-съдоговорителки по конвенцията.[9] Когато изборът на ищеца падне, да речем, върху съда на държава-съдоговорителка по постоянното седалище на ответника, това означава, че съгласно разглежданата разпоредба може да бъде сезиран съд на всяка една държава-съдоговорителка, стига там да е постоянното седалище на ответника. Аналогично е обяснението относно този вид разпоредби и във връзка с останалите три възможности за определяне на международна компетентност, уредени във въпросната норма.

Ако пък по силата на двустранната стълкновителна процесуална норма, уреждаща международна компетентност, може да се учреди международна компетентност на правораздавателен орган на всяка държава по света, с изключение на някоя или някои държави (например с изключение на съда на държавата, чието международно частно право съдържа въпросната норма), същата се нарича **непълна**.

В Кодекса на международното частно право се използват понякога такива процесуални стълкновителни норми. Така например **чл.6, ал.3 КМЧП** урежда възможността българските граждани да сключват бракове в чужбина пред компетентни органи на чуждата държава, т.е. съдържа основание за учредяване на международна компетентност на чуждестранните органи по гражданско състояние – очевидно тук става дума за всяка държава и нейните компетентни органи по гражданско състояние, но не и за България и българските длъжностни лица по гражданско състояние.

Подобна е и нормата на **чл.6, ал.2 КМЧП**, според която чужди граждани могат да сключат брак у нас пред дипломатически и консулски представител на тяхната отечествена държава. Пак сме изправени пред учредяване на международна компетентност на правоприлагащи органи на всяка една държава по света, но не и на български такива органи.[10]

Горните разпоредби на КМЧП са пример за непълни двустранни стълкновителни процесуални норми, учредяващи международна компетентност, тъй като от техния обхват по хипотеза се изключват българските съдилища и други бъл-

---

[7] *Без да използват латински наименования, Niboyet, M. -L. и G. de G. de La Pradelle в споменатото съчинение сочат същите двустранни привръзки. Те ги наричат: Le for du contat; Le for des obligations alimentaires; Le for du delit – вж. op. cit., съотв. с. 311, 315 и 316. Обратно, M. Bogdan говори за Forum domicilii на ответника – вж. Bogdan, M. Concise Introduction to EU Private International Law, Lund, 2006, 43–45.*

[8] *По подобие на пълните двустранни стълкновителни (отпращащи) норми, чрез които се определя за приложимо материалното право на всяка една държава по света – вж. по-подробно Кутиков, Вл. цит. съч., пак там.*

[9] *Следва да се отчита фактът, че към тази конвенция не са се присъединили всички държави. Както сочат P. Dempsey и M. Milde в Коментара на Монреалската конвенция, тя действа успоредно с актовете на т.нар. Варшавска система – вж. Dempsey, P.S., M. Milde, International Air Carrier Liability: the Montreal Convention of 1999, Montreal, 2005, 16–35, както и списък с държавите съдоговорителки по Монреалската конвенция – 285–292.*

[10] *В този случай трябва да се има предвид, че става дума все пак за компетентни органи на онези държави, с които България има установени дипломатически отношения.*

гарски правораздавателни органи.

Другият вид двустранни стълкновителни процесуални норми са онези, които **определят приложимо процесуално право**.

Това са стълкновителни процесуални норми, в които се съдържа обща, неконкретна привръзка (формула на привързване). Те определят приложимото по международни граждански и търговски дела процесуално право, без да уточняват неговата национална принадлежност. За целта те ползват общ, неконкретен белег – формула на привързване.

Такава например е разпоредбата на **чл.31 от Регламент Брюксел I**, посочваща правото на държавата-членка, от съдилищата на която се искат временни, включително охранителни мерки.

Приложимо процесуално право може да бъде правото на съда (или друг правораздавателен орган), от който се иска налагане на временни и охранителни мерки, на всяка една държава-членка в зависимост от особеностите на конкретния случай. Формулата на привързване тук е ***Lex fori (Право на съда)***. По принцип, както е известно, тази формула води до прилагане на процесуално право, т.е. под ***Lex fori*** обикновено се разбира процесуално право. Но, както отдавна е изяснено в теорията и практиката на МЧП, тя в някои случаи може да обхваща и материално право. Иначе казано, формулата на привързване ***Lex fori*** има приложение както при двустранните стълкновителни процесуални норми, определящи процесуално право, така и при двустранните отпращащи норми, които определят приложимо материално право към материалните (частноправни) отношения с международен елемент.

Друг подобен пример се извлича от разпоредбата на чл. **47, § 1 от Регламент Брюксел I**, според която: *„Когато едно съдебно решение трябва да бъде признато в съответствие с този регламент, нищо не ще възпрепятства молителят да се възползва от временни, включително охранителни, мерки в съответствие с правото на сезираната държава-членка, без да се изисква декларацията за изпълняемост по чл. 41.“* Няма съмнение, че под „право на сезираната държава-членка“ трябва да се разбира процесуалното право на съда на тази държава-членка, т.е. отново е използвана формулата на привързване ***Lex fori***. То сочи към процедурните правила относно временни, включително охранителни мерки.

А съгласно **чл.20, § 1 Регламент № 805/2004** на Европейския парламент и на Съвета от 21 април 2004 г. за въвеждане на европейско изпълнително основание при безспорни вземания: *„Без да се засягат разпоредбите на тази глава, процедурите за изпълнение се уреждат от закона на държавата-членка по изпълнението.“* Това е друга процесуална формула на привързване, в случая определяща за приложими към изпълнението процедурните правила на държавата-членка по изпълнението или ***Lex executionis – Право, според което се извършва изпълнението***. Същата формула се среща и в още някои Регламенти.[11] Откриваме я сега и в **чл.41, § 1** от съвсем наскоро публикувания в Официален вестник **Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета от 18 декември 2008 г. относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задълженията за издръжка.**[12]

В **Регламента за несъстоятелността** е използвана още една формула на привързване за определяне на приложимо процесуално право. Съгласно **чл.4, § 1**, ако друго не е предвидено в този регламент, приложимо към производството по несъстоятелност и последиците от него е правото на държавата-членка, на чиято територия е образувано производството, наричана „държава на образуване на производството“. Това право определя условията на образуването, провеждането и прекратяването на производството по несъстоятелност **(§2)**. Формулата на привързване е ***Lex concursus*** – или ***Право на държавата на производството по несъстоятелност***. По принцип става дума за процесуално право, но същата формула понякога се използва от Регламента за несъстоятелността и при опреде-

[11] *Вж. например чл.21, §1 Регламент 1896/2006; също и чл.21, § 1 Регламент 861/2007.*

[12] *Вж. ОВ на Европейския съюз, L 7/10.01.2009 г. Чл.41, §1 гласи: „При спазване разпоредбите на настоящия регламент процедурата по изпълнение на решения, постановени в друга държава-членка, се урежда от законодателството на държавата-членка, в която се извършва изпълнението.“* Това без съмнение е процесуалната формула на привързване Lex executionis. Регламент 4/2009 ще се прилага, съгласно неговия чл.76, считано от 18 юни 2011 г., и при условията, посочени в този член.

ляне на материално право.[13]

Без оглед вида и характера им, стълкновителните процесуални норми на международното частно право уреждат процесуалните отношения с международен елемент. Тези отношения са техен предмет. Като последица на регламентирането на отношенията в случаите на определяне на международна компетентност се стига и до **преодоляване стълкновението на национални юрисдикции**, а в случаите на определяне на приложимо процесуално право – до **преодоляване стълкновението между процесуалните разпоредби на различни държави**. Тук е необходимо да се подчертае, **че не в това преодоляване на стълкновения се състои основната цел и функция на процесуалните стълкновителни норми на МЧП.** Тяхната цел и функция се изразяват в **предоставяне на уредба, правна регламентация, на отношенията, които са техен предмет.** Избягването на съответните стълкновения е само една от положителните последици, съпътстващи прилагането на въпросните норми.

3. Структура и механизъм на действие на процесуалните норми на международното частно право

3.1. Структура и механизъм на действие на преките процесуални норми на международното частно право. Примери

3.1.1. Структура

По своята структура преките процесуални норми на МЧП не се отличават от съдържащите се във вътрешните процесуални отрасли на българското право преки норми. И при тях е налице **хипотезис, диспозиция и санкция**. Хипотезисът обхваща факти или фактически състави. Диспозицията съдържа прякото процесуално правило за поведение, адресирано към компетентния правораздавателен орган и към страните по международното гражданско дело (гражданско или търговско дело с презгранични последици). Санкцията се състои в неблагоприятни правни последици, настъпващи при неизпълнение на правилото за поведение. Типично за нормите на международното частно право е, че невинаги в края на нормата има изрично включена (формулирана) санкция, но такава винаги съществува и се извлича от съответния нормативен акт или от друг акт, в т.ч. и от източник на близък вътрешноправен отрасъл.

Няколко примера за преки процесуални норми могат да илюстрират тяхната структура.

Най-напред, разгледаният **чл. 33, ал. 1 от Кодекса на международното частно право,** според който *страна с известен адрес в чужбина следва да се призовава на този адрес, като в призовката задължително се указва, че тя трябва да посочи съдебен адрес в Република България.*

Както бе посочено, това е **пряка задължаваща (повелителна) процесуална разпоредба.** Тя има **императив** характер и съдържа две преки повели – субект на първата е компетентният орган, като нормата го задължава да призовава страна с известен адрес в чужбина на този именно нейн адрес и да й укаже, че е длъжна да посочи съдебен адрес в България; субект на втората повеля е самата страна, като на нея й се нарежда да посочи съдебен адрес в България.

Хипотезисът на първата повелителна норма обхваща следните факти:

– призоваване на страна пред български съд по висящо пред него международно гражданско дело;

– известен адрес на страната;

– местонахождение на адреса в чужбина;

Всички тези факти е необходимо да бъдат налице в конкретната фактическа ситуация, за да може да се постави в действие диспозицията на нормата. Сезираният български съд трябва да ги квалифицира според българското МЧП[14] и като държи сметка за чл.3, ал.2 КМЧП. Ако при квалификацията им се окаже, че те покриват фактическата ситуация, които хипотезисът предвижда, следва подвеждането на фактите под този хипотезис и прилагане на правилото на диспозицията, отнасящо се за въпросните факти.

---

[13] Вж. например значението на формулата по смисъла на чл.4, § 2, „i" Регламент за несъстоятелността, според който Lex concursus е приложимото право към „условията за прилагане на прихващането". Тези условия или предпоставки са материалноправни и очевидно в случая Lex concursus е материално право. Относно същността и предпоставките на прихващането като институт на облигационното право вж. Кожухаров, Ал. Облигационно право, Общо учение за облигационното отношение, Нова редакция и допълнения П. Попов, С., 2002, с. 426 и сл.

[14] Вж. повече подробности за разпоредбите на чл.39 и чл.3 от КМЧП у Натов, Н. Коментар на Кодекса на международното частно право, Книга първа, чл.1–47.

Диспозицията на нормата съдържа **пряка абсолютна повеля, адресирана до съда** – да призове страната на този нейн известен адрес в чужбина и ѝ укаже, че е длъжна да посочи съдебен адрес в България.

Санкция изрично не е включена в разпоредбата, но безспорно **такава се извлича от основните принципи на процесуалното право**. Ако съдът не спази указанието на диспозицията, което значи, че той не е извършил призоваване на тази страна по предписания от нормата начин (конкретно – не я призове изобщо; или я призове на друг адрес, като и в двата случая може да пропусне да ѝ укаже задължението да посочи съдебен адрес в България), то ще бъдем изправени пред **съществено нарушение на съдопроизводствените правила.** Нарушени ще бъдат основни принципи на гражданския процес – принципа на състезателността (състезателното начало) и принципа на равенството на страните в процеса, защото страната няма да бъде уведомена за международното гражданско дело, няма да знае за задължението си да посочи съдебен адрес в България и по този начин няма да е в състояние да подготви защитата си, да участва в процеса, да въздейства върху неговото развитие с процесуалните си действия, и оттук тя в крайна сметка се оказва в неравноправно положение в сравнение с другата страна. Тези нарушения **са основания за касационно обжалване на решението, постановено по международното гражданско дело от българския съд.** Такова решение е неправилно. Обжалването ще стане по реда на **чл.281, т.3 и чл.293, ал.2 от Гражданския процесуален кодекс.** Съгласно първата разпоредба на ГПК касационна жалба се подава, когато решението е неправилно поради съществени нарушения на съдопроизводствените правила. Втората норма сочи, че Върховният съд може да отмени решението като неправилно, ако констатира, че са допуснати съществени нарушения на съдопроизводствените правила. Както уточнихме вече, в случая такива нарушения са налице и решението следва да бъде отменено. В тази възможност за **касационна отмяна се състои санкцията на първата повелителна пряка процесуална норма, съдържаща се в чл.33, ал.1 КМЧП.**

Хипотезисът на втората пряка повелителна норма обхваща следните факти:

– призоваване на страна пред български съд по висящо пред него международно гражданско дело;

– известен адрес на страната;

– местонахождение на адреса в чужбина.

Квалификацията на фактите ще стане според принципите на българското международно частно право.

Диспозицията съдържа пряката абсолютно императивна повеля, адресирана до страната по международното гражданско дело и състояща се в задължението ѝ да посочи съдебен адрес в Република България.

Санкцията при неизпълнение на повелята е предвидена в самата разпоредба на чл.33 КМЧП (това впрочем е по-рядко срещано в международното частно право, обикновено санкция в нормата изрично не се включва – бел. Н.Н.). Съгласно **чл.33, ал.3 КМЧП:** *„При неизпълнение на задължението по ал. 1 и 2 следващите призовки и други книжа, предназначени за страната, се прилагат към делото и се смятат за връчени. Страната се уведомява за тези последици при първото призоваване.“* Ясно е, че прилагането на следващите призовки и други книжа към делото и презумпцията, че са били връчени на страната, са санкционните последици от неизпълнение на повелята. За тях страната се уведомява с първата призовка.

Друг пример за този тип норми може да бъде извлечен пак от **Кодекса на МЧП**.

Така според неговия **чл. 34**: *„Когато страната има известен адрес в чужбина, тя може да се призове чрез неин представител в Република България, ако той е сключил от нейно име сделката, във връзка с която е образувано производството.“*

Това, както бе изяснено, е **пряка позволяваща (разрешителна) процесуална норма на МЧП с диспозитивен характер,** която урежда производство по международни граждански дела. Тя позволява на съда да призове страна по международно гражданско дело чрез неин представител в Република България. Съдът може да спази указанието на нормата, но – като алтернатива, може да извърши призоваването и съгласно разгледания чл.33, ал.1 КМЧП. Разпоредбата съдържа и допълнителни условия във връзка с изпълнение на диспозицията ѝ.

Хипотезисът на нормата включва следните факти:

– призоваване на страна пред български съд по висящо пред него международно гражданско дело, образувано във връзка със сделка, сключена чрез представител на страната и от нейно име;

– известност на адреса на страната по делото;

– местонахождение на адреса на страната в чужбина;

– местонахождение на представителя на страната в Република България.

Фактите ще се квалифицират от правораздавателния орган при спазване принципите, произтичащи от българското международно частно право.

Диспозицията позволява на съда да извърши призоваване на тази страна чрез нейния представител в България, ако са изпълнени предвидените фактически условия. Дали ще процедира по този начин **зависи от преценката на съда**. Дори да са налице условията – сделката, във връзка с която е образувано производството, е била сключена от името на страната чрез нейния представител в България, съдът може да реши да не призовава страната по начина, уреден в чл.34 КМЧП.

Санкцията изрично не е формулирана в края на нормата, но се подразбира недвусмислено. Ако съдът е решил да призове страната чрез нейния представител у нас, той трябва да спази законовите изисквания за редовно призоваване. В противен случай ще има нарушение на съществени съдопроизводствени правила и основание за касационно обжалване на решението по реда на споменатите по-горе **чл.281, т.3 и чл.293, ал.2 ГПК**.

Преки процесуални норми съществуват и в общностното международно частно право, което на 1 януари 2007 г. се интегрира като съставна част на нашето МЧП.

Така например **чл. 36 от Регламент 44/2001** (Брюксел I), съгласно който: *„При никакви обстоятелства не се допуска преразлеждане по същество на чуждестранно съдебно решение.“*

Нормата урежда признаването в държава-членка на съдебно решение, постановено от съд на друга държава-членка. Тя е пряка абсолютно забранителна разпоредба, която има за предмет отделен аспект на производството по екзекватура.

Хипотезисът визира постановено чуждестранно съдебно решение (на съд на държава-членка)[15].

Квалификацията на постановения от съда или трибунала акт като „съдебно решение“ ще се извърши въз основа на критериите, които самият регламент съдържа в своя чл. 32. Според този текст за целите на споменатия регламент „съдебно решение“ означава всякакво съдебно решение, постановено от съд или трибунал на държава-членка, както и да се нарича съдебното решение, включително декрет, заповед, решение или изпълнителен лист, както и определенията за разходите или разноските от служител на съда.“

Същата норма съдържа и критерии за квалификация на понятието „съд на държава-членка“.

Диспозицията включва абсолютна забрана за преразглеждане по същество на решението, постановено от съд на държава-членка. Забраната е адресирана до съдилищата на всяка една държава-членка.

Санкцията на нормата следва да се търси в производствата, уредени в **чл.226-228 от Договора за създаване на Европейска общност (ДЕО)**. Става дума за производството срещу държава-членка за неизпълнение на задължение, произтичащо от договора. В практиката на Съда на европейските общности отдавна е утвърдено, че нарушението обхваща неизпълнение на задължения, произтичащи както от първичното, така и от вторичното общностно право.[16] В случая нарушението е неизпълнение на императивна норма на регламент и комисията може да започне процедура срещу всяка държава-членка за това, че нейни институции (съд на държавата) нарушават задължения, възложени с общностен акт.[17] В започването на такава процедура и

[15] *„Съд“ по смисъла на регламента означава „...съд или трибунал на държава-членка“ – вж. чл.32 Регламент 44/2001 (Брюксел I).*

[16] *Постоянната практика на СЕО по разлежданите въпроси може да бъде проследена в мрежата http://ec.europa.eu/civiljustice/ и директорията на Съда.*

[17] *Комисията публикува Годишен доклад относно спазването на общностното право. Докладите са достъпни на електронен адрес: http://europa.eu.int/comm/secretariat-general/sgb/droit-com/index-en.htm. От „старите“ държави-членки печален „рекорд“ по дела, заведени срещу тях от комисията заради нарушения на общностното право, държат Италия, Гърция, Австрия, Испания и Белгия – вж. например делата: Case C-207/96 Commission v Italy; Case C-439/99 Commission v Italy; Case 293/85 Commission v Belgium; Case C-11/95 Commission v Belgium etc. Тази проблематика е обстойно изследвана в редица основни трудове по право на Европейския съюз. Тук само в примерен порядък ще посоча Chalmers, D., Ch. Hadjiemmanuil, G. Monti, A. Tomkins, European Union Law, Cambridge, 2006, 348-409; Wyatt & Dashwood's European Union Law, Fifth edition, by Arnull, A., A. Dashwood, M. Dougan, M. Ross, E. Spaventa and D. Wyatt,*

последващото налагане на санкции от комисията, се изразяват негативните последици от неизпълнението на общностна разпоредба – в случая, на чл.36 Регламент Брюксел I.

3.1.2. Механизъм на действие

По своя механизъм на действие преките процесуални стълкновителни норми не разкриват никакви различия от другите преки норми на правото. Те се прилагат **пряко (непосредствено), самостоятелно и независимо.** За да се поставят в действие, не е необходимо друго, допълнително правило за поведение. Те уреждат фактическия състав непосредствено и веднага. Уредбата не се опосредява от друго правило. Приложението им не зависи от друга норма. Те се прилагат на свое собствено основание.

Така например когато **чл.7, § 2 от Регламент 1393/2007** на Европейския парламент и на Съвета от 13 ноември 2007 г. относно връчване в държавите-членки на съдебни и извънсъдебни документи по граждански или търговски дела (връчване на документи) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1348/2000 на Съвета, задължава получаващият орган да вземе всички необходими мерки за осъществяване на връчването на документа във възможно най-кратък срок и при всички положения в срок един месец от получаването, това изискване просто следва да се изпълни от получаващия орган на държавата-членка. Той е обвързан пряко от задължението, прокламирано в тази норма, той е негов адресат и не бива да очаква допълнително указание от друга разпоредба, за да го изпълни.

3.2. Структура и механизъм на действие на стълкновителните процесуални норми на МЧП

Тези норми обхващат в своята структура хипотезис (наричан още „обем"), диспозиция (наричана „привръзка") и санкция. Последната не винаги е изрично формулирана в края на разпоредбата, но неизменно съществува под формата на неблагоприятни правни последици при неизпълнение на диспозицията.

3.2.1. Структура и механизъм на действие на едностранните стълкновителни процесуални норми

С оглед предмета им различаваме едностранни стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност, и такива, които определят приложимо процесуално право.

3.2.1.1. Едностранни стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност

Тези норми уреждат основанията за учредяване на различните видове международна компетентност на определени по своята националност съдилища и други правораздавателни органи. Прилагането им има за последица регламентиране на процесуални отношения с международен елемент. Това в случая са отношения между националния правораздавателен орган, чиято международна компетентност се учредява, който има властта и задължението да разгледа и реши международното гражданско дело, и страните по международното гражданско дело, които са длъжни да спазват указанията на органа и да изпълнят постановеното решение или друг акт, с който производството завършва.

Отношението тук ангажира не само определен по своята националност правораздавателен орган, но и конкретен по наименование и място в йерархията орган, който бива посочен от вътрешните процедурни правила за родова и местна подсъдност в правото на държавата, в полза на чийто орган процесуалната стълкновителна норма на МЧП учредява международна компетентност. Ето защо, за да се приложи тази норма, тя трябва да се съчетае с въпросните национални процесуални правила. Едва след това съчетаване може да се учреди международна компетентност на конкретния национален правоприлагащ орган. Преди съчетаването изобщо не е възможно да бъде учредена международна компетентност на който и да било, тъй като не е известен конкретният орган, визиран от едностранната процесуална стълкновителна норма, а се знае само неговата национална принадлежност.

Щом като нормата е едностранна, националните процесуални правила, също както и националността на компетентния орган, са известни от

London, 2006, 415-531; Fairhurst, J. Law of the European Union, Fifth edition, 2005, 188-206. В тази връзка следва обаче да се обърне внимание на практическата неефективност на процедурата по чл.226 ДЕО и опитите на СЕО да развие принципи за защита правата на засегнатите от нарушението лица пред националните съдилища на държавите-членки, извършили нарушението – конкретно във връзка с делата Francovich и Van Dyun.

началото, т.е. от момента на създаване на процесуалната стълкновителна норма е известна националната принадлежност на компетентния орган, а оттук без съмнение е ясна и националността на процесуалните правила за родовата и местната подсъдност – това са правилата на същата държава. За да регламентира отношението по учредяване на международна компетентност на сочения от нея национален орган, едностранната процесуална стълкновителна норма се съчетава със споменатите правила и в единство с тях му предоставя международна компетентност.

Така например **чл.9, ал.1 КМЧП** постановява, че *„Българските съдилища и други органи са компетентни по производствата за установяване и оспорване на произход освен въз основа на чл. 4 и когато детето или родителят, който е страна, е български гражданин или има обичайно местопребиваване в Република България."* Едностранната привръзка на тази норма сочи българските съдилища и други органи като международно компетентни по международните граждански дела за установяване и оспорване на произход, когато ответникът има обичайно местопребиваване у нас или пък детето, съотв. родителят, който е страна, е български гражданин или има обичайно местопребиваване в България.

Сама по себе си цитираната норма **не може все още на този първи етап от прилагането си да учреди международна компетентност на конкретен съд** (или друг орган – тук за нуждите на примера ще имам предвид само съдилищата, бел. Н.Н.) в България по споменатите производства. При прочита ѝ е ясно само, че тя дава отговор на въпроса за подведомствеността, защото отнася делото в компетентността на съдилищата. Понататък, за да се приложи чл.9, ал.1 КМЧП, е необходимо да се установят и съответните правила за родова и местна подсъдност, които разглежданият текст на КМЧП по разбираеми причини не урежда. Това, без съмнение, са правилата на българското гражданско процесуално право (на един вътрешноправен клон). Те, както е известно, се съдържат в основния източник на този наш правен отрасъл – Гражданският процесуален кодекс.

Според **чл. 104, т.1 ГПК**: *„На окръжния съд като първа инстанция са подсъдни: исковете за установяване или оспорване на произход..."*

Правилото на чл.9, ал.1 КМЧП следва да се съчетае с нормата на чл.104, т.1 ГПК. Така ще може да се установи **българският съд, компетентен по правилата за родова подсъдност** на нашето гражданско процесуално право, който ще гледа въпросните дела, посочени в хипотезиса на чл.9, ал.1 КМЧП. Това обаче **все още не е достатъчно, за да се учреди международната компетентност, уредена във въпросния текст на КМЧП**. За целта е необходимо още да се установи **пред кой наш съд според правилата на местната подсъдност трябва да се предяви иска**. Ето защо правилото на чл.9, ал.1 КМЧП трябва да се съчетае в случая и с още една разпоредба на ГПК – тази, която урежда местната подсъдност. Това е **чл.105 ГПК**. Според него: *„Искът се предявява пред съда, в района на който е постоянният адрес или седалището на ответника."*

Едва след привличане и на тази норма на ГПК правилото на чл.9, ал.1 КМЧП може да получи своя цялостен вид, отразяващ волята и намерението на законодателя за уреждане на международната компетентност на българските съдилища по дела за установяване и оспорване на произход, когато ответникът по делото има обичайно местопребиваване в България, респ. когато детето или родителят, който е страна, е български гражданин или има обичайно местопребиваване у нас.

Тази законодателна воля в крайна сметка изглежда така: ***Производствата по установяване и оспорване на произход, когато ответникът има обичайно местопребиваване в Република България, както и когато детето или родителят, който е страна, е български гражданин или има обичайно местопребиваване в Република България, са от компетентността на окръжните съдилища в Република България, в района на които е постоянният адрес на ответника.***

Това е цялостният, краен и завършен вид на чл.9, ал.1 КМЧП, получен при последователното му съчетаване със съответните правила относно родовата и местна подсъдност, съдържащи се в ГПК. Когато с оглед конкретната фактическа ситуация се определи къде в България е постоянният адрес на ответника по международно гражданско дело за установяване или оспорване на произход, искът ще се предяви в съответния окръжен съд, в чийто район е този адрес. Международната компетентност, предвидена в чл.9, ал.1 КМЧП, ще се учреди на този именно български съд.

Разгледаната процедура по съчетаване на правилото на чл.9, ал.1 КМЧП с чл.104, т.1 и чл.105 ГПК може да се извърши **единствено в момента на прилагане на чл.9, ал.1 КМЧП към конкретна фактическа ситуация, по която е известно *кой е ответник и къде в България е неговият постоянен адрес.*** Едва в този момент и по отношение на тази вече изяснена с оглед изискванията на нашето право (международно частно право и съответни норми на гражданското процесуално право) ситуация, споменатата норма може да получи своя цялостен и завършен вид, като отрази напълно волята и намерението на законодателя при създаването ѝ.

Тук възниква следният въпрос – как, въз основа на какви критерии се установява с коя точно разпоредба или разпоредби на конкретния приложим национален нормативен акт следва да се съчетае процесуалната стълкновителна норма? Отговорът е – в основата на преценката и установяването на конкретните приложими норми от дадения акт стои **фактическата ситуация (фактите, съставите), визирана в хипотезиса на едностранната процесуална стълкновителна норма.** Тази фактическа ситуация трябва да има аналог в хипотезиса на разпоредбата или разпоредбите на националния нормативен акт, с който едностранната стълкновителна процесуална норма ще се съчетае. Иначе казано, **фактическа ситуация, аналогична или сходна с визираната в хипотезиса на стълкновителната процесуална норма, трябва да бъде уредена и в хипотезиса на нормата на източника на приложимото национално право, с която се съчетава стълкновителната процесуална норма.**

Фактите ще бъдат аналогични, когато стълкновителната процесуална норма се съчетава с разпоредба на националното международно частно право. Това е така, защото и в двете норми се уреждат процесуални отношения с международен елемент. Тази хипотеза обаче не се отнася до стълкновителните процесуални норми, които уреждат международна компетентност (едностранни и двустранни), защото те по необходимост се съчетават с разпоредби на вътрешното процесуално право, тъй като само в такива разпоредби се регламентират правилата на родовата и местната подсъдност в държавата.

Фактическите състави ще бъдат сходни по основните си характеристики, т.е. основните факти на ситуацията ще съвпадат, именно когато стълкновителната процесуална норма се съчетава с разпоредба на вътрешното процесуално право. Тъй като вътрешното право урежда отношения без международен елемент, то очевидно в хипотезиса на вътрешната процесуална норма такъв елемент ще отсъства и по това съставите ще се различават. **Но по другите си основни характеристики (по основните си факти) фактическата ситуация в двете норми – стълкновителната процесуална и вътрешната процесуална, трябва да съвпадат.** Разгледаният по-горе пример с чл.9, ал.1 КМЧП и съчетаваните с него разпоредби на чл.104, т.1 ГПК и чл.105 ГПК ясно илюстрират и потвърждават казаното.

Хипотезисът на чл.9, ал.1 КМЧП във връзка с чл.4 КМЧП визира следните факти: **производство по установяване и оспорване на произход; ответникът има обичайно местопребиваване в България, респ. детето или родителят, който е страна, е български гражданин или има обичайно местопребиваване у нас.** Хипотезисът на чл.104, т.1 ГПК визира следните интересуващи ни факти: **искове за установяване или оспорване на произход (т.е. производства) – очевидно е налице съвпадане на основните факти по двете норми.** А хипотезисът на чл.105 ГПК обхваща **местонахождение на постоянния адрес на ответника в района на съда.**

Ясно е, че основните факти, характеризиращи същността на ситуацията според хипотезиса на чл.104, т.1 ГПК съвпадат с основните факти, съдържащи се в хипотезиса на чл.9, ал.1 във връзка с чл.4 КМЧП – става дума все за **производства по установяване и оспорване на произход.** Нормата на ГПК обаче не урежда международен елемент – това е естествено, ГПК е източник на вътрешноправен отрасъл.

Фактите по чл.105 ГПК се отнасят само до **постоянния адрес на ответника по искове, вкл. и по искове за установяване и оспорване на произход. Въпросният адрес трябва да се намира в района на съда.** И в този случай има съвпадане на главен факт от хипотезиса на вътрешноправната разпоредба, а именно – основание за учредяване на местна подсъдност на български съд, с такъв факт от хипотезиса на стълкновителната процесуална норма, визиращ учредяване на международна компетентност на български съд, т.е. на власт да разгледа и реши делото. Това е така, защото наред с останалите възможности чл.105 ГПК обхваща и възможността за предявяване на иск за установяване или оспорване на произход, а тъкмо такова произ-

водство е предвидено и в хипотезиса на чл.9, ал.1 КМЧП[18].

Следователно, щом във вътрешна процесуална норма (норми) от конкретен нормативен акт се установи наличието на фактически състав, еднакъв по основните си факти със състава, уреден в хипотезиса на стълкновителната процесуална норма на МЧП, тази вътрешна разпоредба (разпоредби) е в случая търсената според волята на законодателя. Въпросната разпоредба в своята цялост се привлича от привръзката на едностранната стълкновителна процесуална норма, съчетава се с нея и последната придобива своя краен, завършен и цялостен вид. В този си вид едностранната стълкновителна процесуална норма, уреждаща международна компетентност (а както ще видим по-нататък, същият механизъм на действие имат и двустранните процесуални стълкновителни норми, посветени на компетентността – бел. Н.Н.) вече е в състояние да изрази напълно волята на законодателя, която го е ръководела при създаването ѝ, а именно – може да учреди международна компетентност на конкретния национален правораздавателен орган по конкретно процесуално правоотношение с международен елемент.

След гореказаното няма съмнение, че **уредбата на международната компетентност се предоставя от едностранната процесуална стълкновителна норма на МЧП в съчетание със съответните разпоредби на вътрешното процесуално право на държавата, чиято националност има правораздавателният орган, в полза на който се учредява компетентността.** Този извод се аргументира така – достатъчно е да бъде отстранена едностранната процесуална стълкновителна норма на МЧП, за да стане невъзможно определянето на международно компетентния орган. До същата последица ще се стигне и ако се отстранят съответните разпоредби на вътрешното процесуално право на държавата, чиято националност има правораздавателният орган, в полза на който се учредява компетентността. Освен това приложимостта на вътрешните процесуални норми е обусловена от фактическата ситуация, визирана в хипотезиса на едностранната процесуална стълкновителна норма на МЧП.

Ето защо логично е да се приеме, че уредба на международната компетентност може да се предостави само чрез съчетаване на едностранната (или двустранната, както ще бъде обяснено по-нататък) процесуална стълкновителна норма на МЧП, която урежда компетентност, и съответната разпоредба на процесуалното право на държавата, чиято националност има правораздавателният орган, в полза на който се учредява компетентността. **Тези две норми действат в единство и са неотделими. Разкъсаме ли единството, уредба няма да има.** Само и единствено в тяхната съвкупност те отразяват волята на законодателя и постигат преследваните от него цели. Същият извод е в сила и по отношение действието на двустранните процесуални стълкновителни норми, уреждащи както международна компетентност, така и приложимо процесуално право. Този извод е общ за същността и механизма на действие на стълкновителните норми на МЧП въобще.

По силата на едностранните процесуални стълкновителни норми на българското международно частно право най-често се учредява международна компетентност **на българските съдилища и други органи по международни граждански дела.** Източник на разглежданите разпоредби е Кодексът на международното частно право. Намират се в Глава втора от Част втора на КМЧП.

По своя характер въпросните норми могат да бъдат **диспозитивни** и **императивни**.

Така съгласно **чл. 7 КМЧП:** *„Брачните искове са подведомствени на българските съдилища, ако един от съпрузите е български гражданин или има обичайно местопребиваване в Република България."*

Това е **едностранна стълкновителна процесуална норма**. Тя има диспозитивен характер, защото урежда паралелна (успоредна) международна компетентност. По преценка на ищеца искът може да бъде предявен пред българските съдилища или пред съдилищата на всяка една друга държава. В първия случай по силата на чл.7

---

[18] Трябва да се има предвид и диспозитивният характер на чл.9, ал.1 КМЧП, т.е. уредената в него международна компетентност на българските съдилища е успоредна с компетентност и на чуждестранни съдилища. Ако ищецът е решил да предяви иска си пред български съд, ще се процедира по изяснения в горното изложение начин, за да се определи пред кой конкретен окръжен съд у нас да се заведе делото за установяване или оспорване на произход. Ако пък искът е предявен пред чуждестранен съд, ще се спазят изискванията на международното частно право на този съд, за да се установи международната компетентност, родовата и местната подсъдност на делото.

КМЧП и вследствие избора на ищеца се учредява международна компетентност на българските съдилища, а във втория – на съдилищата на друга държава (ако според правото на тази държава съществува съответно основание за компетентност на нейните съдилища).

Хипотезисът (обемът) обхваща следните факти:

– предявяване на брачни искове;

– българско гражданство или обичайно местопребиваване на един от съпрузите в Република България.

При квалификацията на тези фактически състави трябва да се следват принципите на нашето международно частно право. Освен това понятието за „обичайно местопребиваване“ ще бъде квалифицирано като се ползват и критериите ***„Ex lege“***, съдържащи се в чл.48, ал.7 КМЧП.[19]

Диспозицията (привръзката) поставя тези искове под правораздавателната власт на българската държава, упражнявана от българските съдилища. В тяхна полза нормата учредява международна компетентност, ако са налице фактическите условия, уредени в хипотезиса (наличие на българско гражданство или на обичайно местопребиваване в България на единия от съпрузите). Тъй като това е диспозитивна привръзка, по преценка на ищеца искът може да бъде предявен пред българските или пред чужди съдилища.

Санкцията – понеже нормата е диспозитивна, ако искът е бил предявен по избор на ищеца пред българския съд, същият следва да приеме делото. Определението, с което той отхвърля компетентността си, може да бъде обжалвано по реда на чл.28 КМЧП. В това се състои и санкцията, уредена от Кодекса на международното частно право. Ако пък съдът приеме учредената си международна компетентност, а вече има висящо в чужбина дело между същите страни, за същото искане и на същото основание, може да бъде направен отвод за висящ процес (Lis pendens) и определението, с което нашият съд взема отношение по отвода, също подлежи на споменатия контрол от по-горна инстанция. Ако със спора е бил сезиран чужд съд и единственото основание за неговата компетентност по имуществения дело е било гражданството на ищеца, решението на този чужд съд няма да бъде признато и изпълнението му няма да бъде допуснато у нас (чл.117, т.1 КМЧП).[20]

Съгласно чл.13, ал.2 КМЧП: *„По искове за права върху обекти на индустриалната собственост българските съдилища са изключително компетентни, когато патентът е издаден или регистрацията е извършена в Република България.“*

Това е **едностранна императивна стълкновителна процесуална норма**, уреждаща международна компетентност на българските съдилища по искове за права върху обекти на индустриалната собственост. Компетентността е изключителна, на ищеца по такива искове не е дадена възможност да избира националните съдилища на една или друга държава. Щом патентът (за изобретението) е издаден или регистрацията (на марката, полезния модел, географското обозначение, промишления образец и др. обекти) е извършена в България, нормата в императивен порядък учредява изключителна международна компетентност на българските съдилища и ищецът е длъжен да предяви иска си пред тях.

Хипотезисът (обемът) на тази разпоредба обхваща следните факти:

–предявяване на искове за права върху обекти на индустриалната собственост (изобретения, полезни модели, марки, географски обозначения, промишлени образци, нови сортове растения и породи животни, топология на интегралните схеми и др.).[21]

– защитният документ – патент или свидетел-

[19] Чл.48, ал.7 КМЧП гласи: „По смисъла на този кодекс под обичайно местопребиваване на физическо лице се разбира мястото, в което то се е установило преимуществено да живее, без това да е свързано с необходимост от регистрация или разрешение за пребиваване или установяване. За определянето на това място трябва да бъдат специално съобразени обстоятелства от личен или професионален характер, които произтичат от трайни връзки на лицето с това място или от намерението му да създаде такива връзки.“

[20] Нормата на чл.117, т.1 КМЧП в тази си част търпи критика. Вж. за това Натов, Н. Коментар на Кодекса на международното частно право, Книга първа, конкретно анализа на чл.4, ал.1, т.2 КМЧП.

[21] Вж. чл.2 (viii) от Конвенцията за учредяване на Световната организация за интелектуална собственост и съответните норми на вътрешноправните източници на българското МЧП в областта на индустриалната собственост като напр. Закона за патентите и регистрация на полезните модели, Закона за промишления дизайн, Закона за марките и географските означения, Закона за топология на интегралните схеми, Закона за новите сортове растения и породи животни и др.

ство за регистрация (или по-общо „регистрацията“) са издадени в Република България.

Квалификацията на понятието за „индустриална собственост“ ще се извърши като се държи сметка за наличието на критерии ***„Ex conventionae“*** по смисъла на чл.3, ал.2 КМЧП. Споменатата норма на КМЧП има приложение и относно квалифициране на същността и произхода на документа за защита на съответния обект на индустриалната собственост. „Произход“ на тези документи от България означава издаването им от нашето патентно ведомство.

Диспозицията представлява едностранна привръзка, която поставя разглежданите спорове в изключителната компетентност на българските съдилища. Привръзката е императивна. Ищецът е длъжен да спази нейното указание и да предяви иска си пред български съд под страх от предвидената в закона санкция. Ако сезираният български съд се обяви за некомпетентен, определението му подлежи на въззивно и касационно обжалване (чл.28 КМЧП). Ако с подобен иск е бил сезиран чуждестранен съд при наличие на основание за изключителна компетентност на българските съдилища, решението на този чуждестранен съд няма да бъде признато и изпълнено у нас (чл.117, т.1 КМЧП).

3.2.1.2. Едностранни стълкновителни процесуални норми, които определят приложимо процесуално право

Структурата на едностранните процесуални стълкновителни норми, определящи приложимо процесуално право, включва познатите ни елементи **хипотезис, диспозиция и санкция**. Хипотезисът (обемът) обхваща фактите, диспозицията е една привръзка, сочеща приложимото национално процесуално право, а санкцията представлява неблагоприятните правни последици от неизпълнението на привръзката. Санкция, както при повечето разпоредби на МЧП, невинаги изрично е формулирана в нормата, но винаги съществува.

Механизмът на действие на тези норми се изразява в привличане на посоченото от нормата процесуално право. Това в случая е конкретна **национална** правна система, т.е. приложимото право е определено по един **конкретен белег** – по неговата **националност**. Правната уредба на съответното процесуално отношение с международен елемент се предоставя от процесуалната стълкновителна норма в съчетание с посоченото от нея национално процесуално право. Това съчетание е неразкъсваемо под страх от невъзможност да се стигне до необходимата регламентация.

Така например според анализирания по-горе **чл.29 КМЧП** българските съдилища и други органи разглеждат международните граждански дела по българското право. Това е едностранна процесуална стълкновителна норма на нашето МЧП, определяща приложимото процесуално право. Последното е конкретизирано по своята националност. Нормата се съдържа в общия вътрешноправен източник на българското МЧП и има принципно значение при определяне на приложимото процесуално право в производството по международни граждански дела.

Хипотезисът на нормата обхваща следните факти:

– международни граждански дела – макар и да не е използвано пояснението „международни граждански“ за делата, няма съмнение, че тъкмо тях визира хипотезисът на чл.29 КМЧП. Нормата е в Глава трета на КМЧП „Производство“, а според чл.1, ал.1, т.1 на Кодекса неговият предмет обхваща „…производството по международни граждански дела“;

– разглеждане на такива дела от българските съдилища и други органи.

Квалификацията на фактите следва да се извърши при спазване принципите на нашето международно частно право.

Диспозицията е едностранна привръзка, която насочва към българското право. Макар изрично да не е уточнено, става въпрос за процесуални разпоредби на нашето право. Тъй като хипотезисът визира разглеждане на международни граждански дела, очевидно отпращането към българското право трябва еднозначно да се разбира като прилагане на процесуалните разпоредби на това право.

Тъй като делата, визирани от хипотезиса, са международни, процедурата за разглеждането им логично следва да е уредена от международното частно право. Тези дела са в предмета на МЧП, поради което едностранното отпращане към процесуалните норми на българското право в случая изисква най-напред да се потърсят разпоредби в специалните и общите **вътрешноправни източници на международното частно право**. Ако там за конкретния случай липсват такива (което е възможно, особено що се отнася до КМЧП, защото законодателят не е предвидил

подробна уредба на производството по международни граждански дела, а е включил в неговата Глава трета само най-важните, с принципно значение процесуални разпоредби в тази материя-бел. Н.Н.), на субсидиарно основание трябва да се приложат съответните източници на вътрешноправен отрасъл, конкретно – на гражданското процесуално право.

Така например, ако по делото, по което се прилага Кодексът на международното частно право, следва да се извърши призоваване на лице с известен адрес в чужбина, без съмнение уредбата на това процесуално действие ще се търси в процесуални норми, съдържащи се в този кодекс. Там тези отношения са уредени в разпоредбите на чл.32–35 КМЧП.

Когато с оглед конкретната фактическа ситуация се окаже, че получателят по международно гражданско дело, висящо пред български съд, има адрес в държава-членка на ЕС, отношението очевидно попада в обхвата на съответните общностни източници на нашето международно частно право.[22] В такъв случай, тъй като цялостната уредба на отношението е под действието на общностните актове, специалните вътрешноправни източници на МЧП, както и Кодексът на международното частно право няма да бъдат приложими.

Ако се окаже, че известният адрес на получателя е извън Европейския съюз, делото е от компетентността на българския съд, но Кодексът на МЧП не се прилага, защото държавата, където е адресът на получателя на призовката и другите книжа, е съдоговорителка по международен договор с Република България – двустранен или многостранен (напр. Договор за правна помощ или пък Конвенцията за връчване в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи по граждански и търговски дела – Хага, 15 ноември 1965 г. [23]), то тогава отношението ще попадне под съответния международноправен източник. Цялата уредба ще трябва да се търси в съответните разпоредби относно призоваването и връчването, съдържащи се в някой от споменатите международни договори, източници на българското МЧП.

Така например ако във връзка с разглеждане на международно гражданско дело у нас съдът трябва да извърши връчване на съдебен документ в Република Македония, с която нашата държава има сключен Договор за правна помощ, прилагими ще бъдат съответните разпоредби на този договор.[24]

Когато международното гражданско дело е от компетентността на български съд, адресът е в държава, неучастваща нито в Договор за правна помощ с България, нито в посочената Хагска конвенция от 1965 г., а също и общностните актове са изключени, приложение относно призоваването на адресата ще намерят **специалните, съотв. общите** процесуални източници на българското МЧП. Тези разпоредби (като напр. чл.32–35 КМЧП, общият вътрешноправен източник), ще се съчетаят с чл.29 КМЧП и така той ще получи цялостния си завършен вид в материята на призоваване и връчване на съдебни и извънсъдебни документи в чужбина. Коя конкретно от споменатите норми ще се съчетае с чл.29 КМЧП зависи от особеностите на отдел-

[22] Става дума за правилата за призоваване съгласно Регламент (ЕО) № 1393/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 13 ноември 2007 г. относно връчване в държавите – членки на съдебни и извънсъдебни документи по граждански или търговски дела (връчване на документи) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1348/2000 на Съвета.

[23] Обн. ДВ, бр.65 от 8 август 2000 г.

[24] Договор за правна помощ по граждански дела между Република България и Република Македония, ратифициран със закон, приет от 38-ото НС на 12.01.2001 г., ДВ, бр. 7 от 23.01.2001 г.; попр., бр. 10 от 2001 г. Издаден от Министерството на правосъдието, обн. бр. 40 от 19.04.2002 г., в сила от 7.04.2002 г. Става дума за следните норми от Глава втора на този договор, наречена „Уведомяване и връчване на документи“:

„Член 12

Молба за уведомяване и връчване на документи

1. В случаите, при които съдебните или извънсъдебните документи засягат лица, чието местожителство или местопребиваване е на територията на другата договаряща страна, компетентните органи на молещата страна отправят молбата за уведомяване или връчване на документи до централния орган на замолената страна.

2. Към молбата се прилагат необходимите документи.

Член 13

Връчване на документи

1. Централният орган на замолената страна връчва документите по начин, определен от националното законодателство.

2. Връчването или опитът за връчване се удостоверяват чрез представяне на разписка или протокол, които заедно с един екземпляр от документите се връща на централния орган на молещата страна. В разписката или протокола за връчване се вписват датата на връчване и името на лицето, на което са връчени документите.“

ната ситуация – например ако се извършва връчване в чужбина на български гражданин чрез нашите дипломатически и консулски представителства, чл.29 ще се съчетае с чл.32 КМЧП и по необходимост също с чл.33 КМЧП. Когато страната се призовава чрез нейния представител у нас при условията на чл.32 КМЧП, последният ще се съчетае с чл.29 КМЧП, и т.н.

Ако според фактите следва да се извърши призоваване на лице в България по международно гражданско дело, висящо пред чуждестранен съд, и българският съд е замолен от чуждестранния да осъществи това процесуално действие, то съгласно чл.29 КМЧП действието ще попадне под правилата за призоваване у нас.

Ако искането идва у нас по молба на лице в държава-съдоговорителка по международен договор (двустранен или многостранен) или извън такава държава, ще влязат в действие, в първия случай – съответните разпоредби на тези договори, а във втория – нормите на Гражданския процесуален кодекс. Иначе казано, в първия случай приложими ще бъдат международноправни източници на МЧП. Договорите за правна помощ уреждат призоваването и връчването на книжа в двете държави-съдоговорителки, а Хагската конвенция от 1965 г. урежда призоваването и връчването между държавите участнички.

Във втория случай ще се използват източниците на вътрешното ни гражданско процесуално право, тъй като в специалните и общи вътрешноправни източници на МЧП – както е известно, липсват норми, уреждащи призоваване в България, понеже това е вътрешно по своя характер правоотношение.

3.2.2. Структура и механизъм на действие на двустранните (двупосочните) стълкновителни процесуални норми

Двустранните стълкновителни процесуални норми по своята структура не се отличават от едностранните. Трите елемента на тази структура са хипотезис (обем), диспозиция (привръзка) и санкция. Последната невинаги изрично е формулирана в нормата, но винаги присъства като неблагоприятни последици при неизпълнение на указанието на диспозицията.

За разлика от едностранните стълкновителни процесуални норми **двустранните не съдържат в своята привръзка признака „националност“**, т.е. те не сочат националността нито на правораздавателния орган, чиято международна компетентност учредяват (при двустранните стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност), нито на приложимото процесуално право (при нормите, които определят приложимо процесуално право по международни граждански дела). Вместо това (вместо да уточнят националността – бел. моя Н.Н.) те използват един **общ, неконкретен признак, известен като „формула на привързване“.** Това е процесуална формула на привързване, която служи за общо указание относно компетентния правораздавателен орган или приложимото процесуално право. При прочита на тези норми не е известно отнапред в полза на кой по националност правораздавателен орган нормата учредява международна компетентност, нито кое е националното процесуално право, което следва да се прилага по международни граждански дела, съотв. – по граждански и търговски дела с презгранични последици (според терминологията на общностното международно частно право).

Двустранните стълкновителни процесуални норми ***достигат до своя конкретен и завършен вид единствено и само в момента на приложението им към конкретно процесуално отношение с международен елемент.*** Едва тогава с оглед конкретните факти може да се отговори на въпроса, кой е националният компетентен орган, съотв. кое е националното приложимо процесуално право. За целта трябва да се проследи указанието за международна компетентност или за приложимо процесуално право, т.е. процесуалната формула на привързване, която да се развърне на базата на конкретната фактическа обстановка.

3.2.2.1. Двустранни стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност

Структурата на тези норми обхваща **хипотезис или обем, диспозиция или процесуална формула на привързване и санкция.**

Обемът (хипотезисът) включва фактите, при наличие на които влиза в действие процесуалната формула на привързване. Така например когато **чл.2, §1 Регламент 44/2001** (Брюксел I) постановява, че при условията на въпросния регламент лицата, които имат местожителство в държава-членка, без оглед на националността им, ще бъдат съдебно преследвани в съдилищата на тази държава-членка, хипотезисът очертава

следната фактическа обстановка: 1) лица с местожителство в държава-членка[25]; 2) правна ирелевантност на националността на лицата с оглед прилагането на този регламент; 3) възможност за съдебно преследване на споменатите лица, т.е. за предявяване на иск срещу тях. Първият факт очертава основанието за международна компетентност на съдилищата на държава-членка, останалите го доизясняват.

Диспозицията на нормата сочи за международно компетентни по делата срещу лица, които имат местожителство в държава-членка (без оглед на националността на лицата), съдилищата на тази държава-членка.

Националността на съдилищата, в полза на които чл.2, §1, Регламент 44/2001 учредява международна компетентност, не е известна. Компетентни могат да се окажат, с оглед особеностите на конкретния случай, съдилищата на всяка от двадесет и седемте държави-членки.[26] Иначе казано, използваната от диспозицията на чл.2, § 1 Регламент Брюксел I привръзка е **двустранна**. Процесуалната формула на привързване, определяща международната компетентност в случая, е ***Forum domicilii debitoris – Съдът по местожителството на длъжника (ответника)***.

Компетентността е успоредна и по преценка на ищеца искът може да се предяви било пред съд на държава-членка по местожителството на ответника, било пред съд на друга държава-членка, ако има успоредно основание за учредяване международна компетентност на този друг съд, уредено в Регламент 44/2001. Разбира се, ако съществува основание за изключителна международна компетентност, то елиминира всички други основания.

Санкция в чл.2, § 1 Регламент Брюксел I изрично не е формулирана. Без съмнение такава съществува и ще бъде наложена, ако не е спазено указанието на диспозицията. Когато е налице основание за обща компетентност на съд на държава-членка по реда на чл.2, § 1 Регламент Брюксел I, този съд е сезиран с иск срещу лице с местожителство в същата държава-членка, а той отхвърли компетентността си, без да е налице основание както за изключителна, така и за друга успоредна международна компетентност на съд на държава-членка, то очевидно е нарушена норма на регламента. Това повлича отговорност на държавата-членка, чийто съд е извършил нарушението на вторичния източник на общностното международно частно право. **Отговорността ще бъде реализирана по реда на споменатите по-горе чл.226–228 ДЕО**. Разсъжденията важат и тук.

Механизмът на действие на двустранните процесуални стълкновителни норми, уреждащи международна компетентност, не се отличава принципно от механизма на действие на едностранните процесуални стълкновителни норми със същия предмет. Различията между двата вида норми все пак оказват известно влияние върху механизма на тяхното действие. Тези различия обхващат преди всичко липсата на конкретно указание за националността на органа, чиято международна компетентност двустранната процесуална стълкновителна норма учредява. Поради това е твърде несигурно тази норма да бъде тълкувана и нейните връзки с други норми да бъдат изяснявани предварително, преди момента на достигане до конкретна фактическа ситуация.

За да се постави в действие една двустранна стълкновителна процесуална норма, най-напред трябва да се **изяснят или квалифицират фактите от нейния хипотезис**. Сезираният с международно гражданско дело (гражданско и търговско дело с презгранични последици) съд, а също така и страните по делото, следва да установят съществуването на тези факти според иска и според приложените към него доказателства, а после да ги квалифицират. Едва след квалифицирането им съдът, съответно страната, може да бъдат сигурни, че изложените в материалите по делото факти попадат или не попадат под хипотезиса на правната норма, в случая – на двустранната процесуална стълкновителна норма. В зависимост от това и въз основа на извършеното развръщане на диспозицията (ако се прецени, че то може да се извърши), правораздавателният орган ще бъде в състояние да реши дали се учредява или не международна

[25] Без оглед дали са физически или юридически лица. Квалификацията на местожителството ще стане според критериите, съдържащи се в чл.59 и чл.60 Регламент Брюксел I.

[26] Макар че според чл.1, § 3 Регламент 44/2001 Дания се изключва от обхвата на понятието „държава членка“ по смисъла на този регламент, следва да се уточни, че Дания подписа две паралелни международни споразумения с ЕС, с които се разшири териториалното действие на регламент 44/2001 (а също и на Регламент 1348/2000), като приложимостта на двата регламента вече обхваща и Дания. Споразуменията влязоха в сила на 1 юли 2007 г. и са част от българското международно частно право.

компетентност според тази норма. До такава преценка трябва да достигне и страната по делото.

Така например цитираният **чл.2, § 1, Регламент 44/2001** (Брюксел I) определя за компетентни на общо основание съдилищата на държавите-членки, където е местожителството на ответника. Гражданството на лицето е без значение за регламента. По искове срещу лица с местожителство в държава-членка са международно компетентни съдилищата на тази именно държава.

Нека разгледаме фактите от позицията на съда. Най-напред сезираният съд е длъжен служебно да провери дали не съществува основание за учредяване на изключителна международна компетентност по това дело **(чл.25 Регламент Брюксел I)**. Констатира ли, че такова няма, международната му компетентност би могла да се учреди на всяко от основанията, уредени в регламента, в т.ч. и основанието по чл.2, §1.[27]

Ответник по делото може да бъде както физическо, така и юридическо лице. Регламентът в своите чл.59 и чл.60 дава насоки относно квалификацията на местожителството. Тази квалификация трябва да бъде извършена от сезирания съд на държава-членка и в зависимост от резултатите ѝ същият ще развърне или няма да развърне диспозицията на чл.2, §1. С други думи, сезираният съд изяснява фактите с цел да отговори на въпроса дали те доказват физическо пребиваване на лицето в държавата на съда, което пребиваване може – съгласно съответната правна норма, да се квалифицира като местожителство в тази държава. За извършване на квалификацията съдът се нуждае от правни критерии и регламентът му ги дава както следва:

На първо място, когато ответникът е физическо лице, съгласно **чл.59, §1, Регламент Брюксел I** съдът на държавата-членка, сезиран със спора, следва да извлече необходимите за квалифициране на местожителството критерии от своето вътрешно право. Това без съмнение ще бъде квалификация ***Lege fori***.[28]

Разглежданата разпоредба на регламента отпраща към вътрешното право на съда. Ако след извършване на квалификация на базата на своето вътрешно право, с оглед наведените по делото факти и приложените доказателства съдът се убеди, че физическото лице-ответник има местожителство в държавата на съда, трябва да се пристъпи към поставяне в действие на диспозицията на чл.2, § 1, Регламент 44/2001. Образно казано – преддверието към активиране на процесуалната формула на привързване е открито, пътят е разчистен и съдът може да продължи по-нататък.

На второ място – когато фактите сочат, че ответникът няма местожителство в държавата-членка, чийто съд е сезиран по това международно гражданско дело, възниква въпрос, как да се подходи по-нататък? Очевидно е, че извършвайки квалификация на базата на вътрешното си право, с оглед наведените по делото факти и приложените доказателства съдът не се е убедил, че физическото лице-ответник има местожителство в държавата на съда. Това лице е с местожителство другаде. Трябва ли в такава ситуация да се откаже поставянето в действие на диспозицията на чл.2, § 1, Регламент Брюксел I? Отговор дава самият регламент.

В този случай, съгласно чл.59 §2, за да определи дали ответникът има местожителство в друга държава-членка, съдът ще приложи правото на тази държава-членка. Няма съмнение, че това изясняване на фактите ще се извърши по реда на чуждо право, посочено от отпращащата норма на чл.59, § 2 от Регламент Брюксел I. Въпросното изясняване без съмнение ще бъде квалификация Lege causae. Ако вследствие тази квалификация, извършена според правото на съответната държава-членка, се установи, че лицето има местожителство в същата държава, безспорно е налице основание да се учреди международна компетентност на нейния съд.

Когато ответникът е юридическо лице (според терминологията на Регламент Брюксел I – „търговско дружество или правен субект или сдружение на физически и юридически лица"), общностният акт вместо да отпраща към право на държава-членка, откъдето да се извлекат критерии за квалификация на местожителството на това лице, сам предоставя такива критерии. Съгласно **чл.60, §1, Регламент 44/2001**, споменатото лице "...има местожителство в мястото, където се намира неговото:

27 Тук обаче трябва да се има предвид и разпоредбата на чл.35, § 1 Регламент Брюксел I. Вж. коментар на тази норма у Magnus, U., P. Mankowski, European Commentaries on Private International Law, Brussels I Regulation, 2007, p.601 etc.

28 Повече подробности за съвременното разбиране на този вид квалификация вж. у Натов, Н. Квалификацията Lege fori в международното частно право, Нотариален бюлетин, бр. 3/2007 г. и посочената там литература.

(а) седалище по устройствения акт, или
(б) централно управление, или
(в) основно място на бизнес (стопанска дейност).“[29]

Тъй като критериите са уредени алтернативно, съдът трябва да изяснява предоставените му факти относно местожителството на юридическото лице-ответник в светлината на всеки един от тях поотделно. Достатъчно е фактите да се припокрият с един от изброените критерии, като се установи, че с оглед този критерий местожителството на юридическото лице-ответник е в държавата на съда, за да може въпросният съд да приеме, че няма пречка да се пристъпи към разврьщане на диспозицията на двустранната процесуална стълкновителна норма.

Независимо дали ответникът е физическо или юридическо лице, когато съдът на държава-членка приеме, че въз основа на критериите, посочени в чл.59 и чл.60 от Регламент Брюксел I, лицето има местожителство в държавата-членка на съда, последният ще заключи, че въпросното лице може да бъде съдебно преследвано в съдилищата на същата тази държава. С това се изчерпва задължението на съда да извърши квалификация на фактите и да ги подведе под хипотезиса на двустранната процесуална стълкновителна норма на чл.2, §1, Регламент 44/2001. От този момент нататък съдът на държавата-членка оставя настрана (макар и временно) въпроса за квалификацията.

Сега той е изправен пред следващата стъпка, необходима, за да се стигне до учредяване на международна компетентност съгласно чл.2, §1, Регламент Брюксел I. Същността на тази стъпка се изразява в **развръщане на диспозицията на двустранната процесуална стълкновителна норма.** Целта на развръщането е: да се установи конкретният съд, пред който може да се предяви иск срещу лицето. Това установяване ще стане според правилата на родовата и местната подсъдност на държавата-членка, където има местожителство физическото или юридическото лице – ответник.

За по-нататъшно изясняване механизма на действие на двустранната процесуална стълкновителна норма на чл.2, §1, Регламент Брюксел I, нека допуснем в примерен порядък, че ответникът е конкретно юридическо лице и има своето седалище в Република България. Съгласно процесуалната формула на привързване международно компетентни по искове срещу даденото лице са съдилищата на държавата-членка, на чиято територия то има своето местожителство – в случая това е Република България.

Както е известно, в момента на тяхното формулиране двустранните стълкновителни норми не боравят с признака „националност“. Описание на националността изобщо отсъства в словесното им изражение. Този признак се появява много по-късно, на етапа на приложението на нормата към конкретна фактическа ситуация. Той впрочем се извлича от тази ситуация и на базата на указанието на нормата.

В разгледаната ситуация става дума за конкретен субект – юридическо лице, и конкретно определено негово седалище – в България. Очевидно по силата на чл.2, § 1, Регламент 44/2001 (Брюксел I) в случая ще се учреди международна компетентност на българските съдилища. Следвайки указанието на процесуалната формула на привързване ***Forum domicilii debitoris*** и изхождайки от конкретните факти, се достига до този извод. За определяне на конкретния български съд, който ще гледа делото, **горният извод не е достатъчен**. За да се отговори на въпроса за конкретния съд, трябва да се продължи с развръщането на процесуалната формула на привързване. Необходимо е тя да се съчетае със съответните норми на вътрешното ни процесуално право, които уреждат родовата и местната подсъдност.[30] Става дума за разпоредби на Гражданския процесуален кодекс. За по-голяма яснота нека добавим към примера и фак-

[29] Регламент Брюксел I отчита и особеностите на англо-саксонската правна традиция при определяне местожителството на юридическите лица, свързано със седалището според устройствения акт, като изрично постановява, че: „За целите на Обединеното кралство и Ирландия, „седалище по устройствения акт“ означава седалището по регистрация или когато няма такова седалище никъде, мястото на вписване или, когато няма никъде такова място, мястото съгласно чието право е осъществено образуването.“ (чл.60, § 2).

[30] В случаите на действие на регламенти на Общността не се допуска прилагане на Кодекса на международното частно право в отношенията, уредени със съответния регламент. Това е така, защото, като акт на вторичното общностно право регламентът има върховенство и примат над националните източници на държавата-членка в съответната област – вж. чл.249, ал.1 ДЕО. Разбира се, тук не говорим за хипотезата, когато самият регламент ограничава или изключва своето действие.

тите, че искът срещу юридическото лице със седалище в България е с цена 100 000 лв. и не е по трудов спор, нито по акт за начет.

Относно родовата подсъдност в случая е меродавен **чл.104, т.4 ГПК**, според който *„На окръжния съд като първа инстанция са подсъдни... исковете по граждански и търговски дела с цена на иска над 25 000 лв., с изключение на исковете за издръжка, за трудови спорове и за вземания по актове за начет."*

Местната подсъдност по тези искове е уредена в **чл.108, ал.1 ГПК**, съгласно който исковете срещу юридически лица *„...се предявяват пред съда, в чиито район се намира тяхното управление или седалище"*.

Сега вече, след издирване на подходящите, т.е. на съответстващите на предвидената в хипотезиса на чл.2, §1 Регламент 44/2001 фактическа ситуация, норми от българското вътрешно процесуално право, можем да направим и извод относно намерението на европейския законодател за по-нататъшна конкретизация на привръзката. В дадения случай формулата на привързване на чл.2, §1, Регламент Брюксел I ще получи своя цялостен и завършен вид чрез съчетаване с тези две разпоредби на ГПК относно родовата и местната подсъдност.

Както вече бе изяснено по-горе при анализа на едностранните процесуални стълкновителни норми и техния механизъм на действие, в хода на съчетаването се търси **припокриване между фактите, визирани в хипотезиса на двустранната процесуална стълкновителна норма, и фактите в хипотезиса на съответната норма (норми) на вътрешното право, които биват привличани с цел уредба на международната компетентност.** Ако не е налице пълно покриване на фактите, то е необходимо основните факти да съвпадат, като е допустимо да има някои разлики в детайлите. Съществено е да се установи наличие на факти, обуславящи основание за компетентност по делата, визирани в хипотезиса на двустранната процесуална стълкновителна норма, която урежда международна компетентност. Макар че изрично такива факти може и да не са предвидени в хипотезиса на процесуалната норма на вътрешното право, необходимо е също така тя изрично да не ги изключва. В разглеждания пример чл.2, §1, Регламент 44/2001 има предвид учредяване на международна компетентност по граждански и търговски дела с трансгранични последици. Чл. 104 ГПК визира наред с другите и такива дела, но разбира се, в неговия хипотезис става въпрос за дела без международен елемент. От своя страна чл.108 ГПК не изключва гражданските и търговските дела от предметния си обхват.

По-нататък – след съчетаване с посочените норми на ГПК, разпоредбата на чл.2, § 1 Регламент Брюксел I ще получи своя цялостен завършен вид, който ще изглежда така: **по дела срещу юридически лица със седалище в Република България без оглед националността им, с цена на иска над 25 000 лв., с изключение на трудови спорове и спорове за вземания по актове за начет, компетентни са окръжните съдилища, в чийто район се намира тяхното управление или седалище.**

По аналогичен начин ще се процедира и когато се установи, че ответникът има местожителство в друга държава-членка. Тогава двустранната процесуална стълкновителна норма на чл.2, §1 Регламент Брюксел I ще бъде развърната чрез привличане на съответните разпоредби относно родовата и местната подсъдност от процесуалното право на тази държава.

3.2.2.2. Двустранни стълкновителни процесуални норми, които определят приложимо процесуално право

Това са разпоредби на международното частно право, които определят приложимото процесуално право по едно международно гражданско дело (гражданско или търговско дело с трансгранични последици). За разлика от едностранните процесуални стълкновителни норми със същия предмет разглежданите не сочат националността на това право.

В своята **структура** те съдържат трите елемента – **хипотезис (обем), диспозиция (привръзка) и санкция**.[31] Хипотезисът включва фактите, при наличие на които се поставя в действие диспозицията. Например когато в **чл.33, ал.4** на **Монреалската конвенция** за уеднаквяване на някои правила за международните въздушни превози се казва, че „процедурните въпроси се уреждат от правото на съда, сезиран по случая", очевидно хипотезисът на тази двустранна процесуална стълкновителна норма има превид процедура по разглеждане на делата за обезщетение за вреди, причинени при международни въздушни

[31] Относно санкцията на разглежданата норма меродавно е казаното по-горе по този въпрос.

превози на пътници, багаж и товари.

Друг такъв пример е уредбата, съгласно Регламент 44/2001, на производството по отправяне на молба за изпълнение. Процедурата по отправяне на молба до правораздавателен орган на една държава-членка за изпълнение на съдебно решение, постановено в друга държава-членка, се урежда от правото на държавата-членка, където се иска изпълнението **(чл.40, §1, Регламент Брюксел I)**. Хипотезисът на тази норма обхваща подаване на молба, искане или друг равностоен документ, с който ищецът сезира правораздавателен орган на една държава-членка за изпълнение на съдебно решение, постановено в друга държава-членка.

Тъй като **диспозицията** на двустранните процесуални стълкновителни норми, определящи приложимо процесуално право, е обща, тя се нарича **процесуална формула на привързване**. Посредством нея приложимото право се определя по един общ, неконкретен признак. Въпросното право се конкретизира едва в момента на прилагане на двустранната стълкновителна процесуална норма към определено процесуално отношение с международен елемент.

Цитираният чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция сочи за приложимо процесуалното право на съда, сезиран по случая. Вярно е, че диспозицията на тази норма не използва израза „процесуално право“, но тя несъмнено визира тъкмо такова право, защото става дума за уреждане на процедурни въпроси.[32] Използваната формула на привързване е *Lex fori – Правото на съда*. При разглеждане на делата за обезщетение за вреди, причинени при международни въздушни превози на пътници, багаж и товари, сезираният по делото съд ще приложи своето процесуално право. Кое е конкретното национално право, което съдът ще приложи, ще стане ясно при подаване на иска до определен национален съд, избран от ищеца въз основа на някое от петте алтернативни основания за международна компетентност, уредени в алинеи 1 и 2 на същия член. Иначе казано, за да се отговори на въпроса относно приложимото национално процесуално право, трябва да има подаден иск, т.е. да е известен сезираният съд.

По подобен начин е формулирана диспозицията и на втората посочена по-горе разпоредба – подаването на молба, искане или друг равностоен документ, т.е. сезиране на правораздавателен орган на една държава-членка за изпълнение на съдебно решение, постановено в друга държава-членка. Това действие **се урежда** – както уточнява чл.40, §1 Регламент Брюксел I, **от правото на държавата-членка, където се иска изпълнението.** Отново става дума за процесуално право, определено по общ, неконкретен белег. Това е правото на държавата-членка, до чийто правораздавателен орган е отправено искането за изпълнение. Тук е използвана друга формула на привързване ***Lex executionis – Право, според което се извършва изпълнението.*** Конкретното приложимо национално процесуално право ще стане известно при подаване на молбата до конкретен съд или друг компетентен орган, посочен в списъка по Приложение II към Регламент 44/2001 (чл.39, § 1, Регламент 44/2001) – иначе казано, когато е известна националността на сезирания правораздавателен орган.

Механизмът на действие на двустранните стълкновителни процесуални норми, определящи приложимо процесуално право, не се отличава от вече изяснения по-горе механизъм на двустранните стълкновителни процесуални норми, определящи международна компетентност.

И тук най-напред следва да бъдат квалифицирани фактите от хипотезиса на нормата. Сезираният съд ще стори това според правилата на своето международно частно право (ако е сезиран арбитраж, това ще стане съобразно международното частно право на държавата, където е седалището на арбитража). Ангажираните по делото факти трябва да попаднат под хипотезиса на двустранната стълкновителна процесуална норма.

Така според първия пример трябва да се установи, че е налице иск, подаден пред съд на държава-съдоговорителка по Монреалската конвенция; че това е съд, чиято международна компетентност произтича от някой от критериите за учредяване на такава съгласно чл.33, ал.1 и ал.2 от конвенцията. Иначе казано, съдът трябва да квалифицира фактите, за да установи своята международна компетентност. Веднъж убедил се, че е налице редовно подаден иск и има основание за неговата международна компетентност по този иск, съдът следва да пристъпи към разгръщане на диспозицията на двустранната стъл-

32 Изразът „въпроси“, използван в конвенционния текст, търпи критика – известно е, че правните норми уреждат обществени отношения, превръщайки ги в правоотношения. При регламентацията нормите могат да дадат отговор и на някои теоретични или практически въпроси, без обаче това да променя техния предмет на уредба.

кновителна процесуална норма, определяща приложимо процесуално право.

За целта въпросната норма ще се съчетае със съответното процесуално правило (правила) в правото на съда. При това съчетаване трябва **да се държи сметка за мястото на правния източник, съдържащ двустранната процесуална стълкновителна норма, в йерархията на източниците на международното частно право.** Ако той е международноправен акт, може да се съчетае най-напред с процесуална норма на специален вътрешноправен източник на международното частно право. Ако в този специален вътрешноправен източник липсва подходяща норма, следващите по реда на йерархията са процесуалните норми на общия вътрешноправен източник на международното частно право. Ако и в него няма подходящи разпоредби, тогава ще се премине към съчетаване с норми от източник на съответен вътрешен правен отрасъл – това е гражданското процесуално право.

Така например ако допуснем, че постоянното седалище на ответника е в България, привръзката на чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция следва да се развърне, като се потърсят съответните процесуални правила в българското право. Това най-напред трябва да бъдат правилата относно процедурата, уредени в **специалния вътрешноправен източник на международното частно въздушно право,** а именно – Закона за гражданското въздухоплаване (ЗГВ). Ако фактите сочат, че от превозвач с постоянно седалище в България се търси отговорност за вреда при международен въздушен превоз, причинена във формата на липса на багаж на пътника, трябва да се издирят процедурни правила за такъв случай в ЗГВ и ако ги има, да се съчетаят с чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция.

Законът за гражданското въздухоплаване съдържа процесуални правила в своята Глава единадесета. Повечето от тях обаче уреждат процедура по вътрешни въздушни превози на пътници, багаж и товари. Щом е така, тогава трябва да се провери в общия наш вътрешноправен източник на МЧП, а именно – в Кодекса на международното частно право, дали няма такива правила.

Както е известно, КМЧП урежда производството по международни граждански дела в своята Глава трета. Съответните разпоредби на тази глава ще намерят приложение в съчетание с чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция.

Тъй като Кодексът на МЧП не урежда подробно процедурата, т.е. не съдържа детайлна обща международно-частноправна уредба на тези отношения, трябва по-нататък съответни процесуални правила да се издирят в друг български правен източник.

Очевидно това ще бъде акт на **вътрешноправен отрасъл**. Законът за гражданското въздухоплаване съдържа норми както на международното частно въздушно право, така и на вътрешното ни въздушно право, т.е. той е източник както на МЧП, така и на вътрешното гражданско право (конкретно – на въдухоплавателното законодателство). Установихме, че международно-частноправните разпоредби на ЗГВ в разглежданата материя са малко на брой, а вътрешните разпоредби изобилстват. Тъй като ЗГВ е специален закон, неговите процесуални правила в случая ще имат предимство пред нормите на общия вътрешен процесуален закон – Гражданския процесуален кодекс.[33]

Така според **чл.123, б.„в“ ЗГВ**, при липса на багаж следва да се състави констативен протокол. Останалите разпоредби от Глава единадесета ЗГВ регламентират подробно процедурата по подаване на рекламации за вреди при въздушните превози на пътници, багаж и товари; сроковете, последиците и др.[34] Всички тези разпоредби

[33] Тук с цел избягване на евентуално обърквaне (а то е съвсем възможно в тази част нормативна „гора“) е необходимо да се напомни следното: ГПК съдържа както разпоредби, които уреждат процесуални отношения с международен елемент, така и – много повече на брой, разпоредби, които уреждат вътрешни процесуални отношения. Той е източник и на гражданското процесуално право, и на международното частно право. Във втория случай ГПК е специален вътрешноправен източник – вж. чл.3, ал.1 КМЧП. При уреждане на производството по вътрешни въздухоплавателни спорове обаче ГПК е общ източник, а ЗГВ – специален.

[34] Това са споменатите норми на ЗГВ: чл. 124. Когато получателят не е искал съставяне на констативен протокол, счита се до доказване на противното, че багажът или товарът са предадени в изправност.

Чл. 125. Констативният протокол се съставя в момента на установяване на нередовността, но не по-късно от предаването на багажа или товара на получателя.

Чл. 126. (1) Констативният протокол се съставя от превозвача или от упълномощено от него лице и се подписва от него и от пътника, изпращача или получателя на багажа или товара.

(2) Когато пътникът, изпращачът или получателят на багажа или товара не се яви или откаже да подпише протокола, той се подписва от двама свидетели.

също ще се съчетаят с нормата на чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция. Същата ще постигне своя краен, цялостен и завършен вид едва след съчетаването си със съответните общи процедурни правила на Глава трета КМЧП и с подробните специални вътрешноправни разпоредби на Глава единадесета ЗГВ. Това съчетаване ще стане единствено в момента на прилагане на чл.33, ал.4 от Монреалската конвенция към конкретната фактическа ситуация, очертана в дадения по-горе пример.

Нека анализираме и още един пример на развръщане на двустранна процесуална стълкновителна норма, определяща приложимо процесуално право – когато става дума за сезиране на правораздавателен орган на една държава-членка на ЕС, за изпълнение на съдебно решение, постановено в друга държава-членка. Това действие, съгласно чл.40, § 1 Регламент Брюксел I, се урежда според правото на държавата-членка, където се иска изпълнението. Да допуснем, че изпълнението се търси в България, а решението е постановено от съд в Румъния.

За да определим приложимото процесуално право, следваме диспозицията на чл.40, §1 на Брюксел I в светлината на конкретната фактическа ситуация. Макар че чл.40, § 1 не конкретизира характера на правото, очевидно става дума за процесуални разпоредби на държавата-членка, в случая – на българското право. Също така липсва конкретизация дали това трябва да бъдат процесуални разпоредби на вътрешното право или на международното частно право, но едва ли може да има съмнение, че приложими относно подаването на иска са нормите на вътрешното процесуално право. У нас те се съдържат в ГПК. Следователно нормата на чл.40, § 1 Регламент 44/2001 ще се съчетае със съответните разпоредби на Гражданския процесуален кодекс, съдържащи се в неговите Глави тринадесета, Раздел I, чл.124 – чл.133, и тридесет и шеста, чл.404–409.

И тук съчетаването ще стане в момента на прилагане на чл. 40, § 1 Регламент Брюксел I към конкретната фактическа ситуация, формирана при подаване на иск в България за изпълнение на съдебно решение, постановено от съда в Румъния.

3.2.3. Формули на привързване при двустранните процесуални стълкновителни норми

3.2.3.1. Формули на привързване при двустранните процесуални стълкновителни норми, които уреждат международна компетентност

Съвременното българско международно част-

Чл. 127. (1) За липси и повреди пътникът, изпращачът, получателят или техните законни представители или упълномощени лица предявяват пред превозвача рекламация в писмена форма не по-късно от седем дни от деня на получаване на багажа и четиринадесет дни от деня на получаване на товара, а при пълна липса – от деня, в който е трябвало да стане тяхното получаване. Рекламацията за закъснение трябва да бъде предявена не по-късно от двадесет и един ден от деня на предаването на багажа или товара на правоимащия.

(2) Срокът за предявяване на рекламации за надвзети превозни такси е три месеца, считано от деня на плащането.

Чл. 128. Рекламация може да бъде подадена и след изтичане на сроковете по чл. 127, ако правоимащият докаже:

а) че е бил в невъзможност да я подаде;

б) че не е предявил рекламация вследствие на въвеждането му в заблуждение от превозвача или от негов агент;

в) че превозвачът е бил уведомен за възникналата щета.

Чл. 129. Рекламацията се предявява в писмена форма, като се посочват предметът на рекламацията и размерът на исканата сума. Към рекламацията се прилагат всички документи, доказващи претенцията.

Чл. 130. (1) Рекламацията се предявява пред превозвача или пред упълномощено от него лице.

(2) При превози, извършени с въздушен и с друг вид транспорт, рекламациите се предявяват пред превозвача, причинил щетата, а когато това не може да се установи - пред първия или последния превозвач, като се спазват сроковете, установени за съответния вид транспорт.

Чл. 131. При превоз, извършен от двама или повече въздушни превозвачи, рекламацията може да се предяви пред всеки един от тях.

Чл. 132. (1) Когато към предявената рекламация не са приложени доказателствата, на които се основава, превозвачът е длъжен да уведоми рекламанта и да му определи срок, не по-малък от седем дни, за отстраняване на нередовността.

(2) Ако в определения срок нередовността не бъде отстранена, рекламацията се счита за неподадена и се връща.

(3) Поправената рекламация се счита за редовна от деня на подаването ѝ.

Чл. 133. Превозвачът е длъжен в двумесечен срок от подаване на рекламацията да я разгледа и за резултата да уведоми рекламанта.

Чл. 134. Иск срещу превозвача може да се предяви само когато последният напълно или частично е отхвърлил рекламацията или когато рекламантът не е получил отговор в срока, предвиден в чл. 133.

но право въвежда (както чрез актове, създадени от националния законодател, така и в общностните ни източници) редица процесуални формули на привързване при двустранните стълкновителни процесуални норми, които уреждат международна компетентност.

В зависимост от вида международна компетентност, която се учредява посредством двустранните процесуални стълкновителни норми, процесуалните формули на привързване могат да се подразделят на формули:

– относно учредяване на изключителна международна компетентност;

– относно учредяване международна компетентност на избран от страните съд (мълчалива и изрична пророгация);

– относно учредяване международна компетентност на съд по дела, в които участва по-слаба икономически страна;

– относно учредяване на специална (допълнителна) международна компетентност;

– относно учредяване на обща международна компетентност.[35]

Следва да се уточни, че по реда на една процесуална формула на привързване е възможно да бъде посочен съд или друг правораздавателен орган, в полза на който се учредяват **няколко различни вида международна компетентност**. Така например (както ще бъде изяснено по-долу) процесуалната формула на привързване ***Forum domicilii debitoris – Съд по местожителството на длъжника (ответника)*** сочи като международно компетентен съда на държавата, където е местожителството на ответника и така се учредява **общата международна компетентност по реда на чл.2, §1 от Регламент Брюксел I.** Същата формула избира за международно компетентен **съда на държавата, където е местожителството на застрахователя – ответник по дела, в които участва по-слаба икономически страна**. Тогава се учредява **специална международна компетентност** на съда по такива именно дела съгласно **чл.9, § 1 „а" от Регламент Брюксел I.**

3.2.3.1.1. Процесуални формули на привързване относно учредяване на изключителна международна компетентност

FORUM REI SITAE

СЪД ПО МЕСТОНАХОЖДЕНИЕТО НА ВЕЩТА

Тази формула определя за изключително международно компетентен по дела относно владение, право на собственост и други вещни права съда на държавата, на чиято територия се намира недвижимата вещ. За дела по повод вещни права върху движими вещи изключителна международна компетентност не се учредява.

Съгласно **чл. 22, § 1 (изр. първо) от Регламент Брюксел I:** *„Следните съдилища ще притежават изключителна юрисдикция, независимо от местожителството:*

1) по дела, които имат за предмет права in rem във връзка с недвижима собственост или наемане на недвижима собственост, съдилищата на държавата-членка, където е разположена тази собственост."

Без съмнение това е **императивна двустранна стълкновителна процесуална норма на общностното международно частно право**, инкорпорирана в нашето МЧП по силата на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз. Тя урежда основание за изключителна международна компетентност на онзи съд на държава-членка, на територията на която е разположен недвижимият имот. Нормата е пълна – може да се учреди изключителна международна компетентност на съда на всяка една държава-членка, ако недвижимият имот е на нейна територия. Използваната формула на привързване е *„Съдът по местонахождение на вещта" – Forum rei sitae.*

Нека направим един кратък анализ на тази норма в светлината на казаното по-горе в това изследване. Той ще ни помогне да разберем как действа на практика въпросната процесуална формула на привързване

Хипотезисът (обемът) на нормата обхваща:

– граждански или търговски спор с презгранични последици и с предмет вещни права (права in rem) върху недвижим имот или права относно наемане на такъв имот;

– местонахождение на имота в държава-членка.

Квалификацията на фактите ще стане при спазване на принципите за квалификация, извлечени от практиката на Съда на Европейските общно-

[35] *Вж. относно международната компетентност и последователността при проверка на уреждането и съответно – издирването на основанията за учредяването ѝ, Мусева, Б. Из лабиринта на международната компетентност по граждански и търговски дела, Юридически свят, 2/2006.*

сти/Първоинстанционния съд. Ако е сезиран български съд, наред с тези принципи той следва да съобрази извършването на квалификацията и със съответните за случая разпоредби на Кодекса на МЧП, по-конкретно – с чл.3, ал.2 КМЧП и чл.64, ал.2 КМЧП.

Диспозицията представлява пълна двустранна императивна привръзка, която сочи за изключително международно компетентен съда на държавата-членка, където е местонахождението на недвижимия имот *(Forum rei sitae)*. В полза на съда на държавата-членка, на чиято територия се намира недвижимата собственост, нормата ще учреди изключителна международна компетентност. Това ще стане при наличие на фактическите изисквания, уредени в хипотезиса.

Санкцията – при нарушаване на диспозицията следва да се търси отговорност от държавата-членка, чиито съд е извършил нарушението. Несъмнено ще трябва да се приложи **санкцията по чл.226-228 ДЕО**. Това може да стане, когато съд на държавата-членка по местонахождение на недвижимия имот не е приел делото или ако съд на друга държава-членка, различна от тази по местонахождението на имота, приеме за разглеждане дело, отговарящо по приведените факти на фактическия състав на чл.22, § 1 изр. първо от Регламент 44/2001 и не се съобрази с указанието на чл.25 от същия регламент. И в двата случая следва да се търси отговорност на държава-членка, чиято националност има този съд, за неизпълнение на задължение, произтичащо от договора – чл.226-228 ДЕО. В разгледаните примерни случаи ще е налице неизпълнение на задължение, произтичащо от вторичен източник на общностното международно частно право, какъвто е Регламент Брюксел I.[36]

FORUM DOMICILII DEBITORIS
СЪД ПО МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО
НА ДЛЪЖНИКА (ОТВЕТНИКА)[37]

Съгласно същия **чл.22, § 1 на Регламент Брюксел I**, изключителна компетентност по дела относно недвижими имоти може да бъде учредена и за съда по местожителството на длъжника (ответника). Според втория абзац на разглеждания параграф:

„Обаче, по дела които имат за предмет наемане на недвижима собственост, сключено за временна частна употреба за максимален срок от шест последователни месеца, също така ще имат юрисдикция съдилищата на държавата-членка, където има местожителство ответникът, при условие че наемателят е физическо лице и че наемодателят и наемателят имат местожителство в една и съща държава-членка;“

Вижда се, че всъщност тук става дума за общо местожителство на ищеца и ответника. Анализът на тази норма разкрива следните особености:

Хипотезисът (обемът) обхваща:

– Дело с предмет наем на недвижим имот (който се намира на територията на държава-членка – бел. Н.Н.);

– Наемът е за временна и частна употреба на имота;

– Срокът на наема е шест месеца;

– Срокът е непрекъсваем – имотът се наема за шест последователни месеца;

– Наемателят е физическо лице;

– Наемателят и наемодателят (без оглед дали вторият е физическо или юридическо лице – бел. Н.Н.) имат местожителство в една и съща държава-членка. Тъй като регламентът не уточнява в кой момент това общо местожителство е меродавно за прилагане на нормата, то следва да се приеме, че във всеки един момент от възникване на наемното правоотношение и до завършване на международното гражданско дело, общото местожителство трябва да може да бъде установено от заинтересуваната страна.

Квалификацията на тези факти, в т.ч. и на вещта като недвижима, ще стане според принципите на общностното международно частно право, като се държи сметка и за някои изрично формулирани в Регламент 44/2001 критерии (вж. в случая чл.59 и чл.60). Автономният

[36] Чл. 25 на Регламент 44/2001 урежда задълженията на съдилищата на държавите-членки при проверка на основанията за изключителна международна компетентност. Според нормата: „Когато съд на държава-членка е сезиран с иск, който основно засяга дело, по отношение на което съдилищата на друга държава-членка имат изключителна юрисдикция по силата на чл. 22, този съд ще обяви по собствен почин, че той не притежава юрисдикция.“ Очевидно санкцията на чл.22, § 1 е свързана с евентуалното неизпълнение на задължението по чл.25 от Регламент 44/2001.

[37] Тази формула има приложение само в тясната хипотеза, уредена в чл.22, § 1, втори абзац на Регламент Брюксел I.

характер на квалификацията тук е преобладаваща концепция.[38]

Диспозицията представлява **двустранна привръзка (процесуална формула на привързване)**, която сочи съда на държавата-членка, където е местожителството на ответника. В полза на този съд нормата на чл.22, § 1, втори абзац, Регламент Брюксел I ще учреди изключителна международна компетентност. Формулата е „Съдът по местожителството на ответника" – *Forum domicilii debitoris.* Интересното в случая е, че тази компетентност е алтернативна на другата, уредена в предходния абзац на същия член. Това е рядко срещано явление – да се уреди алтернативно изключителна компетентност по един и същ тип международни граждански дела.

Ако са налице фактите, визирани в хипотезиса на разглежданата норма, ищецът има възможност да избира и да предяви иска си било пред съда на държавата-членка, където е разположен недвижимият имот, било пред съда по местожителството на ответника. Във всеки от двата случая сезираният съд е длъжен да приеме своята изключителна компетентност. Ако обаче е налице основание за единия съд да приложи чл. 25 Регламент Брюксел I – т.е. ако установи, че искът основно засяга дело, по което съдът на друга държава членка има също така изключителна компетентност, то първият съд може, но не е длъжен, да прекрати при себе си делото и да обяви, че другият съд има повече основание да гледа това дело.[39]

FORUM SOCIETATIS
СЪД ПО ПОДАНСТВОТО НА ДРУЖЕСТВОТО
(СДРУЖЕНИЕТО, ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ)

Съгласно **чл.22, § 2 Регламент Брюксел I:** *„по дела, които имат за предмет действителността на създаването, недействителност или прекратяване на търговски дружества или други юридически лица или сдружения на физически или юридически лица, или действителността на решения на техните органи, съдилищата на държавата-членка, в която има седалище търговското дружество, юридическото лице или сдружение. За да се определи това седалище, съдът прилага своите правила на международното частно право."*

Фактите от **хипотезиса (обема)** на тази двустранна процесуална стълкновителна норма с общностен произход обхващат правния статус на търговски дружества или други юридически лица или сдружения на физически или юридически лица, както и на някои техни решения.

Диспозицията е двустранна привръзка и съдържа формулата на привързване *Forum societatis – Съд по поданството на дружеството (сдружението, юридическото лице).* Регламент Брюксел I в случая под поданство разбира седалище и обвързва с него учредяването на изключителна международна компетентност за съдилищата на онази държава-членка, където е установено седалището.

Санкцията отново следва да се търси по реда на чл.226–228 ДЕО.

FORUM LOCI ACTUS
СЪД ПО МЕСТОИЗВЪРШВАНЕ
НА ПРАВНОТО ДЕЙСТВИЕ

Според **чл.22, § 3 Регламент Брюксел I:** *„по дела, които имат за предмет действителността на вписванията в публични регистри"*, изключително международно компетентни са съдилищата на държавата-членка, където се води регистърът.

Хипотезисът (обемът) на нормата обхваща действията по вписвания в публични регистри. Квалификацията на фактите почива на общностната практика.

Диспозицията съдържа процесуалната формула на привързване *Forum loci actus* – **съд по местоизвършване на правното действие.** В случая такова действие е вписването в съответния регистър.

Санкцията за нарушаване на нормата отново се търси в ДЕО, чл.226–228.

FORUM LOCI PROTECTIONIS
СЪД ПО МЯСТОТО НА ЗАЩИТАТА

Според **чл.22, § 4 Регламент Брюксел I:** *„по дела във връзка с регистрацията или действителността на патенти, търговски марки, дизайни или други сродни права, за които се изисква да се заявят или регистрират, съдилищата на държавата-членка, в която е кандидатствано за, или е осъществено, или е, съгласно общностен документ или по силата на международна конвенция, определено да бъде осъществено заявяването или регистрацията;*

38 Вж. Magnus, U., P. Mankowski, op. cit., p. 350 etc.

39 Вж. за повече подробности по тълкуването на този текст Magnus, U., P. Mankowski, idem.

Без да се накърнява юрисдикцията на Европейската патентна служба по силата на Конвенцията за предоставяне на европейски патенти, подписана в Мюнхен на 5 октомври 1973 г., съдилищата на всяка държава-членка ще имат изключителна юрисдикция, независимо от местожителството, по дела във връзка с регистрацията или действителността на всеки европейски патент, предоставен на тази държава.“

Хипотезисът (обемът) на нормата обхваща защита само на обекти на индустриалната собственост, изброени в нея.

Диспозицията съдържа процесуалната формула на привързване *Forum loci protectionis – Съд по мястото на защитата.* Изключително международно компетентни са съдилищата на държавата-членка, където е подадена заявката (кандидатствано е) за защита или където е осъществено, респ. определено да бъде осъществено заявяването или регистрацията. При това въпросната изключителна международна компетентност не засяга юрисдикцията на Европейската патентна служба по спорове относно европейски патенти. Прави впечатление също така, че изключителната международна компетентност по реда на този текст на регламента се учредява не само при издаване на защитния документ, но в зависимост от ситуацията може да се учреди и доста по-рано – още при подаването на заявката или дори при определяне (съгласно общностен акт или международна конвенция) на момента за заявяване или регистрация.

Санкцията – пак следва да се обърнем към чл.226–228 ДЕО, където да потърсим неблагоприятни правни последици поради нарушаване на общностен акт от орган на държава-членка.

FORUM LOCI EXECUTIONIS
СЪД ПО МЯСТОТО НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО

Съгласно **чл.22, § 5 Регламент Брюксел I:** *„по дела във връзка с изпълнението на съдебни решения“* изключително международно компетентни са съдилищата на държава-членка, в която съдебното решение е било или трябва да бъде изпълнено.

Хипотезисът обхваща изпълнението на съдебни решения.

Диспозицията съдържа процесуалната формула на привързване *Forum loci executionis – съд по мястото на изпълнението.* Под изпълнение следва да се разбира както предстоящо, така и вече извършено изпълнение.

За санкцията важи казаното по-горе.

3.2.3.1.2. Процесуална формула на привързване относно учредяване на международна компетентност по избор на страните (избор на съд)

FORUM PROROGATIO
ИЗБРАН ОТ СТРАНИТЕ СЪД

Тук става въпрос за две разновидности на избор на съд по международни граждански дела – мълчалив и изричен избор. Страните могат да изберат съда, пред който да отнесат своя спор, стига последният да не попада под някое от основанията за учредяване на изключителна международна компетентност относно такъв спор. Изборът може да се осъществи изрично или мълчаливо, чрез конклудентни действия.

Що се отнася до мълчаливия избор на съд, правната норма е, която определя релевантните за такъв избор действия на страните, т.е. кое поведение води до мълчаливо учредяване на международна компетентност.

Съгласно чл. 24 Регламент Брюксел I: *„Наред с юрисдикцията, която произтича по силата на други разпоредби на този регламент, съд на държава-членка, пред който ответникът се явява в своя защита, ще има юрисдикция. Това правило не ще се прилага, когато ответникът се явява, за да оспори юрисдикцията на съда, или когато друг съд притежава изключителна юрисдикция по силата на чл. 22.“*

Хипотезисът (обемът) на тази двустранна процесуална стълкновителна норма на българското международно частно право, която има общностен произход, обхваща следните факти:

– предявяване на иск пред съд на държава-членка;

– липса на основание за изключителна международна компетентност на друг съд на държава-членка;

– явяване на ответника пред съда на държава-членка, където е предявен искът, без да оспорва компетентността на този съд.

Бъдат ли изпълнени фактите от този състав, влиза в действие **диспозицията**, т.е. процесуалната формула на привързване *Forum prorogatio или Съд избран (в случая – мълчаливо) от страните* и се учредява международна компетентност на така сезирания съд на държавата-

членка. Основание за тази компетентност е мълчаливият избор на съд.

Ако при така изпълнената фактическа обстановка съдът откаже да гледа делото, без да е налице основание за това (без например да има изключителна международна компетентност на съда на друга държава-членка), санкцията следва да се търси пак на плоскостта на чл.226–228 ДЕО.

Съществува двустранна процесуална стълкновителна уредба и на **изричния избор на съд** от страните по международно гражданско дело. Такава откриваме и в общностни актове, и в други източници на българското международно частно право.

Съгласно чл.23 Регламент Брюксел I: *„Ако страните, една или повече от които имат местожителство в държава-членка, са се договорили, че съд или съдилищата на държава-членка ще имат юрисдикция за разрешаване на всякакви спорове, които са възникнали или които могат да възникнат във връзка с определено правно отношение, този съд или тези съдилища ще имат юрисдикция. Тази юрисдикция ще бъде изключителна, освен ако страните са уговорили друго. Такова споразумение, предоставящо юрисдикция, ще бъде или:*

(а) писмено или доказано в писмен вид; или

(б) във форма, която е съобразена с практиките, които страните са установили помежду си; или

(в) в международната търговия, във форма, която е съобразена с обичая, за който страните са или е трябвало да бъдат осведомени и който в такава търговия е общоизвестен на и често съблюдаван от страните по договори от вида, приложим във въпросната конкретна търговия.

2. Всяко общуване по електронен път, което осигурява траен запис на споразумение, ще бъде равнозначно на „писмен вид“.

3. Когато се сключи такова споразумение от страните, никоя от които няма местожителство в държава-членка, съдилищата на други държави-членки няма да имат юрисдикция по отношение на споровете им, освен ако съдът или съдилищата, които са избрани, са отхвърлили юрисдикцията си.

4. Съдът или съдилищата на държава-членка, на които е поверил юрисдикция попечителски документ, ще имат изключителна юрисдикция по всякакви дела, повдигнати срещу наследодател, попечител или ползвател, ако става дума за отношенията между тези лица или за техните права или задължения.

5. Споразумения или разпоредби на попечителски документ, с които се предоставя юрисдикция, няма да имат правна сила, ако са в противоречие с чл. 13, 17 или 21, или съдилищата, чиято юрисдикция те претендират да изключат, имат изключителна юрисдикция по силата на чл. 22.“

Нормата визира множество разнообразни ситуации, но основният фактически състав включва:

– Местожителство на поне една от страните по спора в държава-членка;

– Наличие на договор между страните (във формата, допустима от регламента) за избор на съд (съдилища) на държава-членка;

– Предмет на договора са всякакви спорове (възникнали или бъдещи) относно конкретно правоотношение между страните;

– Липса на основание за изключителна международна компетентност на съд на държава-членка.

Диспозицията посредством процесуалната формула на привързване *Forum prorogatio – Избран от страните съд*, сочи за международно компетентен изрично избрания съд. Презумпцията е за изключителна компетентност на този съд, но страните са властни да уговорят друго. Основанието за международна компетентност е споразумението за избор на съд.

При неоснователен отказ на избрания съд да приеме своята компетентност **санкцията** е отново в обхвата на чл.226–228 ДЕО.

От своя страна **чл. 23, ал.1 КМЧП** сочи, че: *„Когато предмет на делото е имуществено право и спорът не е от изключителната компетентност на българските съдилища, то може да бъде възложено на чуждестранен съд с писмено споразумение между страните. Когато българският съд е сезиран при наличие на такова споразумение, отводът на ответника трябва да бъде заявен в срока за отговор на исковата молба и преди той да е взел становище по съществото на спора. Изречение първо не се прилага по исковете за издръжка.“*

И тук сме изправени пред **двустранна стълкновителна процесуална норма** на българското МЧП. Тя има диспозитивен характер и урежда споразумението за избор на чуждестранен съд. Формулата на привързване ще може да се прило-

жи, ако са налице предвидените в хипотезиса на нормата фактически условия.

Хипотезисът обхваща следните факти:

– спор с предмет имуществено право, но не и издръжка;

– липса на изключителна компетентност на български съд по такъв спор;

– наличие на писмено споразумение между страните, в което е избран чуждестранен съд за спора.

Квалификацията на изброените факти ще стане при спазване принципите за квалификация на нашето международно частно право, като се съобрази и с чл.3, ал.2 КМЧП. Ако е сезиран български съд и пред него е направен отвод за наличие на пророгационно споразумение при условията на чл.23, ал.1 КМЧП, квалификацията ще се извърши съгласно същите принципи и разпоредби на Кодекса на МЧП.

Диспозицията съдържа процесуална формула на привързване – *Forum prorogatio или съд избран (в случая изрично) от страните.* Изпълнят ли се фактическите изисквания на хипотезиса, нормата обявява за международно компетентен избрания от страните чуждестранен съд и тази компетентност е изключителна, освен ако страните са уговорили друго (чл.23, ал.3 КМЧП). Основанието за тази компетентност е споразумението за избор на съд.

Санкцията – тъй като разпоредбата има диспозитивен характер, ако бъде учредена международна компетентност на избран чуждестранен съд, а ако той не я приеме, следва да се потърси санкция в международното частно право на избрания съд. Ако е сезиран български съд с иск по спор, за който има сключено пророгационно споразумение и същият не уважи отвода за наличие на такова споразумение в полза на чуждестранен съд, определението на българския съд подлежи на обжалване по реда на чл.28 КМЧП.

3.2.3.1.3. Процесуални формули на привързване относно учредяване на международна компетентност по дела, в които участва по-слаба икономически страна

Международната компетентност по този тип дела е уредена с двустранни процесуални стълкновителни норми в **Регламент 44/2001 (Брюксел I)**. Той използва следните формули на привързване:

FORUM PROROGATIO

ИЗБРАН ОТ СТРАНИТЕ СЪД

Тази формула откриваме в следните разпоредби на **Регламент Брюксел I:**

Член 13

„Разпоредбите на този раздел могат да бъдат пренебрегнати само по силата на споразумение:

1) което е сключено след възникване на спора, или

2) което допуска притежателят на полицата, застрахованият или ползвателят да започнат дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или

3) което е сключено между притежател на полица и застраховател, и двамата от които имат по време на сключване на договора местожителство или са преимуществено пребиваващи в една и съща държава-членка, и което споразумение има действие на предоставящо юрисдикция на съдилищата на тази държава, дори ако вредоносното събитие се случи в чужбина, при условие че това споразумение не противоречи на правото на тази държава, или

4) което е сключено с притежател на полица, който няма местожителство в държава-членка, освен дотолкова, доколкото застраховката е задължителна или е относно недвижима собственост в държава-членка, или

5) което се отнася до договор за застраховка дотолкова, доколкото покрива един или повече от рисковете, указани в чл. 14.“[40]

40 Чл.14 Регламент Брюксел I: „Рисковете, указани в чл. 13 (5), са следните:

1) всякаква загуба на или увреда на:

(а) морски кораби, инсталации, разположени край брега или в открито море, или въздухоплавателно средство, произтичащи от рискове, които са във връзка с използването им за търговски цели;

(б) транзитни стоки, различни от багажа на пътниците, когато транзитът се състои от или включва товар на такива кораби или въздухоплавателни средства.

2) всякаква отговорност, различна от тази за телесна повреда на пътници или загуба или увреждане на багажа им:

(а) произтичаща от използването или дейността на кораби, инсталации или въздухоплавателни средства, както са указани в точка 1 (а), дотолкова доколкото, по отношение на последното, правото на държава-членка, в която е регистрирано въздухоплавателното средство, не забранява спора-

Член 17

„Разпоредбите на този раздел могат да бъдат пренебрегнати само по силата на споразумение:

1) което е сключено след възникването на спора, или

2) което допуска потребителят да започне дело в съдилища, различни от тези, посочени в този раздел, или

3) което е сключено между потребителя и с другата страна по договора, и двамата от които са имали по времето на сключване на договора местожителство или са преимуществено пребивавали в една и съща държава-членка, и което предоставя юрисдикция на съдилищата на тази държава-членка, при условие че това споразумение не противоречи на правото на тази държава-членка.“

Член 21

„Разпоредбите на този раздел могат да бъдат пренебрегнати само по силата на споразумение за юрисдикция:

1) което е сключено след възникването на спора, или

2) което допуска работникът или служителят да заведат дело в съдилища, други от тези, указани в този раздел.“

Страна, които е по-слаба икономически и участва в международно гражданско дело, има възможност да сключи споразумение за избор на съд с другата страна само при спазване на условията, предвидени в хипотезиса на всяка от цитираните норми на Регламент Брюксел I. По реда на процесуалната формула на привързване ***„Избран от страните съд“*** тези норми ще допуснат да се учреди международна компетентност на избрания съд.

FORUM DOMICILII DEBITORIS
СЪД ПО МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО НА ОТВЕТНИКА

Релевантните норми на **Регламент Брюксел I** в случая са:

Член 9, §1, който гласи: *„Застраховател, който има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследван:*

(а) в съдилищата на държава-членка, където има местожителство.“

Член 16, § 1, според който: *„Потребител може да започне преследване срещу другата страна по договор било в съдилищата на държава-членка, в която тази страна има местожителство.“*

Член 19, съгласно който: *„Работодател, който има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследван:*

1) в съдилищата на държавата-членка, където има местожителство“.

И в трите норми използваната процесуална формула на привързване е *Съд по местожителството на ответника или Forum domicilii debitoris*.

FORUM DOMICILII CREDITORIS
СЪД ПО МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО
НА КРЕДИТОРА (ИЩЕЦА)

Съгласно разгледания по-горе **чл.16 Регламент Брюксел I** потребителят може да започне дело и пред съдилищата на държава-членка, където **той има своето местожителство**. Така се учредява международна компетентност на *Съда по местожителството на ищеца (кредитора) или Forum domicilii creditoris.*

По същия начин и **чл.9, §1 Регламент Брюксел I** уточнява, че „застраховател, който има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследван:

(б) в друга държава-членка, в случай на процедурни действия, извършени от притежателя на полицата, застрахования или ползвателя“ и тогава искът ще се предяви **в съдилищата по мястото, където ищецът има местожителство** – т.е. отново е използвана процесуалната формула на привързване *Forum domicilii creditoris*.

FORUM LOCI DELICTI / DAMNI
СЪД ПО МЯСТОТО НА ИЗВЪРШВАНЕ НА
ДЕЛИКТА, ВРЕДОНОСНОТО ДЕЯНИЕ ИЛИ
ПО МЯСТОТО НА НАСТЪПВАНЕ НА ВРЕДАТА

Пак в **Регламент Брюксел I** намираме пример за търсената процесуална формула на привър-

---

зумения за юрисдикция по отношение на застраховка за такива рискове.

(б) за загуба или повреда, причинени от транзитни стоки, както са описани в точка 1 (б).

3) всякаква финансова загуба във връзка с използването или дейността на кораби, инсталации или въздухоплавателни средства, както са указани в точка 1 (а), и по-специално загуба на редовен или чартърен товар.

4) всякакъв риск или интерес във връзка с някои от тези, указани в точки 1 до 3;

5) без да се изключват точки 1 до 4, всякакви „големи рискове“, както се определят в Директива на Съвета 73/239/ЕИО, изменена от Директиви на Съвета 88/357/ЕИО и 90/618/ЕИО, и както те биха били изменени.

зване за определяне на международна компетентност по дела, в които участва по-слаба икономически страна.

Според **чл. 10**: „По отношение на застраховка за отговорност или застраховка на недвижима собственост застрахователят може наред с това да бъде съдебно преследван в **съдилищата, където е настъпило вредоносното събитие**. Същото се прилага и ако движимо и недвижимо имущество се покрива от една и съща застрахователна полица и двете са неблагоприятно засегнати от едно и също случайно събитие." В тези норми Регламентът не уточнява какво се разбира под вредоносно събитие – дали това е деянието, или възникналата от него вреда. Ето защо формулата тук може да се разгледа в двете ѝ разновидности *Forum loci delicti/damni*.

FORUM LOCI ACTUS
СЪД ПО МЯСТОТО НА ИЗВЪРШВАНЕ НА ДЕЙСТВИЕТО

Тази процесуална формула на привързване откриваме в **чл.19, § 2 Регламент Брюксел I**, според който: *„Работодател, който има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследва в друга държава-членка:*

(а) в съдилищата по мястото, където работодателят обичайно осъществява дейността си или в съдилищата, по мястото където последно е осъществявал дейност."

В случая правното действие е осъществяването на дейност от работодателя. Регламентът постановява учредяване на международна компетентност на съда на държава-членка **по мястото, където тази дейност обичайно е осъществявана или за последно е била осъществявана, т.е. в полза на съда на държавата-членка по извършване на правното действие.** Привръзката е алтернативна и прилагането ѝ зависи от установените по делото факти, най-вече дали към момента дейността се осъществява или осъществяването ѝ е било прекратено, но е известно къде е била осъществявана за последно.

FORUM LOCI LABORIS
СЪД ПО МЯСТОТО НА ПОЛАГАНЕ НА ТРУДА

В чл.19 на Регламент Брюксел I е налице търсената процесуална формула на привързване по дела, в които участва по-слаба икономически страна. Работодател, който има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследван в друга държава-членка и ако работникът или служителят не осъществява обичайно или не е осъществявал обичайно дейността си в никоя държава, то тогава според **§ 2 (б)** на този член искът ще се предяви в съдилищата по мястото, където бизнесът, който ангажира работника или служителя, е или е бил разположен. Значението на последния израз: „…бизнесът, който ангажира работника или служителя, е или е бил разположен", трябва да се разбира като мястото на стопанска дейност, където работникът или служителят полагат или са полагали труда си. Това означава ангажираност на тези категории физически лица, а те биват ангажирани да полагат труд. Следователно процесуалната формула на привързване тук е *Forum loci laboris* или в разглежданата хипотеза международна компетентност се учредява за **съда на държавата-членка, където работникът или служителят полага или е полагал труда си.**

3.2.3.1.4. Процесуални формули на привързване относно учредяване на специална международна компетентност

FORUM LOCI SOLUTIONIS
СЪД ПО МЯСТОТО НА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖЕНИЕТО

Съгласно **чл.5 Регламент Брюксел I**: *„Лице, което има местожителство в държава-членка, може да бъде съдебно преследвано в друга държава-членка:*

1) (а) по дела във връзка с договор, в съдилищата по мястото на изпълнение на въпросното задължение."

Очевидно мястото на изпълнение на договорното задължение в случая е основанието за учредяване международна компетентност на съда на държавата-членка, където е това място. Ако фактическата ситуация на **хипотезиса (обема)** бъде установена, т.е. бъде доказано, че става дума за договорно отношение, и че задължение, произтичащо от това отношение е, предстои да бъде или вече е било изпълнено на територията на държава-членка, по силата на двустранната привръзка *Forum loci solutionis* ще бъде определен за международно компетентен съдът на тази държава-членка. Така **диспозицията** на нормата ще получи своя цялостен развърнат вид.

Що се отнася до квалификацията на „място на изпълнение", регламентът съдържа критерии за извършването ѝ в следващия текст, а именно – според чл.5, §1(б) „за целта на тази разпоредба и

освен ако е договорено друго, мястото на изпълнение на въпросното задължение ще бъде:

– в случая на продажба на стоки, място в държава-членка, където съгласно договора са доставени стоките или е трябвало да бъдат доставени;

– в случая на оказване на услуги, мястото в държава-членка, където съгласно договора услугите са били оказани или е трябвало да бъдат оказани."

Санкцията за нарушаване на разглежданата разпоредба ще се търси пак в обхвата на чл.226–228 ДЕО.

FORUM LOCI DESTINATIONIS
СЪД ПО МЕСТОНАЗНАЧЕНИЕТО
(МЯСТОТО НА ДОСТАВЯНЕТО)

Тази формула се извлича от елементите за квалификация на понятието „място на изпълнение" според **чл.5, §1 (b) Регламент 44/2001**, разгледани по-горе. Когато конкретният договор има за предмет доставяне на стоки, ще се учреди международна компетентност на съда на тази държава-членка, където стоките са или е трябвало да бъдат доставени съгласно договора. Процесуалната формула на привързване е Forum loci destinationis – съд по местоназначението или мястото на доставянето.

FORUM DOMICILII CREDITORIS
СЪД ПО МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО
НА КРЕДИТОРА (ИЩЕЦА)

Според **чл.5 § 2 Регламент 44/2001 (Брюксел I)** по делата за издръжка се учредява международна компетентност на съдилищата на държавата-членка, където получаващият издръжка има местожителство или живее преимуществено.

Очевидно **хипотезисът** има предвид спорове за издръжка, по които е известно местожителството или преимущественото местоживеене на лицето, на което се дължи издръжка. Веднаж установени тези факти (относно местожителството това ще стане съгласно чл.59 от Регламент Брюксел I – бел. Н.Н.), влиза в действие **диспозицията** на нормата. Тя сочи съда на държавата-членка, където е местожителството или преимущественото местоживеене на получаващия издръжката – *Forum domicilii creditoris*. Този съд е международно компетентен по въпросните дела.

Санкцията е в обхвата на чл.226–228 ДЕО.

FORUM LOCI DELICTI / DAMNI
СЪД ПО МЕСТОИЗВЪРШВАНЕ
НА ДЕЛИКТА/МЕСТОНАСТЪПВАНЕ НА ВРЕДАТА

Според **чл.5, §3 Регламент Брюксел I**, по дела относно гражданска отговорност, delict или quasi delict, международно компетентни са съдилищата на държавата-членка по мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие.

Тъй като не се уточнява значението на „вредоносно събитие", това може да е както самото вредоносно деяние, така и последиците му – вредите.

При установяване на **фактическите** параметри на гражданската отговорност, delict или quasi delict, ще влезе в действие диспозицията. Чрез своята **процесуална** формула на привързване тя сочи съда на държавата-членка по мястото, където е настъпило или може да настъпи вредоносното събитие. Ще се учреди международна компетентност на този именно съд – *Forum loci delicti/damni*.

Санкцията се търси съгласно чл.226–228 ДЕО.

FORUM COMMUNNIS PATRIAE
СЪД ПО ОБЩОТО ГРАЖДАНСТВО
НА СТРАНИТЕ (ОБЩ ОТЕЧЕСТВЕН СЪД)

Тази формула на привързване е използвана от **Кодекса на международното частно право**. Съгласно **чл.6, ал.2** бракът между чужди граждани може да бъде сключен в Република България пред дипломатически или консулски представител на отечествената им държава, ако правото на тази държава допуска това.

Нормата не визира съд, а друг правораздавателен орган, но това не променя смисъла на процесуалната формула на привързване. **Хипотезисът** обхваща брак между чужди граждани с общо гражданство пред техен дипломатически или консулски представител у нас (последното сочи, че България и отечествената държава на тези лица имат дипломатически отношения).

Диспозицията съдържа формулата на привързване *Forum communnis patriae*. Бъдат ли установени фактите, посочени в хипотезиса, международно компетентни да сключат този брак са дипломатическите или консулските представители у нас на държавата, чиито граждани са двамата сключващи брака. Разпоредбата е диспозитивна и учредява успоредна международна компетентност.

Санкцията следва да се търси в правото на изпращащата държава, т.е. държавата, чиито дипломатически или консулски представител у

нас има правната възможност, предоставена от КМЧП, да сключи разглеждания брак.

Същата формула на привързване е налице и при уредбата на т.нар. **субсидиарна компетентност** по **чл.6 на Регламент 4/2009**. Според този текст, *„Когато нито един съд на държава-членка не е компетентен по смисъла на членове 3, 4 и 5, и нито един съд на държава-страна по Конвенцията от Лугано, която не е държава-членка, не е компетентен по силата на разпоредбите на посочената конвенция, компетентни са съдилищата на държавата-членка по общото гражданство на страните."*

Хипотезисът на нормата обхваща ситуация, характеризираща се с липса на международна компетентност на съд на държава-членка по реда на членове 3, 4 и 5 от Регламента[41], както и за съд на държава, нечленуваща в ЕС, която е страна по Конвенцията от Лугано за международната компететност, признаването и изпълнението на решения в гражданската и търговската област от 1988 г.[42]

Диспозицията е процесуална формула на привързване, определяща международно компетентния в случая съд. Това е съдът на онази държава-членка, граждани на която са и двете страни по делото, т.е. *Forum communis patriae*.

Санкцията при нарушаване разпоредби на Общностното международно частно право, както вече многократно бе споменавано по-горе, се търси по реда на чл.226–228 от ДЕО.

FORUM NECESSITATIS

НЕОБХОДИМ СЪД ИЛИ СЪД ПО НЕОБХОДИМОСТ

Това е една от най-новите процесуални формули на привързване за определяне на международна компетентност. Съдържа се в **чл.7 от Регламент 4/2009**. Целта на приемането ѝ е да отговори на необходимостта от предоставяне на съдебна защита в случаи на спорове за издръжка, когато конкретната ситуация не разкрива основание за международна компетентност на съд на държава-членка нито по реда на чл.3 (обща компетентност), нито по реда на чл.4 и 5 (компетентност при изричен или мълчалив избор на съд), нито по реда на чл.6 (субсидиарна компетентност на съда по общото гражданство на страните). В такива случаи очевидно на страните не трябва да бъде отказано правосъдие и регламентът въвежда Forum necessitatis като изход. По силата на тази формула и в качеството на изключение се учредява необходимата за случая международна компетентност на съда на държава-членка, с която делото е в тясна връзка.

Според **чл.7 от Регламент 4/2009**, *когато съд на държава-членка не е компетентен по смисъла на нито един от членове 3, 4, 5 и 6, съдилищата на държава-членка могат в изключителни случаи да гледат делото, ако производството не може, в рамките на разумното, да се образува или води, или би било невъзможно образуването или воденето му в трета държава, с която спорът има тясна връзка*.[43]

„Спорът трябва да има достатъчна връзка с държавата-членка на сезирания съд."

Хипотезисът на чл.7 от Регламент 4/2009 обхваща редица свързани фактически ситуации. Те са както следва:

1) Липса на основание за учредяване на международна компетентност на съд на държава-членка по реда на чл.3 (обща компетентност), чл.4 и чл.5 (компетентност по избор на страните – изричен и мълчалив), и по чл.6 (субсидиарна компетентност) съгласно регламента;

2) Невъзможност в рамките на разумното (юридическият разум, но също и житейския – бел. Н.Н.) да се образува или води производство в трета държава, или образуването, респ. воденето на производството в трета държава би било

41 Тези разпоредби уреждат общата международна компетентност (чл.3) и компетентността по избор – изричен (чл.4) и мълчалив (чл.5), при делата за издръжка, уредени в Регламент 4/2009.

42 Конвенцията от Лугано е подписана на 16 септември 1988 г. Страни по нея са тогавашните държави-членки на ЕИО, Норвегия, Исландия, Австрия, Швеция, Финландия и Швейцария. Обн. в OJ, L 319, 25/11/1988 P. 0009 – 0049. Вж. и www.eur-lex.europa.eu

43 Тук си позволих да преразкажа първия абзац на нормата, за да стане ясен нейния смисъл. Официалният превод на български е неточен и изменя смисъла на разпоредбата. Според този превод, до Forum necessitatis се прибягва, „... ако не може в рамките на разумното да се образува или води производство или е невъзможно да се проведе такова в трета държава, с която спорът има тясна връзка". За сравнение анлийският текст гласи така: „...if proceedings cannot reasonably be brought or conducted or would be impossible in a third State with which the dispute is closely connected."

невъзможно въобще. В последния случай става дума за обективна невъзможност и „разумната“ преценка е значително улеснена – например липсва уредба за такова производство или съществуващата уредба обективно би довела до невъзможност за образуване, съотв. водене на производство.

3) Наличие на тясна връзка на делото с третата държава по горната точка.

4) Наличие на достатъчна връзка на делото с държавата-членка, чийто съд е сезиран.

При установяването на изброените факти, като се вземе предвид алтернативността по т.2, влиза в действие диспозицията на нормата.

В **диспозицията** е предвидена процесуална формула на привързване за определяне на международна компетентност. Тя сочи към съда на държавата-членка, пред който в изключителни случаи по необходимост трябва да се заведе делото – *Forum necessitatis*. Този съд следва да има достатъчно тясна връзка със спора. Преценката се прави от сезирания съд на базата на лична или териториална връзка със спора. Установи ли се наличието на такава връзка, нормата учредява международна компетентност на сезирания съд на държавата-членка.

Санкцията на тази разпоредба, както и на предходните общностни норми, следва отново да се търси по реда на чл.226–228 ДЕО.

FORUM CONCURSUS
СЪД НА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТТА

Съгласно **чл.3, § 1 от Регламент (ЕО) №1346/2000** (Регламен по несъстоятелността): *„Съдилищата на държавата-членка, на чиято територия е разположен центърът на основните интереси на длъжника, са компетентни да образуват производство по несъстоятелност.“*

По-нататък в същата норма Регламентът по несъстоятелността въвежда оборима презумпция, според която за дружествата и юридическите лица седалището според устройствения им акт се приема като център на основните интереси.

Хипотезисът на разпоредбата обхваща местонахождение в държава-членка на центъра на основните интереси на длъжника. Седалището на дружество и юридическо лице се презюмира, до доказване на противното, за такъв център.

Диспозицията е процесуална формула на привързване за определяне на международна компетентност. Ако са налице изискванията за образуване на производство по несъстоятелност и е установено местонахождението на центъра на основни интереси на длъжника на територията на държава-членка, то съдилищата на тази държава са международно компетентни да образуват производството. Формулата е *Forum concursus – съд на несъстоятелността*.

Санкцията на тази разпоредба отново следва да се търси по реда на чл.226–228 ДЕО.

Forum concursus е използвана по-нататък от същия регламент и като формула за определяне международната компетентност на съдилища на държава-членка, пред които се образува вторичното производство по несъстоятелност. Съгласно чл.3, §2, когато центърът на основните интереси на длъжника е разположен на територията на дадена държава-членка, съдилищата на друга държава-членка са компетентни да образуват производство по несъстоятелност, само ако длъжникът притежава предприятие на територията на тази държава-членка. Действието на това производство се свежда до имуществото на длъжника, което се намира на територията на последната. Това производство е вторично (§ 3). То може да се образува и като частично предварително производство съгласно §4 на чл.3. Независимо от споменатите възможности процесуалната формула на привързване не се променя – международно компетентен както за вторичното, така и за частичното предварително производство по несъстоятелност е съдът на несъстоятелността – Forum concursus.

3.2.3.1.5. Формула на привързване, по която се учредява общата международна компетентност

FORUM DOMICILII DEBITORIS
СЪД ПО МЕСТОЖИТЕЛСТВОТО
НА ОТВЕТНИКА (ДЛЪЖНИКА)

Тази формула бе вече разгледана по-горе. На това място следва само да се посочи, че уредбата на общата международна компетентност в Регламент Брюксел I се съдържа в неговия **чл.2.** Според него: *„При условията на този регламент лицата, които имат местожителство в държава-членка, без оглед на националността им, ще бъдат съдебно преследвани в съдилищата на тази държава-членка.“* (чл.2, §1).

Очевидно става дума за учредяване на обща международна компетентност. Гражданството на ответника е ирелевантно. Местожителството му ще

се преценява според чл.59 Регламент Брюксел I.

Регламентът изрично прокламира и **националното третиране** на ответниците в държавите-членки. Условието е споменатите лица да имат местожителство в такава държава, без да са нейни граждани. Според чл.2, §2: „Лица, които не са граждани на държавата-членка, в която имат местожителство, ще се регулират от правилата за юрисдикция, приложими по отношение на гражданите на тази държава."

В **Регламент 4/2009** въпросната процесуална формула на привързване за определяне на международна компетентност търпи видоизменение. Става дума за това, че съгласно **чл.3, „а" Регламент 4/2009**, като една от алтернативните възможности за учредяване на международна компетентност на съдилища на държави-членки по дела за издръжка е предвидена компетентност на съда на държавата-членка, където длъжникът обичайно местопребивава. Това без съмнение е разновидност на териториалната връзка на длъжника и се изразява с нова процесуална формула, а именно – *Forum habitationis debitori или Съд по обичайното местопребиваване на длъжника (ответника)*.

И за да приключим с процесуалните формули на привързване относно учредяване на международна компетентност, следва да се спрем на още една от тях. Това е:

FORUM CAUSAE

СЪД, СЕЗИРАН С ОСНОВНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Тази процесуална формула на привързване сочи за международно компетентен съда (органа), който е сезиран с основното производство. Тя има приложение в няколко случая: при съединяването на искове (обективно и субективно съединяване), при насрещния иск, както и при предявяване на граждански иск в наказателно производство.

Уредба съществува в **Регламент Брюксел I**. Релевантните норми са **чл.5, § 4 и чл.6.**

Според **чл.5, § 4,** що се отнася до граждански иск за вреди или реституция, основан на акт, водещ до започване на наказателно преследване, международно компетентен е съдът на държавата-членка, сезиран да разгледа това производство, в степента в която въпросният съд съгласно правото си има юрисдикция да разглежда граждански дела. Очевидно това е процесуална формула, сочеща към съда, сезиран с основното производство – *Forum causae.*

Според **чл.6 Регламент Брюксел I**, съд на държава-членка, сезиран с основното производство, може във всеки конкретен случай да бъде: съдът по местожителството на един от ответниците – при множество ответници и основание за обективно съединяване на исковете (§ 1); съдът, сезиран с първоначалното дело – при другарство по дела за поръчителство, гаранция или друго дело на трета страна, освен ако в последния случай не се преследва *forum shopping* (§ 2), както и по насрещен иск, произтичащ от същия договор или основаващ се на обстоятелствата, на които се основава и първоначалният иск (§ 3); съдът по местонахождение на недвижимата вещ – по дела относно такива вещи, когато процедурата по тях може да се съчетае с процедура по договор срещу същия ответник (§ 4).

По силата на разглежданата формула **може да се учреди всеки един тип международна компетентност**, в т.ч. и изключителна (когато напр. делото е за права върху недвижима вещ). В международния граждански процес *Forum causae* съответства на формулата *Lex causae* и на нейното значение на привързващ фактор за определяне на правото, приложимо по съществото на частното (материалното) правоотношение с международен елемент.

3.2.3.2. Формули на привързване, които определят приложимото процесуално право по международни граждански дела (граждански и търговски дела с трансграничен последици)

LEX FORI

ПРАВО НА СЕЗИРАНИЯ СЪД (ОРГАН)

Общоизвестно е, че тази формула сочи за приложимо както процесуалното право на сезирания съд (орган) и това е основното ѝ значение, така и – в някои случаи, материалното право на съда (органа).

Тук ще се спрем само на процесуалното значение на въпросната формула на привързване.

Според разгледаните **чл. 40, §1 Регламент Брюксел I и чл.30, §1 Регламент Брюксел IIa** процедурата за отправяне на молба за изпълнение се регулира от правото на държавата-членка, където се иска изпълнението. Това без съмнение е процесуалното право на държавата-членка. Иначе казано, двата регламента използват **формула на привързване**, сочеща към приложимото процесуално право. Тази формула е добре поз-

ната – *Lex fori* или правото на сезирания съд (орган).

Санкцията за неизпълнение указанието на споменатите двустранни привръзки отново следва да се търси в чл.226–228 ДЕО.

LEX EXECUTIONIS
ПРАВО, СПОРЕД КОЕТО СЕ ИЗВЪРШВА ИЗПЪЛНЕНИЕТО

Така според разгледаната по-горе разпоредба на **чл.20, § 1 Регламент № 805/2004**: *„Без да се засягат разпоредбите на тази глава, процедурите за изпълнение се уреждат от закона на държавата-членка по изпълнението.“* Тази процесуална формула на привързване, определяща за приложими към изпълнението процедурните правила на държавата-членка по изпълнението, е *Lex executionis – Право, според което се извършва изпълнението.* Същата формула, както бе споменато по-горе, се среща и в други регламенти, в т.ч. и в **чл.41, §1 Регламент (ЕО) № 4/2009**, според който: *„При спазване разпоредбите на настоящия регламент процедурата по изпълнение на решения, постановени в друга държава-членка, се урежда от законодателството на държавата-членка, в която се извършва изпълнението.“*

Хипотезисът и на двете разпоредби обхваща изпълнение на решения, постановени в друга държава-членка.

Диспозицията и при двете съдържа формулата на привързване *Lex executionis – Право, според което се извършва изпълнението.* Това без съмнение е процесуално право.

Санкцията на тези норми е в приложното поле на чл.226–228 ДЕО.

LEX CONCURSUS
ПРАВО НА ДЪРЖАВАТА ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТТА
(НА ДЪРЖАВАТА, КЪДЕТО Е ОБРАЗУВАНО ПРОИЗВОДСТВОТО ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ)

В **Регламента за несъстоятелността** е използвана тази формула на привързване относно определяне на приложимо процесуално право.

Съгласно споменатия вече **чл.4, §1**, ако друго не е предвидено в този регламент, приложимо към производството по несъстоятелност и последиците от него е правото на държавата-членка, на чиято територия е образувано производството. Това е т.нар. държава на образуване на производството. Въпросното право определя условията на образуването, провеждането и прекратяването на производството по несъстоятелност съгласно § 2, чл.4 от Регламент 1346/2000. Нормата е диспозитивна.

Формулата на привързване е *Lex concursus – или Право на държавата на производството по несъстоятелност.* По принцип става дума за процесуално право, но, както бе обяснено по-горе, същата формула понякога се използва от Регламента за несъстоятелността и при определяне на материално право.

Хипотезисът на нормата обхваща условията на образуването, провеждането и прекратяването на производството по несъстоятелност.

Диспозицията сочи правото на държавата-членка, където е образувано производството, или Lex concursus. Това е процесуално право. Ако друго не е предвидено в регламента, съдът трябва да приложи посоченото от формулата процесуално право.

Санкцията отново следва да се търси в обхвата на чл.226–228 ДЕО.

ПРАВЕН РЕЖИМ НА ПАРКОМЕСТАТА

Визия за промени. Паркомястото – личен сервитут

Проблемът с паркирането е житейска даденост, не само в национален, но и в световен мащаб и съответно има своите правни аспекти. Българското вещно право е заварено сякаш неподготвено от необходимостта да се гарантират правоотношенията, които възникват между лицата, по повод местата за паркиране. Правният режим на паркоместата би могъл да се изясни, като се сравни със сходното правно регулиране на обекти, които представляват принадлежност, и на правоотношенията между съсобственици по повод разпределението на правото на ползване на обект, който не е обща част по естество или предназначение.

Законовите термини, с които се означават паркоместата, са места за гариране и/или паркиране, съгласно ЗУТ, Наредба № 7 от 22 декември 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони и Наредба № 2 от 29 юни 2004 г. за планиране и проектиране на комуникационно-транспортните системи на урбанизираните територии. Устройствените норми задължително въвеждат изискването да съществуват места за гариране и паркиране на МПС, в зависимост от обстоятелството дали сградите са жилищни блокове, административни сгради, еднофамилни къщи, големи търговски магазини и центрове и др.

Строителните правила и норми не се интересуват от правния статут на паркоместата, тъй като те просто трябва да съществуват като определена броика в зависимост от жилищата в жилищните блокове или от размера на РЗП, като в този случай едно паркомясто се пада на определени квадратни метри от РЗП. Паркомястото може да е разположено в общо помещение за паркиране или директно на терена, върху бетонна или друга основа, т.е. да е налице някакъв строеж (по смисъла на ЗУТ).

ПАРКОМЕСТА В СГРАДА

Помещенията, в които има паркоместа съгласно одобрен инвестиционен проект, обикновено представляват самостоятелна сграда. Фактът, че такова помещение има общи основи с жилищната (например) сграда, не е основание да се приеме, че то представлява обща част. Едно такова помещение за паркиране може дори да е заобиколено отвсякъде с общи части, но самото то да не представлява обща част, ако има самостоятелно функционално предназначение, сградата може да съществува без него и не е предназначено за общо ползване. *(Решение № 1505 от 2006 г. по гр. д. № 2656/2005 г., IV А г.о. на ВКС, публикувано: Бюлетин на ВКС, кн. 12 от 2006 г. Носещите стени, включително и тези, които са фасадни, както и плочите, разделящи сградата на отделни етажи и отделящи мазетата от жилищните етажи, представляват общи части на сградата по смисъла на чл. 38, ал. 1 ЗС. Стените и плочите, които са ограничавали бившия „тунел-проход“ в сградата от четирите му страни – две отгоре и две отстрани, също представляват общи части, и то по естеството си, защото без тях сградата като архитектурно единство не би съществувала. Самото пространство обаче, което са ограничавали тези стени, не би могло да се приеме за обща част, защото не бележи признаците на такава, макар пространството да е било ограничено от стени, под и таван, които са общи части. Така изграденият съгласно одобрен архитектурен проект нов обект притежава вече самостоятелно съществуване и не е принадлежност към общите части. Същият не представлява обща част по естеството си, защото сградата като архитектурна цялост може да съществува и без него. Обектът не е и обща част по предназначение, каквито са портиерското жилище, сушилните, стаи за съхранение на колички и др., защото не е създаден като обща част с утвърдения допълнително архитектурен проект.)*

Важно е да се подчертае самостоятелният статут на помещенията за паркиране, защото често идеалните части, които притежават съсобствениците от тях, се означават като

общи части към жилищната сграда. Идеалните части от тези обекти не са идеални части от общите части, а отразяват една обикновена съсобственост в помещението за паркиране. Самото помещение не представлява отделна етажна собственост от тази на жилищната сграда, защото паркоместата не са етажи или части от етажи, не са реални обекти по смисъла на чл. 38 от Закона за собствеността, за да е налице някаква етажна собственост. Съсобствениците на такова помещение за паркиране естествено упражняват право на собственост съобразно предназначението на помещението, определено в одобрения инвестиционен проект, а именно да паркират. Всеки един от тях има право на ползване, като индивидуалната зона на ползване обикновено се назовава като паркомясто. Вещното им право на ползване произтича от притежаваните в съсобственост идеални части.

Ставайки собственик на определени идеални части, определено лице е гарантирано, че ще може да паркира автомобила си. Проблемът е, дали ще може да го паркира винаги на едно и също място и евентуално да обезпечи на бъдещия си купувач, че той ще паркира там. Един договор за разпределение на правото на ползване по чл. 32 от ЗС би стабилизирал отношенията между съсобствениците, определяйки зоните за паркиране, зоните за маневриране, както и неустойките (които имат другите ползватели на паркоместа), ако отчуждителят на идеалните части от помещението не обезпечи купувача да встъпи в този договор.

Дори да няма сключен договор за разпределение на правото на ползване, трудно би възникнал на практика житейски проблем, защото, за да се преразпределят мълчаливо определените паркоместа, трябва да се формира мнозинство от повече от половината съсобственици, които да променят паркоместата. Законът не определя, че при разпределение на правото на ползване, не само на паркоместата, но и за каквато и да е друга недвижима вещ, е необходим някакъв формален акт, с оглед на действителността на това разпределение. Единствено с оглед на доказването, че то евентуално съществува, е възможно да се сключи един договор за разпределение по чл. 32 от ЗС, с нотариална заверка на подписите. За собствениците на идеални части от помещението за паркоместа съществува и възможността, ако решението на мнозинството е вредно за помещението, или не се образува такова, районният съд да постанови кой от съсобствениците, кое паркомясто ще ползва, включително при необходимост да назначи и управител.

Самият иск за преразпределение на съсобствена вещ не е вещен и разпределението на ползването не влияе на правото на собственост на съсобственика върху помещението за гаражи и свързаното с него вещно право на ползване. *„С иска за разпределение ползването на съсобствена вещ не се иска разрешаване на спор с вещен характер. Такъв искът е действие на обикновено управление и то може да се извърши от всеки един от съпрузите.“ (1286-81-I Закон за собствеността. Людмил Цачев, Владимир Цачев)*

Писменото съгласие между съсобствениците е един необходим акт на практика, защото веднъж сключената спогодба не може да се променя между същите съсобственици. *„Сключената между съсобствениците спогодба за разпределение ползването на съсобствения имот е задължителна. Съдът не може да определи ново разпределение на ползването при наличността на такава спогодба.“ (1164-68-I Закон за собствеността. Людмил Цачев, Владимир Цачев)*

Безспорен проблем е, че при продажба от един съсобственик на идеалните му части от помещението за паркоместа е необходимо съгласието на всички останали съсобственици на това помещение. Правото на изкупуване на останалите съсобственици във връзка с чл. 33 от ЗС се поражда при конкретна сделка, конкретна предложена цена и не може да се даде предварително.

Според мен, независимо че идеалните части от помещението за паркиране и зоните на правото на ползване, определени като паркоместа, не са общи части, те функционално нямат самостоятелно предназначение, а представляват принадлежност, имат обслужващо предназначение към обект в сградата, която може да бъде жилищна, административна, търговски център и т.н. Идеалните части от помещението за паркоместа, без да са общи части на сградата, имат статута на принадлеж-

ност, подобно на избените, складовите и таванските помещения, и затова при тях не може да се приложи чл. 33 от ЗС. ЗС дефинира по следния начин статута на принадлежността: *„Принадлежността следва главната вещ, ако не е постановено или уговорено друго“.*

Съдебната практика беше безспорна, че когато се продават идеални части от общо таванско или общо избено помещение, то те следва да се предложат първо на етажен собственик. Правната логика в случая е, че самите обекти са общи части. Що се отнася до самостоятелните тавани и самостоятелните избени помещения, сравнително от скоро – 1996–2000 г., безспорно се прие, че те самите, макар да не са обща част, могат да се продадат само на етажен собственик. *(Решение № 673 от 01.11.1996г. по гр. д. № 635/1996 г., I гр. „Нищожна е доброволната делба, по силата на която придадените към отделните жилища помещения в зимника се отреждат в самостоятелна собственост.“; Решение по гр. д. № 375/2000г., V ГО на ВКС: „Таванските помещения нямат самостоятелен статут. Те не могат да бъдат самостоятелен обект на продажба, тъй като по закон са придадени към жилището. Покупко-продажба на такива помещения е нищожна по смисъла на чл. 26, ал. 2 от ЗС, тъй като се касае за невъзможен предмет.“)* ЗС регламентира, че принадлежността следва главната вещ, освен ако не е постановено или уговорено друго, и поради факта, че няма правна норма, съдебно тълкуване, която да постановява изкупуване на идеални части от съсобственото помещение за паркиране (подобно на зимника) от етажен собственик, страните могат да уговорят друго. Независимо че идеалните части са от съсобствен обект (помещението за паркоместа), съществено е обстоятелството, че той е извън основната сграда, където е главната недвижима вещ, както и че функционално те обслужват собственици на тази главна вещ и следователно не могат да бъдат обект на самостоятелна сделка, на самостоятелно разпореждане. Съсобствениците на идеални части нямат право на изкупуване поради факта, че се касае за принадлежност, подобна на тази, която представлява съсобственият терен, в който има отделни сгради (обекти) на различни собственици. Идеалните части са акцесорни към основните обекти, те не могат да бъдат предмет на правни сделки, на доброволна и съдебна делба, отделно от основните обекти, както и да се придобиват самостоятелно по давност, аргумент – *Решение № 673 от 01.11.1996г. от гр. д. № 635/1996г., I гр.*

Правното сходство между идеалните части от съсобственото помещение за паркиране и самостоятелните зимници и тавани е, че и в двата случая се касае за принадлежност. При зимниците и таваните е налице самостоятелен обект, представляващ функционално принадлежност. При паркоместата са налице идеални части от самостоятелно помещение, които инкорпорират вещно право на ползване, включително е налице облигационно споразумение – мълчаливо или с нарочен писмен акт, че определено лице ще паркира на конкретно индивидуализирано място.

ПАРКОМЕСТА НА ТЕРЕН

Когато местата за паркиране и гариране са определени на бетонов фундамент на терена или пряко на земята в двора, правните проблеми за уреждане на паркоместата се увеличават. Приликата с паркоместата, разположени в помещението за паркоместа, е, че и в двата случая ползването на зона за паркиране е упражняване на притежаваното право на собственост. Земята, върху която е построена сградата, дворът по принцип, е обща част и режимът на ползването ѝ се определя от общото събрание на етажните собственици, когато всеки етажен собственик има дял от терена. В случай че поне един от етажните собственици не притежава земя, то ползването ѝ се определя с отделен договор, сключен само между собствениците на земята – *„Когато мястото, върху което е изградена сграда в етажна собственост, не принадлежи на всички етажни собственици, то не е обща част на етажната собственост и общото събрание на последната не може да определя ползването му. В такъв случай, в производството между собствениците на мястото и притежателите само на право на строеж, съдът може да разглежда спора за ползването на двора съгласно чл. 64 от ЗС, от страна на притежателите на право*

на строеж“ (Решение № 2639 от 02.11.1973г. по гр. д. № 1944/73 на ВС, I г.о.)

Паркомястото не е недвижима вещ съгласно определението на ЗС в чл. 110. От друга страна, реална част от урегулиран поземлен имот, върху която се строят сградите, не може да бъде предмет на сделка, когато е с площ, каквато е обикновено едно паркомясто – 15–20 кв.м. Реална част от урегулиран поземлен имот с такива размери може да бъде предмет на сделка само когато се упълномеряват съседни имоти съгласно хипотезите, подробно уредени в чл. 200, ал. 2 от ЗУТ.

Този, който иска да ползва паркомясто, може да придобие не реална част от терена, а правото на ползване върху определена площ от него. За да има гаранция купувачът, че ще може да ползва паркомясто, първо условие при една продажба например е да придобие идеална част от терена. Следваща предпоставка е, не всички етажни собственици да притежават идеална част от земята, за да се изключи тя от съвкупността от общите части на сградата. Друго условие е, всички съсобственици на земя, които искат да ползват паркоместа, да притежават поне 50% от терена, за да могат да определят ползването му съгласно чл. 32 от ЗС – да образуват мнозинство. Необходимо е собственикът на земята например (при една суперфиция) да прехвърли общо на всички притежатели на правото на ползване за определени паркоместа повече от 50% от нея. Отново стигаме до необходимостта, че трябва да се сключи договор за разпределение на паркоместа (на правото на ползване върху терена) по чл. 32 от ЗС, в който притежателите на ползването на паркоместа да си обезпечат взаимно правата на ползване на индивидуализирани с граници определени площи за паркиране.

Ползването на паркоместа в двора трябва да се съобрази и с ползването на частта от него от етажните собственици без земя и тези, които не притежават повече от 50% от същата. Тези последните две групи собственици имат право да ползват определена част от терена, но само до толкова, колкото е необходимо за използването на постройката по предназначение (чл. 64 от ЗС: *„Собственикът на постройката може да се ползва от земята само доколкото това е необходимо за използването на постройката според нейното предназначение, освен ако в акта, с който му е отстъпено правото, е постановено друго.“*). При ситуиране на площи, определени като паркоместа в двора, трябва да се обезпечи „запазената част“ на другите етажни собственици за необезпокоен достъп до сградата, като естествено такава площ се определя за всеки конкретен случай.

Интересно е предложението да се разреши продажбата на реални части от поземлен имот (съгласно предложението), които представляват паркоместа съгласно влязъл в сила подробен устройствен план. В този случай трябва да припомним какво означава поземлен имот и какво означава урегулиран поземлен имот. Съгласно дефиницията на ЗУТ, определена в § 5 от допълнителните разпоредби, т. 2, *„Поземлен имот е част от територията, включително и тази, която трайно е покрита с вода, определена с граници съобразно правото на собственост“*. Определението на ЗУТ се покрива напълно с това по ЗКИР и става ясно, че позмелен имот е частта от земната повърхност, ограничена с граници само съобразно правото на собственост.

Урегулиран поземлен имот съгласно определението на § 5, т. 11 е *„поземлен имот, за който впоследствие с подробен устройствен план са определени граници, достъп от улица, път или алея, конкретно предназначение и режим на устройство“*. Урегулираният поземлен имот е последващо (а не едновременно) състояние на пространствения обхват на правото на собственост, което се определя само от подробния устройствен план – *чл. 16, ал. 3 от ЗУТ.* Възможно е, границите в урегулирания поземлен имот да не са определени съобразно правото на собственост в случаите на § 8 от ЗУТ, когато има неприложени дворищно-регулационни планове. Тогава в урегулираните поземлени имоти има разделна собственост. Няма пречка, разбира се, след отпадането на чл. 3 от чл. 200, при изискванията на ал. 1 или ал. 2 от същия член, да се прехвърлят реални части от урегулиран поземлен имот. Окончателните договори по чл. 15, ал. 3 от ЗУТ и чл. 17, ал. 3 от ЗУТ също имат за предмет именно реални части от урегулиран поземлен имот.

В този смисъл, според мен, е напълно допустимо предложението да се продават реални части от урегулиран поземлен имот, съответни на паркоместа. Продавайки обаче такава урегулирана част с площ от 15–20 кв. м, купувачът получава една устойчива устройствена единица, един отделен обект на правото на собственост, който той най-малкото може да поиска да огради, или при определени условия да смени предназначението му, а защо не и да го застрои – той е пълноправен субект не на друго вещно право, а на правото на собственост. Придобиването на такъв маломерен урегулиран поземлен имот означава той да встъпи във всички права на собствениците на урегулирани поземлени имоти и на практика да блокира ползването на терена за паркоместа.

Отделен остава въпросът, че при паркиране винаги трябва да има зона за маневриране, пътеки, подходи, които в случая трябва да са частна собственост и отново се връщаме на проблема за ползването на тези общи зони. Ползването, по обратния ред на мисли, води до необходимост от придобиване в съсобственост на идеални части – евентуално договор за разпределяне на право на ползване по чл. 32 от ЗС.

Факт е, че паркоместата, които са предвидени в определен устройствен проект в помещения за паркиране, или в подробен устройствен план на терена, са самостоятелни обекти по смисъла на § 5, т. 39 към Преходните и заключителни разпоредби на ЗУТ *(„Обект“ е самостоятелен строеж или реална част от строеж с определено наименование, местоположение, самостоятелно функционално предназначение и идентификатор по Закона за кадастъра и имотния регистър“)*. Нормативна даденост е, че този обект не е предмет на ограничено вещно право, което да е прехвърлимо и безсрочно.

ВИЗИЯ ЗА ПРОМЕНИ. ПАРКОМЕСТАТА – ЛИЧЕН СЕРВИТУТ

Ползвател на паркомястото би имал необходимостта да го ползва неограничен срок, едва ли не вечно. Това вечно или полувечно ползване е известно (в някои европейски законодателства) като емфитевзис. Емфитевзисът представлява вечно или полувечно наемане. Няма пречка според мен да се апелира въвеждането на такъв договор за наем между физически лица в нашето законодателство, но все пак ще е налице наемно правоотношение. Проблем е, че правомощията на емфитевта (наемателя) са ограничени спрямо тези на притежателя на едно вещно право.

Най-същностната правна характеристика на това право за паркиране върху определена площ според мен позволява то да се определи като сервитутно право. Проф. Петко Венедиков (*„Система на българското вещно право“ 1991*), дефинира по следния начин сервитута: *„Вещно право на ограничена власт върху чужд имот, принадлежащо на собственика на друг недвижим имот и представляващо изгода за използване на този имот“*.

ЗИСС *(Законът за имуществото, собствеността и сервитутите – отм.)* регламентира сервитутите като лични (плодоползване, употребление и обитаване) и поземлени. Поземлените сервитути са определени от ЗИСС в чл. 207 *(„Поземленият сервитут се състои в тегобата, която е наложена върху един недвижим имот за служенето и ползата на друг недвижим имот, който принадлежи не на същия собственик“)*. Текстът е почти идентичен с разпоредбата на чл. 637 от Гражданския кодекс на Франция, който определя сервитута по следния начин: *„Сервитут е тежест, установена върху недвижим имот за ползване и изгода на друг недвижим имот, принадлежащ не на същия собственик“ („Une servitude est une charge imposee sur un heritage pour l'usage et l'utilite d'un heritage appartenant a un autre proprietaire.“ Art. 637, Code civil)*.

Поземленият сервитут съществува не само в полза на недвижим имот, представлява не само негова принадлежност, а и в полза на определено лице, в качеството му на собственик на този недвижим имот. Когато казваме, че един сервитут е в полза на недвижим имот, винаги се има предвид, че той е в полза на лице, което се ползва от сервитута, независимо че правоотношението продължава да съществува, дори когато собствениците са сменени. Факт е, че ако едно лице е собственик на два съседни имота, то не може да има сервитут, защото е свободно да прави с тях каквото си иска. Това

използване на единия недвижим имот за другия не е сервитут. *„Никой не може да има сервитут върху своя собственост“*, казвали римските правници *(„Nemini res sua servit.“)*.

Самата идея, сервитутът да съществува само на основание собственост на поземлен имот, е твърде стара и отразява съвсем други икономически, политически и социални отношения, накратко друга епоха. *„Съставителите на гражданския закон като казват, че сервитутът не може да се установява върху личност, нито в полза на личност, са искали да възпрепятстват повторното появяване, под прикритието на наименованието сервитут, феодалните права, които революцията беше унищожила. В действителност феодалните права приличаха на сервитути в това, че те се отнасяха до поземлена собственост и тежаха върху последователните владетели на служещите недвижими имоти, а също така ползваха и последователните собственици на феодалните владения“ (Елементарен курс по френско гражданско право. Амброаз Колен, Анри Капитан).*

Явно е, че обществените условия са изменени и подчинението на един имот спрямо друг би могло да се замени с правоотношението (не подчинението) на една личност спрямо друга със създаването на личен серитут. Личният сервитут би могъл да бъде уреден в ЗУТ като елемент от плана за регулация и застрояване за определен терен или изискване към инвестиционен проект, когато сервитутът е в съсобствено помещение за паркоместа. Личен сервитут би могъл да се придобие на основание качеството, което определено лице има като съсобственик върху терен или отделно помещение, но и без лицето изобщо да е съсобственик.

Характерно за личните сервитути (по ЗИСС) е, че те се прекратяват със смъртта на ползвателя *(чл. 191 от ЗИСС)*. Обект на личен сервитут могат да бъдат (по ЗИСС) както чужди движими, така и недвижими вещи. Фактическите действия на плодоползвателя трябва да са били от такъв характер, че да не променят същността на вещта – да не изкоренява насажденията, да не изсича овошките, да не строи трайни обекти. Обект на това ползване е обикновено цялата вещ или значителна част от нея (която има самостоятелно съществуване). Ползвателят на паркомястото на практика, от цялата номенклатура на фактически действия на плодоползването, има ограничени правомощия като да паркира автомобила на определено място, да преминава по определен път, да маневрира в определена зона.

Естеството на паркирането като действие не може по начало да измени същността на един терен, например. ЗУТ и подзаконовите актове биха могли още по-детайлно да определят не само ситуирането на паркоместата, а и устройствения им режим на потребление. Възможността за паркиране на практика ще е вечна, ще зависи от волята на страните, от устройствения статут на терена или от одобрен инвестиционен проект и ще отразява съвременните реалности, а именно, че на почти всеки гражданин се отрежда по едно МПС.

С оглед на тези съображения, ако вечното право на плодоползване (по ЗИСС) е било лишено от всякакъв смисъл, с оглед на обстоятелството, че се изземват всички правомощия на собственика, при личния сервитут за паркиране се касае за съвсем ограничен кръг фактически действия, които извършва титулярът на сервитута. Личният сервитут ще е вечен, в смисъл че срокът му ще се определя вечно от волята на страните. Аргумент за въвеждането на личен сервитут за паркиране е не само обстоятелството, че вещта няма да се изменя съществено, че одобреният инвестиционен проект и ПЗР ще регламентират възможността за паркиране, а и нуждите на хората, обществената необходимост на времето, в което живеем. Лични сервитутни права биха могли да се уредят и за други обекти, за които е необходимо вечно (или дълготрайно) ползване, като сервитути на гробни места, сервитути не за ползване, а за удоволствие, като сервитута за изглед (проспект) и др.

Характеристиките на сервитута са, че той е абсолютно вещно право, при определени условия прехвърлимо и наследимо. Сервитутът трябва да се разграничава от т.нар. *ограничения на правото на собственост*, предвидени в чл. 53 от ЗС (*„Ограниченията на собствеността с оглед на благоустройствени и здравни цели се уреждат с отдел-*

ни закони.“). Сервитутът трябва да се разграничава и от т.нар. *търпими действия*, до колкото на практика се допуска паркиране в чужд имот. *„Има разлика между владение и търпими действия. Търпими са тези действия, които се извършват със съгласието на владелеца. Обикновено търпимите действия почиват на отношения на добро съседство или на вежливост. Съгласието на владелеца може да е дадено по изричен или по мълчалив начин.“ (Владение. В. Таджер)*

При сервитутите обикновено дефинираме, че трябва да е налице „господстващ“ и „служещ“ имот, но са налице и случаи, когато различните закони регламентират учредяването на сервитутни права, без титулярът им да е собственик на имота. *„Сервитутното право се учредява в полза на собственика на господстващия имот. Но в някои случаи, напр. чл. 36 от Закона за опазване на селскостопанското имущество, то може да бъде учредено и на ползвател, или носител на друго ограничено вещно право, дори на лице, което не е собственик на господстващия имот, или въобще не е собственик (чл. 192 от ЗУТ)“. (Въпроси на сервитутните права по съвременното българско вещно законодателство. Георги Боянов, Нотариален бюлетин, бр. 2/ 2006 г.)*

ЗС не регламентира сервитутите, но урежда тяхната защита *(чл. 75 от ЗС „Владението на недвижим имот или на вещно право върху такъв имот, включително и върху сервитут, което е продължило непрекъснато повече от шест месеца, може да бъде защищавано срещу всяко нарушение. Искът може да се предяви в шестмесечен срок.“)*. *„В чл. 75 от ЗС, където е уредена защитата на владението, законодателят изрично е проласил, че по този текст може да се защитава освен владението на недвижим имот, но и владението на вещно право върху недвижим имот и специално е отбелязал „включително и върху сервитут“, като една от видовите ограничени вещни права. И това е достатъчно. Останалото е въпрос на теорията и съдебната практика да посочат конкретните хипотези в закона, при които, изрично нарочено или не, вещното право, което е уредено, представлява по своята същност ограничено вещно право на сервитут.“ (Сервитут на преминаване и прокарване на мрежи и съоръжения през чужд имот. Владимир Петров, Нотариален бюлетин 2003 г.)*

Условията за учредяване и законовите предпоставки, за да са налице сервитути, се уреждат в отделни закони и за разлика от статута на паркоместата законодателят не се е колебал да използва това ограничено вещно право, когато се касае за защита на големи корпоративни или ведомствени интереси.

Обикновено сервитутът е свързан с правото на собственост върху господстващ имот и неговото ползване с това на правото на собственост върху служещия, обременения имот. Бих могъл да посоча някои примери на законодателно уреждане на сервитути, които не са свързани с притежаване на право на собственост и право на ползване. Съгласно чл. 64, ал. 2 от Закона за енергетиката сервитутите по този закон са: *„1) право на преминаване на хора и техника в полза на енергийното предприятие; 2) право на прокарване на въздушни и подземни електропроводи, на надземни и подземни хидротехнически съоръжения за производство на електрическа енергия, топлопроводи, газопроводи, нефтопроводи и нефтопродуктопроводи в полза на енергийното предприятие; 3) ограничаване в ползването на поземлени имоти, прилежащи към енергийните обекти.“* Никъде в ЗЕ придобиването на сервитут не се свързва с придобиване от енергийното предприятие на право на собственост върху поземлен имот. Съгласно чл. 16, ал. 6 от Закона за горите: *„Сервитут върху гори и земи от горския фонд може да се учреди за: 1) прокарване на телефонни, телеграфни, радиосъобщителни и други линии; 2) подземни водопроводи със сечение до 1500 мм, канализации, кабели и други елементи на техническата инфраструктура.“* В чл.16а от Закона за горите са предвидени условията за придобиване на сервитутно право и никъде не е предвидено титулярът му да е собственик или притежател на ограничено вещно право на ползване. Сервитут може да се придобива със заповед на кмета или областния управител, но може и по силата на договор.

ЗУТ урежда сервитутните права като право на преминаване през чужди имоти, най-ясно в чл. 192, ал. 1, където правопораждащ факт е именно договорът. *„Съгласно чл. 192, ал. 1 (изм. ДВ бр.65/2003) „правото на преминаване през чужд поземлен имот се учредява с писмен договор с нотариална заверка на подписите“. Страни по този договор са собствениците на „господстващия“ и „служещия“ имот. Така учреденият сервитут ще е от категорията на доброволните, договорни сервитути“ (Въпроси на сервитутните права по съвременното българско вещно законодателство. Георги Боянов, Нотариален бюлетин, бр. 2/ 2006 г.)*

Проф. Владимир Петров в статията си *„Сервитут на преминаване и прокарване на мрежи и съоръжения през чужд имот“, (Нотариален бюлетин, 2003 г.)* коментира, че не е необходимо да има връзка между двата имота като съседни, за да може собственикът на единия да преминава през имота на другия. *„А ако няма връзка като съседни между двата имота, но собственикът има право да отива до служещия имот, изводът, който се налага е, че съвременното сервитутно право може да съществува и без съотношение в разположението на съседни имоти, както господстващ към служещ имот. То може да бъде учредено и на лице, чийто имот не е съседен, или което изобщо не притежава имот, щом между лицата ще бъде учредено това право, което да предоставя изгода или улеснение чрез преминаването през служещия. И на този разум излежда навежда и чл. 192, ал. 1 от ЗУТ, когато предвижда, че право на преминаване през чужд поземлен имот се учредява с писмен договор с нотариална заверка на подписите, без да поставя условието, това право да бъде учредено в полза на собственик на съседен имот, или в полза изобщо на собственик на имот“.*

Отношенията по повод ползването на паркоместа имат именно статут на сервитутно право. Паркомястото е в своята същност личен сервитут. На практика липсва законова санкция, която да регламентира, не толкова способите за учредяването му или неговата защита, а просто норма, която да го назове и признае. ЗУТ е именно мястото, където би трябвало да се уреди сервитутът на паркомясто, подобно на ЗЕ, ЗГ, ЗВ, ЗОССИ. Учреждането на паркоместата като личен сервитут би дало възможност те да бъдат предмет на прехвърлителни сделки, да се ипотекират и придобиват по давност. По отношение на давността, бих искал да цитирам проф. Георги Боянов: *„Би могло да се приема, че независимо от предвидения ред за учредяване на сервитутно право (чрез правна сделка или с административен акт) – последното може да се придобие по давност, след като се осъществи нейният фактически състав. В тази насока чл. 85 от ЗС постановява, че разпоредбите за придобиване право на собственост върху недвижим имот по давност важат за придобиване по давност и на други вещни права върху такъв имот. Следователно сервитутните права, тъй като винаги имат за обект недвижими имоти, могат да се придобиват по давност с непрекъснато владение в продължение на 10 г. (чл. 79, ал. 1 от ЗС), а ако владението е добросъвестно – сервитутното право се придобива с 5-годишно владение (чл. 79, ал. 2 от ЗС). Само в Закона за водите чл. 103, ал. 3, в качеството си на специална норма, разпорежда, че поземлен сервитут (следва да се разбира, че е свързан с водоползване и водопрекарване) може да се придобие по давност чрез 10-годишно упражняване.“ (Придобиване на сервитутни права по давност. Георги Боянов, Нотариален бюлетин, бр. 1/ 2008 г.)*

Вещното право на ползване е непрехвърлимо, защото има изрична разпоредба в ЗС. Такова ограничение не съществува по отношение на правото на строеж, не може да съществува и по отношение на сервитута за паркомясто, защото не е предвидено в ЗС. Пътищата, подходите до паркоместата, зоните за маневриране, също могат да бъдат общ сервитут – притежание на всички собственици на паркоместа.

Нотариус Димитър Танев

ПРИЛАГАНЕ НА НОВИЯ ЗАКОН ЗА ЕНЕРГИЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ В ПРАКТИКАТА НА НОТАРИУСИТЕ

Съгласно чл. 21 от Закона за енергийната ефективност: *(1) При продажба на сграда или на части от нея продавачът предоставя на купувача оригинала на сертификата за енергийни характеристики на сградата – в случаите по чл. 20, ал. 1, или съответно оригинала на енергийния паспорт – в случаите по чл. 20, ал. 2.*

(2) При отдаване под наем на сградата или на част от нея с договор, подлежащ на вписване по съответния ред, наемодателят предоставя на наемателя копие на сертификата за енергийни характеристики на сградата – в случаите по чл. 20, ал. 1, или съответно копие на енергийния паспорт – в случаите по чл. 20, ал. 2.

Сертификатът за енергийните характеристики на сградата се издава в срок не по-рано от 3 и не по-късно от 6 години от датата на въвеждане в експлоатация съобразно чл. 20, ал. 1 от ЗЕЕ. Същият нормативен акт предвижда до издаване на сертификата енергийните характеристики да се удостоверяват с енергиен паспорт, който е част от техническия паспорт на сградата и удостоверява нейната енергийна ефективност – икономия на енергия и топлосъхранение (чл. 169, ал. 1, т. 6 от ЗУТ). Енергийният паспорт на дадена сграда се съставя преди въвеждането ѝ в експлоатация, както и по време на нейната експлоатация, след извършване на СМР по чл. 2, ал. 3 от Наредба № 5 от 28 декември 2006 г. за техническите паспорти на строежите. Извършените строителни действия касаят реконструкция, основно обновяване, основен ремонт, преустройство на съществуващ строеж или част от него, както и изобщо всички строително-монтажни работи, при които се изисква разрешение за строеж.

Необходимо е да изясним реда за въвеждане в експлоатация на жилищна сграда. Жилищна сграда се въвежда в експлоатация въз основа на искане от възложителя, след проверка на окомплектоваността на документите (чл. 177, ал. 3 от ЗУТ), от органа, издал разрешение за строеж. Разрешенията за строеж на жилищна сграда се издават от главния архитект на общината или на района съгласно чл. 148, ал. 2 от ЗУТ. Разрешението за ползване е документът, въз основа на който строежите се въвеждат в експлоатация, и се издава от регионалните дирекции за национален строителен контрол (съгласно чл. 149, ал. 5 от ЗУТ), следствие на делегирани права от главния архитект на общината.

Както посочихме по-горе, енергийният паспорт на нова сграда се съставя преди въвеждането ѝ в експлоатация, като началната възможност за издаването му не е посочена в Наредба №5 за техническите паспорти на строежите. Явно такъв енергиен паспорт може да бъде издаден тогава, когато сградата започне да съществува, а именно след завършването ѝ в „груб строеж". „Грубият строеж" е етап от строителството, в който е изграден покривът на сграда или постройка, а именно най-високата хоризонтална част от него – т.нар. ниво било (съгласно § 5, т. 46 и т. 54 от допълнителните разпоредби на ЗУТ).

Енергийният паспорт на съществуващи сгради се издава от физически или юридически лица въз основа на проведено обследване на сградата и документира нейните енергийни характеристики. Лицата, които издават енергийните паспорти, трябва да са вписани в специален регистър или да имат сключен договор между възложителя на сградата и изпълнителя. Енергийният паспорт на нова сграда се съставя от лицето, упражняващо строителен надзор, или от техническия ръководител, за строежите от V категория – това са жилищните и смесените сгради с ниско застрояване (с височина до 10 м). Енергийният паспорт на сградата е част от техническия паспорт, който съдържа четири части, и представлява т.нар. част „Г" от него.

ЗЕЕ въвежда задължение за предаване на определен документ, а именно сертификат или енергиен паспорт, при продажба на недвижима вещ, която представлява сграда. Няма нормативно обяснение защо документът трябва да

представлява оригинал, тъй като нито сертификатът, нито енергийния паспорт представляват някаква ценна книга. Този текст противоречи на чл. 179 от ГПК, който фиксира официалните документи и официално заверените преписи от тях като писмени доказателства с еднаква доказателствена сила. Няма обяснение и на ал. 2 от чл. 21 от ЗЕЕ, съгласно който текст при отдаване под наем с договор, подлежащ на вписване, наемодателят трябва да предостави копие от сертификата или от енергийния паспорт. Копието на документ, което не представлява официално заверен препис, не представлява изобщо писмено доказателство по смисъла на чл. 179 от ГПК, а само по себе си обикновеното ксерокопие не представлява и документ. Копието е една вещ, която няма доказателствената сила нито на официалния документ, нито на преписа от него, още по-малко представлява частен документ. Евентуалното му практическо значение се свежда до едно устно уведомяване, че са налице сертификат и енергиен паспорт. От цялото многообразие на сделките ЗЕЕ се е спрял, незнайно защо, именно на продажбата, но дори и при нея извършването на такъв физически акт – предаване на документ, не е обвързано с никакви последици, които да навеждат на мисълта, че е налице някакъв сложен фактически състав при продажбата на сгради, нито пък е фиксирана последица от неспазването на това задължение.

За разлика от ЗЕЕ, ДОПК например казва, че *„Нотариус или съдия по вписванията, който състави, съответно разпореди да се впише акт без представена декларация или при неспазване разпоредбата на чл. 264, ал. 4, отговаря солидарно за заплащане на задълженията, дължими от прехвърлителя или от учредителя“* (чл. 265). Поставя се въпросът дали изобщо със закон може да се ограничи правото на собственост и по-точно едно от основните правомощия на собственика – да се разпорежда със своята собственост.

Бих искал да сведа на вашето внимание Решение на ВКС и съответно Решение на КС по повод аналогичен случай, в който законодателят е ограничил правомощието на собственика да се разпорежда с правото на собственост. Подобен беше случаят с нормата на чл. 23, ал. 1, буква „а“ от отменения ЗСВЦВК, който не даваше възможност, без разрешение на Министерство на финансите да се прехвърля собственост на местни или други чуждестранни лица.

Решение № 331 от 17.07.2006 г. по гр. дело № 261/2005г. II Г.О. на ВКС категорично отрича възможността да съществува ограничение на правото на собственика да се разпорежда с недвижими имоти. Мотивите на ВКС са идентични с тези на КС в Решение № 6 от 18.04.1996 г. по конст. дело № 31/1995г.: *„Ограничаването на едно от основните правомощия на собственика – български гражданин, да се разпорежда със своето право на собственост е по същество посегателство върху това право и води до намаляване на неговия обем. Разпоредбите на чл. 17, ал. 1 и 3 са в глава първа от Конституцията „Основни начала“. Те издигат във върховен принцип правата на личността, нейното достойнство и сигурност и са гаранция, че правото на собственост е неприкосновено. Съгласно тези начала собственикът – български гражданин, не може да бъде ограничаван в правото му да се разпорежда със своя имот по начин и при условия каквито той намери за добре. Държавата в лицето на Министерството на финансите не може да се намесва в гражданския оборот и да диктува условията на една сделка, включително и това, с кого тя да бъде сключена.“*

В мотивите на Решение № 331 на ВКС изрично се визира, че по силата на непосредственото отменително действие на Конституцията (чл. 5, ал. 2), противоречащите й разпоредби не се прилагат и на това непосредствено действие може да се позове всеки правоприлагащ орган. Решенията на Конституционния съд са задължителни за всички държавни органи, юридически лица и граждани, съгласно чл. 14, ал. 6 от Закона за Конституционния съд.

Независимостта на нотариуса му дава възможност да прецени самостоятелно да приложи един или друг нормативен акт като вземе предвид дали действието му не е възпрепятствано от друг нормативен акт, решение на КС, самата конституция. Бих искал да цитирам схващането на доц. Екатерина Матеева в студията й „Независимостта на нотариуса“, което напълно подкрепям. *„В рамките на тази си логическа дейност, означавана като т.нар. висша критика на закона, нотариусът се ръководи от правилата за действието на закона, съдържащи се в Конституцията, ЗНА, Указ №883 за прилагането на ЗНА и др. Принципът за независимост на нотариуса, схва-*

нат като негова подчиненост единствено на закона, би следвало да обоснове правото на нотариуса да упражнява инцидентния контрол по чл. 15, ал.2 ЗНА, овластяващ правораздавателен орган да приложи по-високия по степен нормативен акт, в случай че постановление, правилник, наредба или инструкция противоречат на нормативен акт от по-висока степен. Вярно е, че нотариусът няма качество на правораздавателен орган и с оглед на това допустимостта на едно прилагане по аналогия на чл. 15, ал. 2 ЗНА изглежда съмнителна. Но е вярно и друго, а именно, че при преценка на доказателствената стойност на нотариалното удостоверяване в един съдебен или арбитражен процес, правораздавателният орган ще се ръководи поради другото и от разпоредбата на чл. 15, ал. 2 ЗНА и ако констатира, че предоставеното му нотариално удостоверяване е издадено в нарушение на нормативен акт от по-висок ранг, ще откаже да го „кредитира". С оглед на тези съображения логично би било да се заключи, че в хода на нотариалното производство нотариусът също следва да извърши инцидентния контрол по чл. 15, ал. 2 ЗНА и при противоречие между два нормативни акта от различна степен да приложи надмощния по правна сила нормативен акт."

Разбира се, съответствието на закон с Конституцията може да се установява само от Конституционния съд, съгласно чл. 12, ал. 2 от ЗКС. Поставя се въпросът, дали в текста на чл. 21 от ЗЕЕ може да се търси някаква противоконституционност, а именно дали тази норма ограничава едно основно същностно правомощие на собственика – да се разпорежда с недвижимия имот. Видно от ЗНА, законите се прилагат според точния им смисъл, а когато липсват определени разпоредби, отношенията се уреждат съобразно основните начала на правото на Република България, изходящи, както знаем, от Конституцията. Поради липсата на текст, предвиждащ санкция срещу непредаването на енергийния сертификат или енергийния паспорт, няма задължение за нотариуса, или за който и да е друг правоприлагащ орган, да ограничи правото на разпореждане на собственика. Според мен категорично не е възможно да се обоснове легално тълкуване, че чл. 21 от ЗЕЕ въвежда ограничение на правото на собственост. Всеки правоприлагащ орган, позовавайки се на непосредственото действие на Конституцията (чл. 5, ал. 2), трябва да отрече тази възможност, имайки предвид неприкосновеността на частната собственост, провъзгласена в чл. 17, ал. 3 от Конституцията, като подробно се аргументира с мотивите на Решение № 6 от 1996 г. на КС.

Законът за собствеността, в съответствие с Конституцията, също предвижда, че ограничение на собствеността могат да се въвеждат досежно ползването на имота, с оглед на благоустройствени и здравни цели (чл. 53). Именно в този аспект аз виждам и ограниченията, до които може да доведе чл. 21 от ЗЕЕ, а именно възможността да се прекъсне ползването на имота, в случай че не е налице енергийният паспорт или сертификатът за енергийни характеристики. Подобни са последиците например от неиздаване на разрешение за ползване на една сграда. Обстоятелството, че определен строеж не е въведен в експлоатация, не означава, че собственикът на определена недвижима вещ губи собствеността върху нея или е невъзможно да се разпорежда с нея. Собственикът в тези случаи търпи ограничение на ефективното й използване, съобразно нейното предназначение – обитаване на жилищната сграда, офис, търговски обект и т.н., като, разбира се, това ефективно използване на недвижимата вещ не трябва да се бърка с вещното право на ползване, което също е едно от основните правомощия на собственика, защитено от Конституцията и закона. Това, че един собственик на едно жилище, изградено в груб строеж, не може да живее в него, не означава, че е лишен от вещното право на ползване (правната възможност, която му дава правото на собственост), а че е намалена в някакъв обем възможността да има фактически достъп до имота. Нотариусът трябва да напомни и разясни на страните задължението им за физическо предаване на определен документ, представляващ сертификат за енергийни характеристики или енергиен паспорт при сделката продажба или свеждането на устна информация (каквото правно значение има предаването на копие от документ) при сключване на договор за наем, който подлежи на вписване.

Нотариус Димитър Танев

НЯКОГА В НОЩТА НА РОЖДЕСТВО

Владимир Петров

Коледните и новогодишните празници прекарвам най-просто. Вероятно малко са българите като мен, които не са изкушени от предновогодишната треска, да пазаруват нужно и ненужно, за да пълнят следващите дни кофите за смет с недоядени остатъци.

Коледа е поради традицията по-богатият на храна празник. Хапвам от постните сърми и чушки, сипвам си чиния със стар фасул, докосвам се до питката с късметите, която аз като най-възрастен трябва да разчупя и раздам – за всеки от децата, после за възрастните, за здравето, за ученето, за къщата, за парите и май повече не раздавам. А на който му се свърши питката, взима от вече начупените парчета. Не си спомням чупех ли две парчета и за рожденика – Исус Христос и неговата майка Света Богородица.

На тази вечер май се искаше прошка. Всеки от всички и те от него.

Новогодишната нощ прекарвам още по-просто. Хапвам две ябълки и няколко портокала или мандарини и това е за цялата дълга Новогодишна нощ. Ако няма никаква хубава телевизионна програма, която да зяпам докато си работя нещо на масата – интересен филм, концерт, но не на чалга и поп певци, някое старо театрално представление, записано преди тридесет години от българската телевизия, гася телевизора и лампите в къщата и си лягам. Не мога да заспя веднага, защото навън още от осем часа са такива стрелби и взривове, че незапознат с българската празнична традиция ще помисли, че неизвестно какви сили са предприели опит за въоръжен държавен преврат и верните на правителството военни части са влезли в сражение с метежниците. След като поутихне стрелбата, благоприятното въздействие на празния новогодишен стомах, залъган с малкото плодове, които съм му позволил да поеме, притихва, не ври и клокочи от меса и алкохол, не тежи, не прави опити да повръща и благотворният новогодишен сън идва продължителен и спокоен.

Тази година Коледа прекарах сам, далече от България, в добре устроено и гостоприемно жилище на Университета в Саарбрюкен, в обща кухня, сред пъстра компания от руснаци, индуси, пакистанци. Те приготвиха храната си и отидоха, всеки по стаите си, да се хранят. За повечето от тях, които не са християни по вероизповедание, Рождество не е празник. Усещат го по затворените три дни магазини, ресторанти и всякакви служби, по празните трамваи и автобуси, които изпълняват разписание и в празничните дни. Градът е феерично осветен, светофарите сменят светлините си, влаковете пристигат и заминават, но из целия град няма хора, а малкото автомобили, които още се движат, бързат да се приберат по домовете. На гарата, където ходих да се обадя по телефона, пиян и очевидно дрогиран мъж, крещеше несвързани думи, вероятно недоволен, че приятелите му по шише, които се събират пред гарата, тази вечер ги няма. При тоалетната двама полицаи се опитваха да се оправят с клошар, който беше разсипал от един куфар всевъзможни мърсотии и боклуци, седеше с пророчески вдигнати ръце, разчорлена коса и брада и презрително се блещеше на полицаите. После две млади рускини и момче, сменяйки руски с немски песни, ме подминаха няколко пъти, обикаляйки центъра на града.

Бавно се прибирах към жилището, като пътьом присядах на градински пейки, за да успокоявам острата артритно-ишиасна болка в коляното и кръста. Закъсняла майка с две малки деца, които се закачаха и бореха по улицата, ме поздрави с весела Коледа. Небръснат, с прихлупена шапка на главата, тя може би ме взе за бездомник и доброто ѝ сърце вероятно ме е споменало с добро, представяйки си как ще прекарам навън студената Рождественска нощ. На светофара се видяхме отново. Тя беше качила децата в колата и се готвеше да потегли. И двамата размахаме за поздрав ръце и аз продължих бавно към къщи.

Тази нощ не спах добре. Тежки и кошмарни сънища не даваха покой на съзнанието ми. Мислех си за истории, които лежаха мрачни и жестоки в паметта ми.

Младият свещеник – поп Христо, се готвеше от няколко дена за големия празник. Назначен преди година на служба в селската църква, той положи много усилия, за да я направи наистина божи храм. През пролетта окопа дръвчетата и окоси високата до пояс трева и бурени в църковния двор. Плати на майстор, който да подмени счупените керемиди на покрива. Почисти свещниците от накапалия от незапомнени години восък. С две от жените на селото избърса от иконите прахта и изми внимателно наплютите от мухите и мръсните ръце на богомолците ликове на светците, рожденика и неговата майка. Нацепи дърва и ги подреди до печката, стъкмена от стар немски военен бидон за бензин, с кюнци, закрепени с тел към стълбовете на църквата. За да бъде топло в тържествената нощ.

Времената бяха смутни. Есента завари селото далеч от големите събития, които преживяваше България, но до ушите на свещеника достигаха ужасни

истории за убийства и грабежи, за безследно изчезнали хора. През селото преминаваха камиони и мотоциклети с пеещи хора, накичени с оръжие, с различни ленти на гърдите и ръкавите, облечени кой с каквото може, с каскети, ботуши и обикновени гумени цървули. Погледите им бяха жестоки. Нямаше усмивки. И песните им бяха сурови и жестоки като тях. Заканваха се на всички и на поп Христо. А защо, какво можеха да бъдат виновни селяните, съсипани от селски труд и немотия, какво беше прегрешил той самият, денонощно предаден на мисли и служба на Бога.

После се чу, че директорът на училището и един от учителите изчезнали. Взели ги въоръжени хора посред бял ден, натоварили ги с бой и ритници на един камион и от тогава никой повече не ги видял. На жените им казали, че ще ги съдят, но за какво....? И от тогава от тях, ни вест, ни кост.

Минаваше и българска, и руска войска. Готвеха се за боеве. Германците щели да предприемат настъпление с големи сили. Цял ден по разбитите улици на селото, до главния път се търкаляха всякакви коли с уморени биволи и коне, пълни с хора, бохчи и всякаква покъщнина. Къде бягаха, от кого се страхуваха, поп Христо не можеше да разбере. По главното шосе към Видин и Лом пък се стичаше поток от военни и санитарни коли, войници и оръдия, сякаш тук ще се състои някакво голямо и много кърваво сражение. Носеше се невъобразима глъч от разни езици, раздаваха се команди на висок глас, вееха се български и чужди воински знамена.

Поп Христо гледаше с любопитство и страх това христово паство, което се готвеше да нарушава всички заповеди на спасителя за доброта и любов към ближния.

Във Видин и Лом беше още по-страшно. Когото попита, мълчи, бяга и се крие, като от прокажен. Улиците пусти, няма с кого да се спре на разговор, да разбере какво е това чудо, сякаш божият свят се е обърнал с главата надолу, а сатаната е взел в ръце божиите дела. Отиде да види стария поп Петко, към когото винаги е имал голямо уважение, като към по-старши брат во Христе. Похлопа на портата на къщата. Поп Петко беше у дома. Размърда се зад пердетата, но не му отвори.

Няколко дена преди Рождество дойдоха да го видят няколко човека. Единият, който се представи като началник на работническата милиция, му заповяда да не отваря за служба църквата. Новата власт нямала нужда от църква. Не му дадоха нищо да каже. Така и така... и да внимава, ако се осмели да отслужи Рождественска литургия. Не знае с кого си има работа...

Поп Христо събра кураж и им отговори простичко. Като на божи служител само бог може да заповядва на неговите дела. И продължи да се готви за службата, още по-ревностно и сърцато.

Денят на Рождество се случи особено мрачен. Прихлупеното черно небе сякаш беше затиснало земята. Остър студен вятър се носеше откъм реката. Рано излязлата луна мрачно прокрадваше своя светлик между тежките, плуващи на талази декемврийски облаци.

Селото сякаш беше умряло. Рождество, а никъде не се вижда светлинка, не се чува човешка глъч. Поп Христо пое по пътеката на църковния двор. В тъмнината му се стори, че има хора около църквата. Извади ключа и бавно отвори вратата. Запали кандилото пред образа на Спасителя и неговата майка. Отиде да запали приготвената от дни за случая печка и се запъти към олтара, за да си сложи патрахила.

Тогава ги видя... Подобни на демони те го хванаха за двете ръце и започнаха да мушкат където сварят крехкото му тяло с ножове и удрят с тояги по главата...

Беше се развиделило и селяните от къщите се събираха на групи и нещо коментираха оживено. Вратата на църквата зееше отворена, а около нея се суетяха и виеха на умряло няколко жени от селото. Някой се сети и удари църковната камбана. Това не беше веселият Рождествески звън. Тежък и мрачен, този звън известяваше, че техният свещеник, поп Христо, в рождественската нощ се е преселил при Спасителя.

Дойдоха някакви от милицията. С един мотоциклет пристигна и прокурорът от Видин. Хората, скупчени около вратата на църквата, се кръстеха уплашено, ужасени от смъртта на техния свещеник.

Поп Христо лежеше по гръб пред божия олтар, където го бяха застигнали убийците. Дрехите му бяха разкъсани, а от многобройните рани подът на църквата беше наквасен от кръв. На гърдите му в плътта беше изрязан огромен кръст, в дупката, на който беше поставена угаснала в кръвта му рождествена свещ. Главата му беше смазана от удари, а в устата му беше поставен отрязаният от убийците полов член на поп Христо.

Убийците не се намериха. Много се говореше, че това е дело на началника на милицията и хора, с които той вършеше в онези смутни години побои, грабежи и убийства.

Минаха години. При една жестока катастрофа загина синът на бившия вече началник на някогашната милиция. Изгорял като факла в запалената кола. Безутешните му родители поставиха на гроба му солиден каменен паметник. Под името на починалия нечия ръка беше написала с блажна боя: „Има бог! Той вижда и такова нещо не прощава“!